

SUUNTANA HOITO- JA KASVATUSSUUNNITELMIEN LAATIMINEN

Matkalla lainmukaisuuden, osallisuuden ja valvonnan
vahvistamiseen perhehoidossa

Tiivistelmä

Tekijä Ojanne, Elina	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 85	Valmistumisaika Syksy 2020
Työn nimi Suuntana hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen Matkalla lainmukaisuuden, osallisuuden ja valvonnan vahvistamiseen perhehoidossa		
Tutkinto Sosionomi YAMK, Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen		
Tiivistelmä <p>Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisvelvoite nousi esiin lastensuojelulain muutosten yhteydessä vuodenvaihteessa 2019–2020. Lapsella on oikeus olla yhteydessä vanhempiinsa ja muihin läheisiinsä sijaishuollon aikana. Mikäli yhteydenpitoa joudutaan rajoittamaan lastensuojelulain mukaisena rajoittamispäätöksenä, tulee laatia hoito- ja kasvatussuunnitelma. Suunnitelmien laatimista sijaishuollossa suositellaan aina. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen ei ole perhehoidossa vakiintunut käytäntö. Dokumentointiin on alettu perhehoidossakin kiinnittää huomiota alan moninaisuudessa.</p> <p>Kehittämishanke kohdistettiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen perhehoidossa. Perhehoidon lainmukaisuutta, lapsen ja vanhemman osallisuutta ja valvontaa lähdettiin vahvistamaan hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen laatimisen kautta. Lomakkeen suunnittelu toteutettiin toimintatutkimuksena Perhehoitoyksikkö Pihlajan kanssa yhteistyössä. Kehittämistyöhön osallistui Pihlajan työryhmän ja perhehoitajien lisäksi muita perhehoitajia ja perhehoidon ammattilaisia.</p> <p>Tutkimuksellisenä menetelmänä käytettiin triangulaatiota eli menetelmien yhdistämistä. Aineistonhankinnassa käytettiin kyselyitä, haastatteluita ja yhteisöllisiä menetelmiä. Aineisto analysoitiin pääsääntöisesti teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.</p> <p>Hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeessa painottui helppokäyttöisyys, sisällössä vastuiden jakaminen toimijoiden kesken sekä tavoitteiden pilkkominen saavutettavissa oleviin osiin. Lapsen osallisuus tulisi varmistaa käyttämällä suunnitteluun riittävästi aikaa. Vanhemmille suunnitelmakäytäntö tarjoaisi mahdollisuuden kuulemiseen ja osallistumiseen. Toteutuessaan suunnitelmakäytäntö tarjoaisi työvälineen sijaishuollon aikaiselle yhteistyölle ja sijaishuollon valvontaan.</p>		
Asiasanat Perhehoito, hoito- ja kasvatussuunnitelma, osallisuus, sijaishuollon valvonta		

Abstract

Author Ojanne, Elina	Type of publication Master's thesis	Published Autumn 2020
	Number of pages 85	
Title of publication Direction of preparation of care and upbringing plans Towards strengthening legitimacy, participation, and supervision in family foster care		
Name of Degree Master of Social Services, Development of Child, and Family Services		
Abstract <p>The development project of care and upbringing plans in family foster care was carried out in collaboration with the family care unit Pihlaja. Pihlaja is responsible for family care within seven municipalities of the central Uusimaa region.</p> <p>All children have the right to see their parents during substitute care. A care and upbringing plan must be made if a child is subjected to restrictive measures in accordance with the Child Welfare Act. The aim in the development project was to draw up a care and education plan form and provide instructions for filling in said form in family foster care. The goal was to increase legality in family care and child participation during foster care. Through care and education plans substitute care can be planned together and responsibilities can be shared.</p> <p>The Development project was implemented as an action research. Material was obtained through surveys, thematic interviews, and community methods. Not only Pihlaja employees participated, experienced and professional family caregivers from elsewhere were also involved.</p> <p>In conclusion the project demonstrated that the involvement of the child, and the biological parent should be considered in the documentation of family care. The child's daily life should be carefully documented. The goals of substitute care should be realistic, and they must be achievable, with rules being agreed together. Sufficient time should be set aside for making plans and the child's own language needs be used. The child's age level must therefore be taken into account. Care and education plans can be used to plan and evaluate goals together, and furthermore could be used by social workers in supervising foster care.</p>		
Keywords Family care, care and upbringing plan, participation, supervision of substitute care		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTA, TARKOITUS JA TAVOITE	3
2.1	Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen osana perhehoidon kehittämistä	3
2.2	Tarkoitus ja tavoite.....	4
2.3	Tutkimuskysymykset.....	4
3	LASTENSUOJELUN PERHEHOITO	6
3.1	Perhehoito lastensuojelun sijaishuoltona	6
3.2	Perhehoitoa määrittelevät lait	7
3.3	Perhehoitoa määrittelevät ohjeistukset	9
4	OSALLISUUS JA YHTEISTYÖ PERHEHOIDOSSA	11
4.1	Lapsen osallisuus perhehoidossa	11
4.2	Vanhemman osallisuus.....	14
4.3	Dialogisuus ja arkilähtöisyys ovat yhteistyön malleja	17
5	DOKUMENTOINTI PERHEHOIDOSSA.....	19
5.1	Lastensuojelun dokumentointi kuuluu myös perhehoitajalle.....	19
5.2	Asiakassuunnitelma.....	20
5.3	Hoito- ja kasvatussuunnitelma veloitteena ja mahdollisuutena	21
6	PERHEHOIDON VALVONTA, OHJAUS JA TUKI LAADUN VARMISTAJANA.....	27
6.1	Perhehoidon valvonta ja ohjaus.....	27
6.2	Perhehoidon tuki.....	29
7	TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄT JA AINEISTO	31
7.1	Tutkimuksellinen kehittämistoiminta.....	31
7.2	Toimintatutkimus	32
7.3	Aineistonhankinta- ja aineistonanalyysimenetelmät	33
8	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS.....	37
8.1	Hankkeen aikataulu ja kulku	37
8.2	Kehittämishankkeen aineistonhankinta	39
8.3	Aineiston analysointi	44
9	KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET	51
9.1	Alkukartoituksen tulokset	51
9.2	Yhteisöllisten menetelmien tulokset	52
9.3	Teemahaastattelujen ja sähköpostikyselyn tulokset.....	55
9.4	Pihlajan työryhmän ja perhehoitajien verkkokyselyn tulokset	57

9.5	Aineiston yhteiset tulokset	58
10	JOHTOPÄÄTÖKSET SEKÄ ALUSTAVAN LOMAKKEEN JA OHJEEN LAATIMINEN	
	61	
10.1	Johtopäätökset	61
10.2	Alustavan lomakkeen laatiminen.....	64
10.3	Ohjeen laatiminen lomakkeen täyttämiseen.....	65
11	POHDINTA	68
11.1	Eettiset kysymykset	68
11.2	Luotettavuus ja arviointi	70
11.3	Käytettävyys ja jatkotutkimusehdotukset.....	73
	LÄHTEET	76

Liitteet

Liite 1. Alustava hoito- ja kasvatussuunnitelmalomake

Liite 2. Ohje hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen perhehoidossa

1 JOHDANTO

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman myötä lastensuojelu on kokonaisvaltaisessa muutoksessa. Lastensuojelun osalta kehittäminen on kohdistunut viiteen osa-alueeseen. Avohuollon työskentelyssä on kehitetty systeemistä toimintamallia sekä perhetyötä ja perhekuntoutusta. Sijaishuollossa kehittämiskohteina ovat olleet laitoshoido ja perhehoito sekä ohjaus ja valvonta. Perhehoidon kehittämisessä painopiste on lasten yhdenvertaisessa oikeudessa laadukkaaseen perhehoitoon. (Petrelius & Eriksson 2018, 3.)

Lastensuojelulain muutoksessa lapsen sijaishuollon aikainen hyvinvointi on pyritty huomiomaan entistä paremmin (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019). Lain valmistelussa muutoksen tärkeimmäksi tavoitteeksi on mainittu lapsen oikeus hyvään huolenpitoon, kasvatukseen ja kohteluun. Tavoitteena on ollut lisäksi tavanomaiseen kasvatukseen liittyvän rajaamisen ja lastensuojelulain mukaisen rajoittamisen tarkempi erottelu. (Hallituksen esitys 237/2018.)

Hallituksen esityksessä (237/2018) lastensuojelulain muutoksia on perusteltu lapsenhuoltolaissa mainituilla lapsen oikeuksilla. Lapsenhuoltolain (Laki lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019) mukaan lapselle tulee turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä myönteiset ja läheiset ihmissuhteet. Lapsesta tulee huolehtia lapsen yksilöllisen tarpeen ja toiveen mukaisesti. Lapsen tulee saada hellyyttä ja ymmärtämystä osakseen eikä lasta saa ruumiillisesti kurittaa. Lapsen tulee saada päättää omista asioistaan ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 63–69.)

Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa ovat sijaishuollon asiakkaina olevat lapset. Lapsen oikeuksien toteutuminen, lasta kunnioittava huolto sekä turvallisten ihmissuhteiden ylläpitäminen sijaishuollon aikana ovat aikuisen vastuulla. Sijaishuollossa olevaa lasta tulee tukea ja kannustaa yhteydenpitoon läheistensä kanssa. Yhteydenpidon toteuttamisessa tulee huomioida lapsen etu ja turvallisuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 69.) Tarvittaessa yhteydenpitoa voidaan lastensuojelulain nojalla rajoittaa. Jos lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä käytetään, tulee sijaishuoltopaikan laatia hoito- ja kasvatussuunnitelma yhteistyössä lapsen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Huoltajalle annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi. Päätöksen rajoittamisesta tekee sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 a §.)

Lapsen asioihin liittyvässä päätöksenteossa tulee toimia lapsen edun mukaisesti. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä on valvoa lapsen edun toteutumista arjessa. Osallisuus on tärkeä osa lapsen olosuhteiden ja edun selvitystä. (Araneva 2018,

347.) Lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa omassa asiassaan tulee ulottaa lasta koskevan päätöksenteosta lapsen arkeen (Lastensuojelulaki 417/2007; Unicef 2020).

Rajoitustoimenpiteisiin liittyvää lainsäädännön muutosta käytiin läpi Sosiaali- ja terveysministeriön järjestämässä koulutuksessa Helsingissä 10.10.2019. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen velvoite nousi esiin. Ministeriöstä varmistettiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisveloitteen koskevan myös perhehoitoa (Parsons 2020).

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on tehdä perhehoitoon soveltuva, alustava lomake täyttöohjeineen hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista varten. Tarkoituksena on suunnitelmien laatimisen kautta vahvistaa perhehoidon lainmukaisuutta ja dokumentointia sekä edistää sijaishuollossa olevan lapsen osallisuutta ja perhehoidon valvontaa. Harvemmin äänensä kuuluviin saavien lasten osallisuuden edistäminen on osa kansallista lapsistrategiaa (Iivonen & Pollari 2020, 23). Lapsen osallisuuden tulee toteutua sijaishuollon aikana. Uudistetuissa lastensuojelun laatusuosituksissa lapsen arjen dokumentointi on määritelty perhehoitajan tehtäväksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 67–74.) Perhehoidon valvonnan teema liittyy perhehoidon valtakunnalliseen kehittämiseen (Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017, 4).

Perhehoitoyksikkö Pihlaja on Keski-Uudenmaan Sosiaali- ja terveystyöryhmän ja Keravan yhteinen perhehoitoyksikkö. Perhehoitoyksikkö rekrytoi, valmentaa, arvioi ja tukee sijais- ja tukiperheitä. (Keski-Uudenmaan Sote 2020.) Perhehoitoyksikkö Pihlajassa kehitetään toimintaa erilaisin hankkein. Pihlaja on mukana esimerkiksi Uudenmaan yhteisen perhehoidon valvontamallin suunnittelussa. Lisäksi Pihlajassa kehitetään lapsen sijoitusprosessia ja koko perheen sijoitusten hankkeelle on haettu rahoitusta. Dokumentoinnin osalta pitkäaikaisten sijaisperheiden raportointikäytäntöä ollaan käynnistämässä ja lyhytaikaisten perheiden havainnointilomaketta uudistetaan. (Venetkoski 2020).

Alustavaa hoito- ja kasvatussuunnitelmalomaketta ja sen täyttöohjetta lähdetään suunnittelemaan yhdessä Perhehoitoyksikkö Pihlajan työryhmän, kokeneiden perhehoitajien ja perhehoidon ammattilaisten kanssa. Kehittämishankkeen tavoitteeseen ja tarkoitukseen sopii toimintatutkimus, joka toteutetaan kyselyin, yhteisöllisin menetelmin ja haastatteluin.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA, TARKOITUS JA TAVOITE

2.1 Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen osana perhehoidon kehittämistä

Sosiaalihuollon asiakkaalle tulee laatia asiakassuunnitelma. Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen asiakassuunnitelman sisältöä määrittelee sosiaalihuoltolain lisäksi lastensuojelulaki. Sijaishuollossa asiakassuunnitelmaa tulee täydentää erikseen laadittavalla hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Suunnitelma suositellaan laadittavaksi aina tarvittaessa, mutta rajoitustoimenpiteiden yhteydessä sen laatimiseen veloitetaan. Suunnitelman ensisijainen tehtävä on turvata lapsen hyvä kohtelu. Hyvään kohteluun kuuluvat paitsi päivittäinen hoito- ja huolenpito, myös lapsen yhteydenpidon mahdollistaminen vanhempien ja muiden läheisten kanssa. (Hallituksen esitys 237/2018.)

Lastensuojelunlain uudistamiseen liittyvässä Sosiaali- ja terveysministeriön koulutuksessa 10.10.2019 oli esillä sijaishuoltoapaikan hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisvelvoite, joka koskee kaikkia sijaishuollon muotoja. Perhehoitoyksikkö Pihlaja vastaa perhehoidosta Keski-Uudenmaan kunnissa. Pihlajassa sijaishuollon tarpeessa olevalle lapselle etsitään sopiva tuki- tai sijaisperhe ja tarjotaan perhehoitajan lapsikohtainen tukityöntekijä, joka nimetään perheelle lapsen kotikunnan perusteella. Pihlaja laatii toimeksiantosopimukset ja vastaa palkkioiden maksusta sekä perhehoitajalle järjestettävästä vapaasta yhdessä kuntayhtymän kanssa. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa lapsen ja hänen biologisen perheensä asiakkuudesta ja päätösten tekemisestä. Perhehoitoyksikkö Pihlaja kuuluu lasten, nuorten ja perheiden palveluihin. Asiakkaina ovat alueen kuntien lapset ja heidän perheensä. (Keski-Uudenmaan Sote 2020.)

Perhehoitoyksikkö Pihlajaa hallinnoi Keski-Uudenmaan sosiaali- ja terveystyöntekijät Keusote ja Keravan kaupunki. Keusoten alueeseen kuuluvat Tuusulan, Mäntsälän, Nurmijärven ja Pornaisten kunnat sekä Hyvinkään ja Järvenpään kaupungit. Pihlajan toiminnan kehittämiseksi on perustettu ohjausryhmä, jonka tehtävänä on talousarvioiden valmistelu, esitysten tekeminen toiminnan kehittämis- ja muutostarpeista sekä toiminnan kehittämisen toimintasuunnitelman ja kansallisten linjausten mukaisesti. (Keski-Uudenmaan Sote 2020.)

Perhehoitoyksikkö Pihlajassa perhehoidon kehittämistä tehdään monella eri alueella. Perhehoidon valvontaa on kehitetty yhdessä perhehoitajien kanssa viime vuonna ja työ jatkuu Uudenmaan valvontayhteistyössä. Tänä vuonna kehitetään perhehoidon vastuutyöskentelyä ja kehitetään tukityön suunnitelmaa. Dokumentointia ollaan aloittamassa pitkäaikaisissa sijaisperheissä raportoinnin muodossa. Lyhytaikaisen perhehoidon arvioinnin mallia uudistetaan parhaillaan. Lapsen ja hänen läheistensä osallisuutta edistetään lapsen päivä

-kokeilulla. Lapsen päivänä sijoituksen alkuvaiheessa oleva lapsi, hänen sijaisperheensä ja biologinen perheensä, sosiaalityöntekijä ja Pihlajan vastuutyöntekijät tekevät yhdessä jotain lapselle mieluisaa. Sisaruussuhteiden vahvistamiseen ollaan aloittamassa Meidän Sakki -hankkeen sisarusryhmiä.

Tässä hankkeessa hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista on lähdetty kehittämään lastensuojelun perhehoitoon soveltuvaksi työvälineeksi. Työvälineenä hoito- ja kasvatussuunnitelma on sijaishuollossa olevan lapsen ja hänen vanhempansa osallisuutta vahvistava (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 a §). Hoito- ja kasvatussuunnitelmien avulla tuodaan näkyväksi lapsen arkea. Osana perhehoidon dokumentointia hoito- ja kasvatussuunnitelmilla voidaan tukea sijaishuollon valvontaa. (Räty 2019.)

2.2 Tarkoitus ja tavoite

Toimintatutkimus aloitetaan tehtävän määrittämisellä. Tehtävän määrittämisen jälkeen tutkimuskysymykset asetetaan sen mukaan, miten toivottava asiantila halutaan saada aikaan ja millaista tietoa kehittämiseen tarvitaan. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta yhdistää kehittämistoiminnan ja tutkimuksen niin, että tutkimuksen tietoa sovelletaan kehittämistoiminnassa. (Heikkinen 2018, 186; Toikko & Rantanen 2009, 19.)

Opinnäytetyön kehittämistehtävänä on tuoda esiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista sijaishuollon dokumentoinnin menetelmänä. Opinnäytetyön **tarkoitus** on vahvistaa perhehoidon lainmukaisuutta ja laadukkuutta hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen kautta. Tarkoituksena on lisätä perhehoitoon sijoitettuna olevan lapsen ja hänen vanhempansa osallisuutta ja kuulemistä sekä edistää perhehoidon valvontaa. Opinnäytetyön **tavoite** on suunnitella perhehoitoon soveltuva lomake hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista varten sekä ohje lomakkeen täyttämisen tueksi. Valmiilla lomakepohjalla helpotetaan perhehoitajaa hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimistavoitteen täyttämässä.

2.3 Tutkimuskysymykset

Tässä opinnäytetyössä kartoitetaan, millaisena hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännöt näyttäytyvät perhehoidossa velvollisuuksina, osallistavina ja valvontaa edistävinä menetelminä. Tarkoitus on selvittää, miten hoito- ja kasvatussuunnitelmia voitaisiin perhehoitoyksikkö Pihlajan alueella hyödyntää lapsen arjen dokumentoinnissa. Lisäksi selvitetään millainen lomake hyödyttäisi lasta, perhehoitajia, perhehoitoyksikköä ja sosiaalityöntekijöitä suunnitelmien laatimisvelvoitteen täyttämässä. Tutkimuskysymyksenä ovat:

- Miten hoito- ja kasvatussuunnitelmia käytetään valtakunnallisesti perhehoidossa?

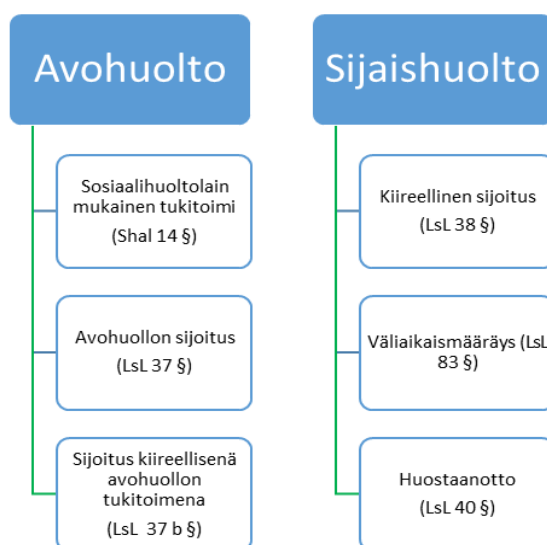
- Mitä Perhehoitoyksikkö Pihlajan alueella hoito- ja kasvatussuunnitelmien käyttöön ottaminen vaatisi osana perhehoidon dokumentointia?
- Millainen hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen täyttöohjeineen tulisi olla sisältöltään huomioiden lapsen ja hänen vanhempansa osallisuuden sekä valvonnan teemat?

3 LASTENSUOJELUN PERHEHOITO

3.1 Perhehoito lastensuojelun sijaishuoltona

Lastensuojelussa avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia ja sijaishuolto viimesijaista (Hakala 2016, 25). Sijaishuollossa lapsen hoito ja kasvatusta on huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai väliaikais määräyksen nojalla siirretty kodin ulkopuolelle. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös avohuollon tukitoimena tai kiireellisenä avohuollon tukitoimena, jos vanhemmat ja yli 12-vuotias lapsi ovat siihen suostuvaisia. Jos lapsi on välittömässä vaarassa ja osapuolet erimielisiä, lapsi sijoitetaan kiireellisesti sijaishuoltoon lapsen tarvitseman hoidon ja huollon järjestämiseksi. Lapsi otetaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä tai lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Väliaikais määräyksellä tuomioistuimella määrittelee tarvittaessa lapsen olinpaikan huostaanoton oikeuskäsittelyn ajaksi. (Lastensuojelulaki 417/2007, 37 b §, 38 §, 40 §, 49 §, 83 §.)

Perhehoito on ensisijainen sijaishuollon muoto (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §). Perhehoitoa harkittaessa tulee pohtia millaisen kokonaisuuden perhehoito ja tuki kokonaisuutena muodostaisivat (Aer 2012, 106). Vaihtoehtoina perhehoidolle ovat laitoshoido tai muu lapsen tarpeita vastaava vaihtoehto, esimerkiksi sijoittaminen psykiatriseen osastohoitoon tai läheisverkostosijoitus (Araneva 2018, 135–136). Lastensuojelulain perusteella tehtyjen sijoitusten lisäksi sosiaalihuoltolain mukainen tukiperhetoiminta on perhehoitoa. Kuviossa 1 on esitelty perhehoidon lainmukaiset järjestämisperusteet.

KUVIO 1. Lastensuojelun perhehoidon järjestämisperusteet

Suomessa on perhehoidossa yli puolet kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetusta lapsista (Kuoppala & Säkkinen 2016, 5) ja Ruotsissa noin 75 % (Höjer 2011). Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomessa perhesijoitusten määrä on keskiluokkaa. Ruotsin lisäksi Färsaarilla ja Norjassa on sijoitettuja lapsia perhehoidossa enemmän kuin Suomessa, Tanskassa ja Islannissa vähemmän. (Heino & Säles 2017.) Kaiken kaikkiaan lapsia sijoitetaan kodin ulkopuolelle Pohjoismaista eniten Suomessa (Nososco 2017, 87).

3.2 Perhehoitoa määrittelevät lait

Tärkeimmät perhehoitoa määrittelevät lait ovat lastensuojelulaki, perhehoitolaki ja perustuslaki. Lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle määrittelee lastensuojelulaki. Lastensuojelulaki on Suomeen annettu ensimmäisen kerran vuonna 1936. Lain myötä lastensuojelu sai juridisen ja institutionaalisen aseman, jota purettiin toisessa lastensuojelulaissa vuonna 1983. Vuoden 1983 laissa lastensuojelua individualisoitiin ja demokratisoitiin. Valtasuhteita pyrittiin purkamaan. Yksilöllisyys ja yksilökohtaisuus saivat aiempaa vankemman aseman. Kolmas ja nykyisin voimassa oleva lastensuojelulaki on vuodelta 2007. Siinä asiakkuutta ja asiakkaan asemaa on vahvistettu entisestään. Kolmas lastensuojelulaki on yhteistyöllistävää eli se sisältää yhteistyön velvoitteen lapsen, hänen lähipiirinsä ja muiden ammattilaisten kanssa. (Tanskanen, 2019, 169.)

Perhehoitoa toteutetaan sekä toimeksiantosuhteisena että ammatillisena perhehoitona (Räty 2019, 522; Araneva 2016, 306–307). Kaikkea perhehoitoa koskee sama perhehoitolaki. Perhehoitolaki on säädetty kodinomaisen ja hoidettavan tarpeita vastaavan perhehoidon turvaamiseksi. Lain tavoitteena on edistää hoidettavan perusturvallisuutta ja sosiaalisia suhteita. (Perhehoitolaki 263/2015.) Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) turvaa tasapainoista kehitystä ja hyvinvointia sekä määrittelee sijoitettuna olevan lapsen oikeutta vanhempiinsa.

Perustuslaissa (731/1999, 6 §, 19 §, 22 §) lapsen suojelemisen kannalta oleellimmat pykälät koskevat lapsen yhdenvertaisuutta suhteessa aikuiseen, oikeutta sosiaalihuoltoon sekä perusoikeuksien turvaamista. Perustuslain 2 § määrittelee lisäksi kansalaisten oikeutta osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja oman elinympäristönsä kehittämiseen eli osallisuuteen. Perustuslaki 124 § mahdollistaa julkisen hallintotehtävän hoidettavaksi antamisen muulle kuin viranomaiselle rajoitetusti. Perustuslain 118 §:n on säädetty oikeudesta vaatia lainvastaisesta toimenpiteestä tai laiminlyönnistä rangaistusta ja vahingonkorvausta myös yksityishenkilöltä, joka hoitaa julkista hallintotehtävää. Sijaishuollon järjestäminen perhehoitona on lain nojalla siirretty julkinen hallintotehtävä, joka siirretään yksityishenkilölle tehtävän luonteen vuoksi. (Araneva 2016, 32–33.)

Julkisen vallan hallintotehtävän siirtäminen muille kuin viranomaiselle edellyttää, että julkista tehtävää hoitaessaan henkilö on rikosoikeudellisen virkavastuun piirissä (Perustuslaki 731/1999, 124§). Rikoslaki (39/1889) määrittelee rikollisena pidetyt teot. Perhehoitajan julkisen tehtävän luonteen vuoksi nuhteeton tausta on tärkeä. Toisaalta perhehoitajaan ei saa kohdistaa rikollisena pidettyä toimintaa, esimerkiksi kotirauhan rikkomista, vaikka rikoksesta epäillyn lapsi asuisi perhehoitajan luona.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 1 §) tehtävänä on edistää ja ylläpitää sosiaalista turvallisuutta sekä osallisuutta. Sen tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta, turvata laadukkaat ja riittävät sosiaalipalvelut, edistää hyvinvointia ja asiakaskeskeisyyttä sosiaalihuollossa sekä parantaa yhteistyötä yli hallintorajojen. Kuntien tulee tarjota asukkailleen sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, kuten sosiaalityötä ja -ohjausta, kotipalvelua, asumispalvelua tai päihdetyötä. Mikäli sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut osoittautuvat riittämättömäksi, tulee palvelut järjestää asiakkaan tarpeita vastaavan erityislain, kuten lastensuojelulain, nojalla (Räty 2019, 25).

Laki sosiaalihuoltolain asiakkaan oikeudesta ja asemasta (218/2000) edistää velvollisuutta asiakkaan hyvään ja luottamukselliseen kohteluun sosiaalipalveluissa. Se määrittelee muun muassa asiakkaan oikeutta saada tietoa, vaitiolo- ja salassapitovelvollisuutta sekä tilanteita, jossa työntekijän tai muussa samankaltaisessa roolissa olevan henkilön tulee luovuttaa luottamuksellisia tietoja salassapitosäädösten estämättä. Lailla viranomaisen toiminnan julkisuudesta (261/1999) säädetään viranomaisten vaitiolo- ja salassapitovelvollisuudesta ja asiakirjojen salassapidosta. Hallintolain (434/2003) tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa ja hallintopalvelujen laatua sekä oikeusturvaa hallintoasioissa. Hallintolaki edellyttää viranomaisten välistä yhteistyötä ja neuvontavastuuta asiakkaan asiassa.

Perhehoitaja kantaa osavastuun siitä, että hyvän hallinnon periaatteet toteutuvat myös tosiasiallisessa hallintotoiminnassa, jollainen sijoitetun lapsen hoito- ja kasvatustehtävän suorittaminen on. (Araneva 2018, 12.)

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) määrittelee asiakasasiakirjojen käsittelyä ja kirjaamiseen liittyviä velvoitteita. Perhehoitajalla on velvollisuus dokumentoida lapseen liittyviä asioita (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2019). Lisäksi perhehoitajan esillä tuomia asioita kirjataan lapsen asiakassuunnitelmiin ja asiakaskertomukseen. Perhehoitajan on hyvä tiedostaa lain määrittelemät asiakirjojen säilyttämis- ja luovuttamisedot sekä se, millaisia asioita asiakirjoihin merkitään. Lapselle ja hänen huoltajalleen on velvollisuus luovuttaa kirjaukset aina heidän halutessaan. (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015.) Kuvioon 2 on koottu keskeisimmät perhehoitoa määrittelevät lait.

KUVIO 2. Lastensuojelun perhehoitoa ohjaava keskeisin lainsäädäntö

3.3 Perhehoitoa määrittelevät ohjeistukset

Perhehoitoa koskevan lainsäädännön lisäksi toimintaa määrittelevät erilaiset kunnalliset ja valtakunnalliset ohjeistukset, joista tärkein on perhehoidon toimintaohje. Toimeksiantosopimus määrittelee yksittäisen lapsen kohdalla perhehoitajan ja kunnan välillä sovittuja asioita. Perhehoidon toimintaohje laaditaan kunnissa ja kuntayhtymissä. Valtakunnallinen toimintaohje on ollut THL:ssä valmisteilla loppuvuodesta 2018 saakka. Toimintaohje on tarkoitettu kunnalle tai kuntayhtymälle sekä sen työntekijöille perhehoidon toteuttamisen ohjaamiseksi ja valvomiseksi. Toimintaohjeessa määritellään perhehoitolain toimeenpanoa eli sen soveltamista käytännössä. Sen tarkoituksena on yhtenäistää käytäntöjä, suunnitelmallisuutta ja tuoda perhehoitoon ennakoitavuutta. Toimintaohjeella varmistetaan perhehoidon laatua ja hyviä käytäntöjä. (Perhehoitoliitto 2020.)

Toimeksiantosopimus laaditaan toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa kunnan tai kuntayhtymän ja perhehoitajan välille. Ostopalveluna perhehoitoa tuotettaessa sopimus tehdään yksityisen palveluntuottajan ja kunnan tai kuntayhtymän välille. Toimeksiantosopimus tehdään riittävässä laajuudessa. (Räty 2019, 542.) Kunnan tai kuntayhtymän ja perhehoitajan välisessä toimeksiantosopimuksessa sovitaan muun muassa perhehoitajalle

maksettavista palkkioista, lapselle maksettavista käyttövaroista ja yksilöllisistä tarpeista johtuvien erityisten kustannusten korvaamisesta. Lisäksi sovitaan perhehoitajan tukitoimista ja vapaiden järjestämisestä sekä yhteistyöstä perheen ja kunnan välillä. Sopimukseen kirjataan perhehoidon arvioitu kesto. (Perhehoitolaki 263/2015, 10 §.)

Perhehoitajat toimivat kuntien tai kuntayhtymien, yksityisten tai kolmannen sektorin toimijoiden alaisuudessa. Lastensuojelun laatusuositus ohjaa erilaisten lastensuojelun palveluntuottajien käytäntöjä yhtenäisempään suuntaan. Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) on julkaissut uusimmat Lastensuojelun laatusuositukset loppuvuodesta 2019. Lastensuojelun laatu perustuu työtä ohjaaville periaatteille. Niitä ovat asiakkaiden ihmisarvo ja perusoikeudet, lapsen etu, vuorovaikutus, ammattihenkilöstön työn laatu sekä vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri. Sosiaalipalveluiden laatua määritellään lainmukaisuudella, turvallisuudella sekä sillä, miten asiakkaan tarpeisiin pystytään vastaamaan ja tavoitteita saavutetaan.

Sijaishuollon laatuksiteerit perustuvat perus- ja ihmisoikeussäännöksiin, lainsäädäntöön sekä tutkimustietoon nojautuvista suosituksista. Laatuksiteerit on järjestetty prosessin mukaisesti sijaishuoltomuodon ja -paikan valintaan, sijaishuoltopaikkaan siirtymiseen, lapsen arkeen, sijaishuollosta pois siirtymiseen ja päättymiseen. Lisäksi sijaishuollon suunnitelmallisuutta ja dokumentointia koskevat kriteerit on määritetty. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 38.)

Lapsivaikutusten arviointia tulee tehdä kaikessa julkisessa päätöksenteossa (Lapsiasia 2020). Julkisessa päätöksenteossa lastensuojelupalvelut ovat osa erityis- ja vaativan tason palveluita, jotka perustuvat moniammatilliseen yhteistyöhön (THL 2020). Lastensuojelun keskusliitto (2020) on määritellyt politiikkasuosituksessaan seuraavat tavoitteet:

- Lapsen yksilölliset tarpeet ja kokonaisvaltainen tuki on huomioitava koko sijaishuollon ajan.
- Lapsen oikeusturvaa ja osallisuutta sijaishuollon aikana on vahvistettava.
- Sijaishuollon arjen on oltava lapselle turvallista.
- Sijaishuoltoa tulee kehittää kokonaisvaltaisesti ja tutkittuun tietoon perustuen.
- Sijaishuollon aikaista lapsen vanhempien ja lähiverkoston tukea on vahvistettava.

Hallitusohjelmassa vuosille 2019–2023 on lastensuojelun osalta tavoitteena lisätä sosiaalityön resursseja ja vahvistaa jälkihuoltoa. Hallituskaudella jatketaan Lapsi- ja perhepoliittista muutosohjelmaa, Lapea. (Valtioneuvosto 2019.)

4 OSALLISUUS JA YHTEISTYÖ PERHEHOIDOSSA

4.1 Lapsen osallisuus perhehoidossa

Osallisuutta voidaan kuvata päätösvalta omasta elämästä, mahdollisuutena säädellä omia tekemisiä ja pitää toimintaympäristö ymmärrettävänä ja ennakoitavana. Osallisuutta on vaikuttaminen prosesseissa, kuten asuinympäristössä tai yhteiskunnassa laajemmin. Lisäksi osallisuutta on panostaminen yhteiseen hyvään ja sosiaalisiin suhteisiin sekä merkityksien luomiseen. (Isola ym. 2017.)

Osallisuus on monisyinen tuntemisen, kuulumisen ja tekemisen kokonaisuus. Osallisuuden kokemus syntyy vuorovaikutussuhteessa kuulluksi tulemisen tunteesta. (Oranen 2008, 9–16.) Osallisuus on omaan elämänkulkuun, omiin mahdollisuuksiin ja toimintoihin sekä palveluihin vaikuttamista (Isola ym. 2017). Osallisuudelle voidaan luoda edellytyksiä, mutta sen synnyttäminen ei ole mahdollista (Särkelä-Kukko 2014, 34). Aikuisilla on keskeinen rooli lasten ja nuorten osallisuuden mahdollistajina (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149–151). Sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu lapsen osallistaminen (Räty 2019, 743).

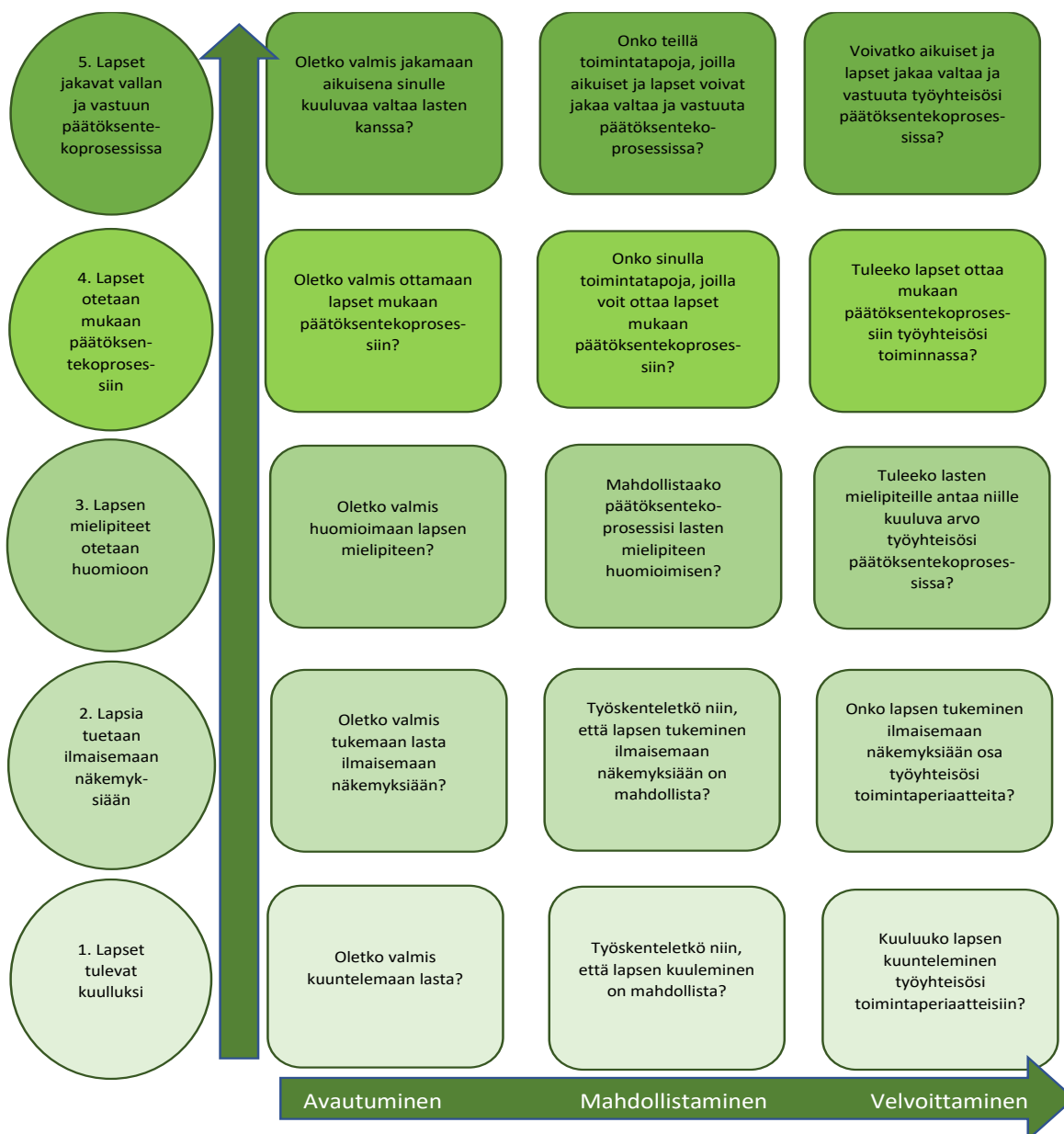
Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 1 §-2 §) tavoitteena on edistää osallisuutta ja asiakaskeisyyttä sosiaalihuollossa. Lasten oikeuksien sopimus (Unicef 2020) määrittelee, että oman mielipiteen ilmaisemiseen kykenevällä lapsella tulee olla mahdollisuus sanoa mielipiteensä asiassaan. Mielipide tulee ottaa huomioon lasta koskevissa päätöksissä. Suomen perustuslain (731/1999) 6 § mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisina yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavalla tavalla.

Lastensuojelussa lasten osallisuudesta puhuttaessa tulee erottaa toisistaan juridinen osallisuus ja muu osallisuus, jota kutsutaan tässä arjen osallisuudeksi. Juridiikassa tulee erottaa toisistaan lapsen itsemääräämisoikeus ja osallisuus. Vaikka itsemääräämisoikeutta jouduttaisiin rajoittamaan, se ei saa estää osallisuutta. (Pajulammi 2014, 143.)

Sosiaalityössä ei voi käyttää päätösvaltaa, jossa lapsen oma mielipide ohitettaisiin perusteetta (Räty 2019, 17). Juridisen osallisuuden ensimmäinen taso on puhevalta. Puhevalta tarkoittaa lapsen tai nuoren osallistumista päätöksentekoon aikuisten tavoin ja oikeutta tehdä hakemus tai valitus omassa asiassaan. Toinen taso on kuuleminen. (Pajulammi 2014, 144.) Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Kolmas taso on mielipiteen selvittäminen. *Mielipiteen selvittämisen termin alle voidaan lukea kaikki sellaiset osallisuutta koskevat tilanteet, joissa on kysymys asian selvittämisestä ilman kuulemisvelvoitetta.* Mielipide tulee selvittää kaikenikäisiltä lapsilta. (Pajulammi

2014, 144–145.) Puhevaltaoikeuden ikäraja saattaa haitata lapsen tosiasiallista osallisuutta. Ikäraja aiheuttaa sen, ettei esimerkiksi hallinto-oikeuden päätöksiä tehdessä juurikaan kuulla alle 12-vuotiaita. (Toivonen 2017, 146.) Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos se vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai on muutoin ilmeisen tarpeetonta (Saastamoinen 2010, 68). Lapsen mielipiteen selvittämisessä on tärkeää lapsen oma ja aito mielipide, jonka selvittämiseen voidaan joutua käyttämään useitakin keinoja (Räty 2019, 183). Neljäs taso on näkemysten esittäminen. Se ei liity asioiden ratkaisuun kuten mielipiteen selvittäminen vaan on vailla varsinaista tarkoituspäää olevaa vuorovai-
kutusta lapsen kanssa. (Pajulammi 2014, 146.)

Arjen osallisuus on lapsen osallisuutta omaan arkeensa liittyviin asioihin, kuten kodin sääntöihin, pukeutumiseen, vapaa-ajan käyttöön tai huoneen sisustamiseen. Arjen päätöksissä omaa toimintaansa lapsen ja nuorten osallisuuden mahdollistamiseksi voi tarkastella esimerkiksi Shierin (2001, 111–115) osallisuuden polun vaiheista, jotka on esitetty kuviossa 3.

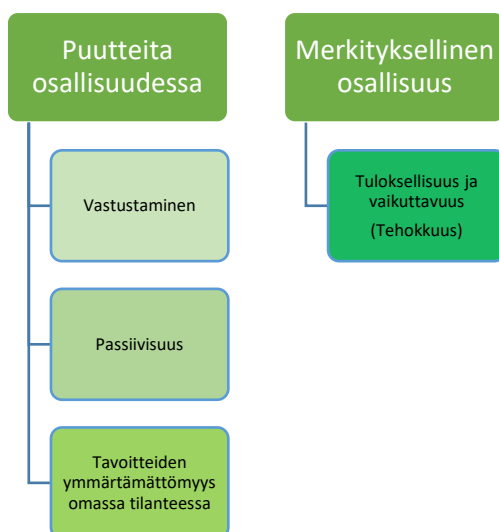

KUVIO 3. Shierin (2001) osallisuuden polun vaiheet

Ensimmäisessä vaiheessa lapset tulevat kuulluksi. Omien näkemysten ilmaisemisen tukemisen, mielipiteiden huomioimisen ja päätöksentekoprosessiin lasten mukaan ottamisen kautta päästään viidenteen vaiheeseen, jossa lapset jakavat vallan ja vastuun päätösten tekemisestä aikuisten kanssa. Osallisuuden mahdollistaminen vahvistaa lasten itsetuntoa ja kuuluvuuden tunnetta, lisää empaattisuutta ja vastuullisuutta. Oleellista kuitenkin on, ettei lapsia veloiteta osallisuuteen, jota he eivät ole valmiita ottamaan vastaan. Lapselta ei voida odottaa osallisuutta, joka ei vastaa heidän kehitystasoaan tai ymmärrystään. (Shier 2011.) Tämä on syytä muistaa lastensuojelussa, jonka asiakkailla saattaa olla kokemuksia liian varhaisen vastuunottamisen pakosta. Lapsi saattaa nauttia aikuisen

päättävävällän tuomasta turvallisuuden tunteesta, kunnes voimaantuu ja uskaltaa osallistua enemmän. Shierin (2011) mukaan useammin on vaarana se, ettei lapsi saa osallistua riittävästi.

Osallisuus tuottaa hyväosaisuutta ja hyvinvointia. Osallisuuden vastakohtana on syrjäytyminen, joka tuottaa huono-osaisuutta. (Marttunen & Haravuori 2015, 83.) Lastensuojelun toimin pyritään ehkäisemään syrjäytymistä vaikuttamalla lasten, nuorten ja perheiden tilanteisiin. Muutokseen tarvitaan asiakkaan omaa motivaatiota, jota saadaan lisäämällä osallisuutta ja dialogisuutta. Tunne siitä, ettei tule osalliseksi tai kuulluksi saa aikaan vastusta, passiivisuutta sekä tavoitteiden ymmärtämättömyyttä ja niihin sitoutumattomuutta. Merkityksellinen osallisuus luo mahdollisuuksia työn vaikuttavuudelle ja tuloksille. Kuviossa 4 on esitetty puutteellisen ja merkityksellisen osallisuuden vaikutukset.

KUVIO 4. Puutteellisen osallisuuden ja merkityksellisen osallisuuden erot työskentelyn vaikutuksiin (ten Brummelaar, Harder, Kalverboer, Post & Knorth 2018)

4.2 Vanhemman osallisuus

Lapsen oikeuksien sopimuksen (Unicef 2020) mukaan valtion tulee kunnioittaa vanhempien ja huoltajien oikeuksia, vastuuta ja velvollisuuksia. Siinä sanotaan myös, että lapsen tulee lähtökohtaisesti elää vanhempiansa kanssa, jos se on turvallista. Suomessa sijaishuolto on aina lähtökohtaisesti tilapäistä. Huostaanoton purkamisesta on tehtävä päätös silloin, kun huostaanoton edellytykset eivät enää ole voimassa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 47§.)

Vanhemman ja vanhemmuuden tukeminen on lapsen etu. Vanhemman osallisuus vaarantuu, jos työssä painotetaan vain lasta. Lastensuojelutyö kohdentuu parhaimmillaan perhekokonaisuuteen, jossa lapsella yksilönä ja aikuisella perheenjäsenenä on mahdollisuus tulla nähdyksi, kuulluksi ja tuetuksi. Sijoituksen aikaisessa työssä painopiste on lapsen edun varmistaminen. Aikuisten osallisuus työskentelyssä näkyy vähäisempänä kuin avo- huollossa. (Pitkänen 2011, 21, 52, 122.)

Osallistavaan, dialogiseen ja laadukkaaseen lastensuojeluun liittyy vahvasti yhteistyö. Yhteistyössä tulisi toimia asiakas ja hänen lähipiirinsä sekä ammattilaiset perheen ympärillä. Yhteisellä työllä pyritään nivomaan yhteen lapsen ja hänen perheensä tuen tarpeet sekä tekemään yhteisiä suunnitelmia. (Lastensuojelun keskusliitto 2018.) Perhehoitajien ja syntymävanhempien hyvän yhteistyön koetaan olevan merkittävä tekijä lapselle. Se luo jatkuvuuden ja turvallisuuden tunnetta sekä vahvistaa lapsen kiinnittymistä sijaisperheeseen tai ammatilliseen perhekotiin. (Chateaunef, Turcotte & Drapeau 2018; Heino & Säles 2017, 60.) Vanhemman tukemisen nähdään vahvistavan hyvää yhteistyötä. Vanhempien hyvä kokemus sijoitusprosessista lisää sijoituksen onnistumisen mahdollisuutta. (Heino & Säles 2017, 60.)

Lastensuojelun laatusuosituksen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 69) mukaan perhehoidossa yhteistyö on määritelty yhdeksi perhehoitajan tehtävistä. Lapsen tulee kokea, että hänen läheisiään arvostetaan ja kunnioitetaan. Perhehoitaja arvioi yhdessä lapsen ja sosiaalityöntekijän kanssa ihmissuhteiden vaikutusta lapsen hyvinvointiin, huolehtii yhteydenpidon turvallisuudesta sekä lapsen edun toteutumisesta läheisten tapaamisissa. Perhehoitajan tulee pitää asiakassuunnitelmassa sovitulla tavalla yhteyttä lapsen biologiseen perheeseen kertomalla lapsen kuulumisista ja arjen sujumisesta sekä tukea lapsen läheisten osallisuutta lapsen arjessa.

Tutkimusten perusteella vanhempien ja sijaishuoltopaikan yhteistyö ei ole aina toimivaa ja hyvää, mutta toimiessaan sillä saavutetaan hyviä tuloksia (Chateaunef, Turcotte ja Drapeau 2018; Pitkänen 2011; Rinne 2019; Vierula 2018). Rinteen (2019) tutkimuksessa tiedonkulussa nähtiin olevan esteitä osallisuudelle ja vanhemmat tunsivat itsensä ulkopuoliksi. Vanhemmat kokivat tullessa syytetyiksi lastensa ongelmista eikä luottamuksellista vuorovaikutusta ollut syntynyt. Vanhemmat kertoivat sijaisperheiden ylittäneen toimivaltuuksiaan. Vanhemmat olivat turhautuneita siihen, ettei heidän kokemuksiaan toimivista kasvatuskäytännöistä ollut otettu huomioon. Vanhemmat tunsivat, ettei lapsen kotiutusta haluttu edistää. Paremmaksi yhteistyön vanhemmat olivat kokeneet lyhytaikaisten perhehoitajien kanssa.

Vierulan (2018, 276–281) mukaan osa vanhemmista kokee yhteistyön hyväksi, jaetuksi vanhemmuudeksi. Osa vanhemmista puolestaan kokee sijaisvanhempien hankaloittavan heidän elämäänsä tarkoituksenmukaisesti. Syntymävanhempien ajatuksia muokkaavat heidän pettymyksensä omasta vanhemmuudestaan, huoli lapsestaan tai katkeruus siitä, että joku muu saa elää lapsen kanssa. Hiltunen (2015, 188) on huomannut biologisen äidin ulkopuolisuuden tunteen vahvistuneen, jos sijaisperheen kanssa ei ole syntynyt luottamuksellista suhdetta. Höjer (2011, 120–121) on todennut tutkiessaan sijoitettujen lasten vanhempien kokemuksia yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa, että arvostetusti ja inhimillisesti kohdatut vanhemmat pystyvät yhteistyöhön paremmin kuin vanhemmat, jotka eivät ole tulleet kohdatuksi tai kuulluksi.

Pitkäsen (2011, 21, 52, 97, 122) tutkimuksessa vanhemmat toivat esiin oman aktiivisuutensa vaatimusta, mutta eivät kokeneet siihen olleen voimavaroja. Siksi tarvitaan muiden toimijoiden aktiivisuutta suhteen luomiseen. Jokaisen huostaanoton kohdalla tulisi tarkentaa, kenen tehtäviin vanhemmuuden tukeminen sisältyy ja mitä se kunkin vanhemman kohdalla tarkoittaa. Ilman vanhempien tukemista sijoitusajat pitenevät ja eikä kotiuttamista tapahdu. *Lapsisensitiivisessä vanhemmuustyössä vanhempien tukeminen ei ohita lapsen etua, vaan vahvista sitä. Lapsella on oikeus vanhemmuuteen ja vanhemmilla tukeen huostaanotosta huolimatta ja erityisesti sen vuoksi.*

Chateaunef, Turcotte ja Drapeau (2018) toteavat tutkimuksessaan sijaisvanhempien suhtautumista biologisiin vanhempiin vaikeuttaneen biologisen vanhemman negatiivinen asenne sijoitukseen, epäluottamus sijaisvanhempia kohtaan ja turhat, lapselle annetut lupaukset. Sijaisvanhempien suhtautumista haastoivat kulttuurierot kasvatustavoissa, arvoissa ja elämäntavassa, huoli lapsen oloista kotilomien aikana ja lapsen käytöksestä sijaisperheessä kotiloman jälkeen. Oman lapsen hylkääminen ja välinpitämättömyys lapsen asioissa hankaloittivat sijaisvanhempien asennoitumista biologisia vanhempia kohtaan. Sijaisvanhempien avoimuus biologisia vanhempia kohtaan sekä heidän rajoitteidensa hyväksyminen ilman tuomitsemista auttoivat hyvän suhteen luomisessa. Jos sijaisperhe hyväksyi perheiden väliset kulttuurierot ja biologiset vanhemmat antoivat lapselle luvan luoda sijaisperheeseen hyvät välit, oli yhteistyö helpompaa. Hiltusen (2015, 188) tutkimuksessa sijaisvanhempien ja biologisen äidin välinen suhde auttoi äitejä sopeutumaan tilanteeseen ja osallisuuden tunne lisääntyi.

Perhehoidossa olevien lasten kiintymys ja läheisyys omia vanhempia kohtaan ei poistu, vaikka kodissa olisi ollut turvatonta. Toisaalta taas turvallisuus sijaisperheessä ei takaa kiintymystä sijaisperhettä kohtaan. Äiti-lapsisuhteen ensisijainen luonne säilyy sijoituksesta huolimatta. (Hämäläinen 2012, 179–180.)

4.3 Dialogisuus ja arkilähtöisyys ovat yhteistyön malleja

Arvostava kohtaaminen, läsnäolo, asiakkaan kuuleminen, myötätunto, empatia ja luottamus vuorovaikutuksessa ovat dialogisuuden perusta. Asiakslähtöisyyteen ei riitä asiakkaan läsnäolo. Dialogisuudessa subjektin muodostavat työntekijät, asiakas ja asiakkaan lähipiiri yhdessä. Toiminnan kohde eli muutettava asia muodostetaan vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Tavoitteet rakentuvat toiminnan, merkitysten ja tunteiden yhteistyössä. (Hänninen & Poikela, 2016, 150–152.)

Dialogissa eri näkökulmista voidaan neuvotella. Asiakkaan ja työntekijän on dialogin kautta löydettävä yhteinen ymmärrys siitä, mikä on ongelmallista tai mihin muutosta haetaan. (Mönkkönen 2018, 87.) Dialogin subjektit antavat käsityksensä, tulkintansa ja asiantuntijuutensa yhteiseen käyttöön. Asiantuntijuudella ei viitata ammatilliseen osaamiseen vaan tilanteen asiantuntijuuteen. Kun asiakas otetaan työskentelyyn osalliseksi, hän voimaantuu. Se vahvistaa asiakkaan toimintaidentiteettiä ja siten toimintakykyä. (Hänninen & Poikela, 2016, 150–152.) Dialogisuudessa toinen ihminen nähdään aidosti toisena ihmisenä, jolla on omat ajatukset ja mielipiteet. Kyse ei ole niinkään puhumisesta vaan kuuntelemisesta. Tarkoitus on löytää jotain, mitä ei kukaan ei vielä tiedä. (Arnkil & Erikson 2012, 37.)

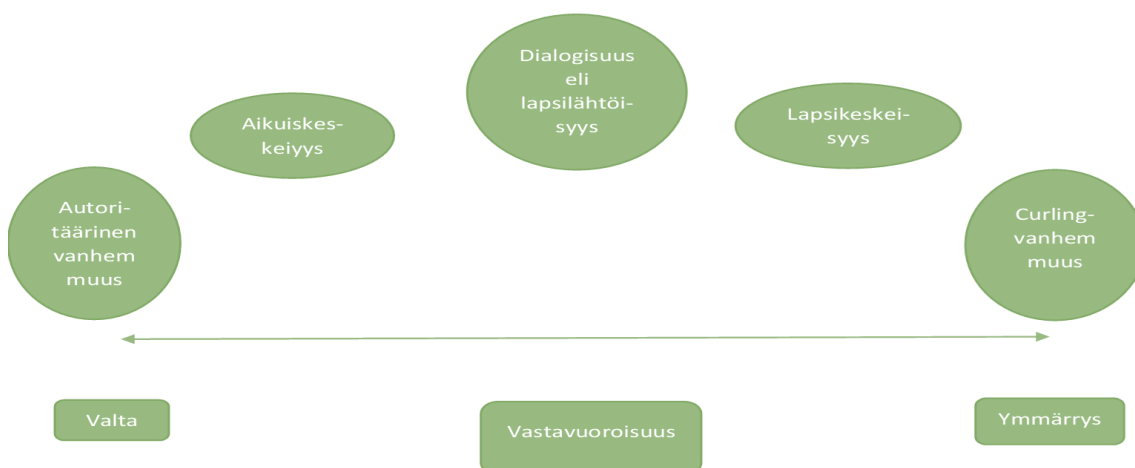
Perhehoidossa asiakas on perheeseen sijoitettu lapsi ja hänen läheisensä. Dialogiin tulee työntekijöiden ja perhehoitajan lisäksi kutsua paitsi lapsi myös hänen lähipiirinsä voimavarojensa ja taitojensa mukaan. Vastavuoroisuus toimijoiden välillä saa aikaan parhaan mahdollisen lopputuloksen. (Heino & Säles 2017, 68–69.) Vaikka asiakkaalle olisi ehtinyt syntyä työskentelyn aikana ajatus siitä, ettei häntä kuulla eikä dialogisuutta ole syntynyt, ovat nivelvaiheet aina uusi mahdollisuus dialogiseen työskentelymalliin siirtymiseen (Paaso 2018, 35). Tällainen nivelvaihe voi sekä lapselle että hänen vanhemmilleen olla siirtyminen esimerkiksi laitoshoidosta perhehoitoon.

Dialogisuutta lähellä on sosiaalipedagoginen lähestymistapa, arkilähtöisyys, jossa tavoitteena on onnistuneen arjen luominen yhdessä asiakkaan kanssa. Ihmistä autetaan identiteettinsä rakentamisessa analysoimalla arkea ja elämäntilannetta heidän kanssaan. Elämäntilannetta suhteutetaan elämänhistoriaan ja hahmotellaan mahdollista tulevaisuutta. Sitä kautta mahdollistuu itsetietoisuus, joka on muutoksen edellytys. Työskentelyssä pyritään elämänhallintaan ja osallisuuteen. (Hovi-Pulsa 2011.)

Perhehoitajuus on lapsen kasvattamista yhdessä verkoston kanssa. Lapsen kasvattamiseen on monia erilaisia tyylejä, joista lapsilähtöisyys perustuu dialogiin lapsen kanssa. Kuviossa 5 on käytetty kasvatustyylien esittämisen pohjana Mönkkösen (2018) tapaa kuvata

kohtaamisen positioita. Mönkkösen alkuperäisessä mallissa asiakas on sosiaalityön aikuinen asiakas. Ääripäinä Mönkkösen mallissa ovat dominoivuus, ”besserwisser”- tyyli sekä loputon kuuleminen ja joustaminen, joista seuraa vaikutusvallan menetys. Keskellä on tavoiteltu tapa kohdata asiakas eli dialogisuus, jossa tieto ja ymmärrys tuotetaan yhdessä. Dialogisuuden reunoilta löytyvät asiantuntijakeskeinen tapa, jossa käytetään näkymätöntä valtaa sekä asiakaskeskeinen tapa, jossa ymmärrys on monologista tai realiteetteja sivuuttavaa.

Kasvatuksessa dominoivuus on autoritääristä kasvatusta, jossa rajat ovat tiukat ja kasvatusta tapahtuu aikuisen ehdoilla. Toisessa ääripäässä on curling-vanhemmuus, jonka mukainen kasvatusta tapahtuu lapsen pettymyksiä silottelemalla. Se johtaa lopulta vanhemman auktoriteetin kadottamiseen. Lapsilähtöinen kasvatusta lähtee lapsen tarpeista ja vastavuoroisuudesta. Siinä katsotaan lapsen tarvitsevan rakastavaa huolenpitoa, valvontaa ja turvallisia rajoja. Lapsi nähdään yksilöllisenä ja omana persoonanaan. Lapsen tarpeet ja mielipiteet otetaan huomioon. Lapsi saa kiitosta ja kannustusta. Lapsilähtöinen kasvatusta edistää lapsen sopeutumista yhteiskuntaan, tukee itsetunnon kehittymistä ja edistää suoriutumista myöhemmin koulussa. Tärkeitä asioita, joita lapsilähtöisyyteen liittyy, ovat luottamus, lämpimyys, rajojen asettaminen ja kiinnostus lapsen toimintoihin. (Hermanson 2019.) Seikat ovat samoja, jotka liittyvät dialogisuuteen ja lapsen osallisuuteen.

KUVIO 5. Kasvatustyyliä sovitettuna Mönkkösen (2018, 97) malliin kohtaamisen positioista

5 DOKUMENTOINTI PERHEHOIDOSSA

5.1 Lastensuojelun dokumentointi kuuluu myös perhehoitajalle

Dokumentit toimivat tiedon välittäjinä ja tehtyä työtä voidaan tarkastella niitä lukemalla (Kääriäinen 2016, 185–189). Asiakastyön dokumentointia tulee tehdä työn laadun ja vaikuttavuuden parantamisen vuoksi. Dokumentointi tarkoittaa erilaisten asiakirjojen laatimista ja kirjoittamista sekä asiakassuhteessa ja palvelutapahtumissa syntyvien tietojen tallentamista. Dokumenttien avulla työntekijä voi palata tehtyihin ratkaisuihin ja arvioida niiden vaikutusta asiakkaan kanssa. Samalla tuodaan työtä näkyväksi muille toimijoille ja asiakkaan tilanteesta päättävälle tahoille. Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä toteaa hyvin laadittujen ja kattavien dokumenttien kannattelevan työn jatkuvuutta työntekijöiden vaihtuessa. Työryhmä esitti dokumentoinnin ohjeistuksen tarkempaa laatimista. Mikäli kirjaamisohjeet puuttuvat, yksittäisen työntekijän vastuulle jää kirjaamisen määrittäminen. Onnistuneen kirjaamisen edellytyksenä ovat työvälitteet, jotka ohjaavat kirjaamista oikeaan suuntaan. (Laaksonen ym. 2011, 11–14.) Vuonna 2015 voimaan tulleen asiakasasiakirjalain tarkoituksena on ollut yhtenäistää asiakirjojen sisältöä ja säilyttämistä (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015).

Sijoitetun lapsen elämässä tapahtuu siirtymävaiheita. Sijaishuollon aikaisten tapahtumien, kuten valokuvien, piirrosten ja päiväkirjojen, dokumentointi auttaa lasta käsittämään sijaishuollossa vietetyn ajanjakson osaksi omaa elämänsä historiaansa. Tiedon huolellinen kirjaaminen tuottaa paitsi ongelmien ja haasteiden tunnistamista myös vahvuuksien ja voimavarojen huomaamista. Strukturoitu, dokumentoitu työskentely auttaa lasta jäsentämään kokemuksiaan ja tunteitaan. (Känkänen 2013, 266.) YK:n (United Nations 2010) sijaishuollon ohjeet kehottavat lapsen elämän dokumentointiin sijaishuollossa yhdessä lapsen kanssa lapsen itsetunnon ja identiteetin vahvistamiseksi. Lastensuojelun laatusuosituksen mukaan lapsen tulee kokea hänen sijoituksensa, sen seurannan ja dokumentoinnin olevan suunnitelmallista ja häntä varten. Perhehoitajan tulee raportoida lapsen tilanteesta hänen asioistaan vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Raportoitaessa tulee mahdollistaa lapsen osallistuminen ikä ja kehitystaso huomioiden. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 73.)

Eettinen kirjaaminen edellyttää asiakkaan mukaan ottamista ja osallisuutta. Asiakkaalle tulee vähintään tarjota mahdollisuus osallistua ja kertoa kirjaamisesta. (Laaksonen ym. 2011, 11–14.) Asiakkaan mukaan ottaminen kirjaamiseen on tärkeää siksi, että kirjaukset säilyvät vuosikymmeniä. Asiakas tai hänen vanhempansa eivät välttämättä osaa ottaa huomioon dokumentin historiallisuutta, ajan käytäntöjä ja tapoja. (Vierula 2017, 42.)

5.2 Asiakassuunnitelma

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (218/2000, 7 §) määrittelee, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa tulee asiakkaalle laatia palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Lastensuojelulain (417/2007) 30 § mukaan lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan olosuhteet, joihin pyritään vaikuttamaan. Suunnitelmaan sisällytetään asiakkaan tuen tarpeet sekä sosiaalipalvelut ja tukitoimet, joilla tarpeeseen vastataan. Asiakassuunnitelmat ovat merkittävä osa suunnitelmallista sosiaalityötä. Niissä asetetaan tavoitteet ja määritellään keinot asiakkaan auttamiseksi, koordinoidaan moniammatillista työtä sekä arvioidaan asiakkaan tilanteen edistymistä. (Poikela 2010.) Asiakassuunnitelma on lain mukaan tarkistettava aina tarpeen vaatiessa, mutta vähintään kerran vuodessa. Suunnitelman toteutusta tulee seurata. (Lastensuojelulaki (417/2007).)

Sijaishuollon asiakassuunnitelmaan kirjataan lapsen ja hänen läheistensä tapaamisista ja yhteydenpidosta. Lisäksi kirjataan se, miten usein lapsi tapaa asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää. (Aer 2012, 113; Araneva 2018, 69–70.) Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelma on työväline lapsen asioissa toimivien tahojen yhteistyöhön. Suunnitelma laaditaan yhdessä muiden viranomaisten ja asiakkaan kanssa. Asiakkaan kannalta on merkittävää myös eriävien mielipiteiden kirjaaminen. (Räty 2019, 250.)

Sijaishuollossa olevan lapsen vanhemmalle laaditaan tarvittaessa vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 §). Suunnitelmaan kirjataan vanhemman elämäntilanne, vanhemman näkemys suhteestaan lapseen, vanhemmuuden tavoitteet sekä yhteydenpito lapseen sijaishuollon aikana. Tärkeää on kirjata vanhemman voimavaroja. (Pitkänen 2011, 62.) Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 §).

Kuviossa 6 on esitetty lastensuojelun asiakassuunnitelmaan kirjattavat asiat. Vihreällä merkityt asiat ovat yhteisiä kaikille lastensuojelun asiakassuunnitelmiin, sinisellä merkityt seikat lisätään sijaishuollon asiakassuunnitelmaan vihreillä merkittyjen asioiden lisäksi.

KUVIO 6. Lastensuojelun asiakassuunnitelma (mukaillen Lastensuojelulaki 2007, 30§)

5.3 Hoito- ja kasvatussuunnitelma veloitteena ja mahdollisuutena

Asiakassuunnitelmaa on täydennettävä tarvittaessa hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, jolla konkretisoidaan asiakassuunnitelmassa sovittuja asioita. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa tuodaan esiin millä keinoin lapsen arjessa asiakassuunnitelman tavoitteisiin pyritään. 1.1.2020 voimaan tulleissa lastensuojelulain muutoksissa hoito- ja kasvatussuunnitelma sai oman pykälänsä. (Saastamoinen 2020, 77.) Hoito- ja kasvatussuunnitelman merkitystä on haluttu korostaa aikaisempaa enemmän (Hallituksen esitys 237/2018).

Hoito- ja kasvatussuunnitelmista puhuttaessa tulee erottaa toisistaan velvoite ja suositus. Lastensuojelulain (417/2007) 30 a § velvoittaa kaikkia sijaishuollon muotoja hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen aina rajoitustoimenpiteiden yhteydessä. STM kuitenkin suosittelee suunnitelmien laatimista aina sijaishuollon aikana, myös perhehoidossa (Parsons 2020.) Hoito- ja kasvatussuunnitelma asiakassuunnitelmaa täydentävänä asiakirjana tulisi nähdä aiempaa enemmän mahdollisuutena. Sen tulisi olla väline dialogiseen

sijaishuollon suunnittelemiseen eikä vain pakollinen toimi rajoitustoimenpiteiden yhteydessä. (StVM 42/2018; Rätty 2020). Jo lakimuutosta pohtiessaan Sosiaali- ja terveysvaliokunta korosti mietinnössään, että *lapsen asiakassuunnitelman täydentäminen lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmalla ei tarkennuksesta huolimatta liity vain rajoitustilanteisiin, vaan suunnitelman tarkoituksena on yleisesti täsmentää asiakassuunnitelmaa ja turvata lapsen hyvä kohtelu* (StVM 42/2018).

Asiakassuunnitelman täydentäminen hoito- ja kasvatussuunnitelmalla tapahtuu havainnollistamalla, miten lapsen sijaishuolto järjestetään arjessa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa esitellään sijoituksen tavoitteita. Siinä kuvataan, miten lapsen tarpeisiin vastataan ja lapsen hyvä kohtelu sijaishuoltopaikassa turvataan. Suunnitelmaan tulee sisällyttää lapselle tärkeitä ja mieluisia asioita sekä lapsen tarpeita vastaavan toiminnan toteuttamista sijaishuoltopaikassa. Siinä esitellään syitä, jotka saattavat johtaa rajoitustoimenpiteiden käyttöön sekä yksilöidyt keinot niiden välttämiseksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelma tehdään yhteistyössä lapsen kanssa. Lapsen huoltajia on kuultava, mikäli se ei ole ilmeisellä tavalla tarpeetonta tai mahdotonta. Hoito- ja kasvatussuunnitelma toimitetaan tiedoksi sosiaalityöntekijälle, joka on vastuussa lapsen asioista. Suunnitelma voidaan laatia myös moniammatillisena yhteistyönä. Sen toteutumista tulee seurata sekä vaikutusta asiakassuunnitelman toteutumiseen tulee arvioida. (Rätty 2019, 261–262; Saastamoinen 2020, 78-79.)

Vaikka rajoitustoimenpiteiden käyttö perhehoidossa ei ole mahdollista yhteydenpidon rajoittamista lukuun ottamatta (Lastensuojelulaki 417/2007), olisi tärkeä kirjata seikkoja, joita tulisi välttää kunkin lapsen tavanomaisessa kasvatuksellisessa rajaamisessa. Näitä seikkoja perusteluineen saadaan selville dialogisuudessa lapsen, perheen ja heidän ympärillään olevien tahojen kanssa. Tavanomaisten kasvatukseen liittyvän rajaamisen sekä yhdessä lapsen kanssa sovittujen sääntöjen kirjaaminen tekee perhehoitajan työstä avoimempaa (Rätty 2019, 262; Saastamoinen 2020, 78).

Koska yhteydenpitoa voidaan rajoittaa ainoastaan kiireellisen sijoituksen, huostassa olon tai väliaikaismääräyksen aikana, voi velvoite hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseenkin olla vain niiden aikana. Silloin kun hoito- ja kasvatussuunnitelmaa ei tarkastella rajoitustoimenpiteisiin liittyvänä velvollisuutena, on lapsen etu laatia hoito- ja kasvatussuunnitelma myös avohuollon sijoituksen aikana. Avohuollon sijoituksessakin on tärkeää yhdessä sopia toimenpiteistä ja kasvatukseen lapsen arjessa. (Rätty 2019, 261.)

Valvonnan näkökulmasta on oleellista kirjata hyvän hoidon turvaamisen keinojen lisäksi kasvatukselliset rajat, joita lapselle asetetaan kehityksen ja hyvinvoinnin tukemiseksi (Saastamoinen 2020, 44). Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa voidaan hyödyntää

sijaishuoltopaikan laadun varmistamiseksi myös perhehoidossa. Kuviossa 7 on kuvattu hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjattavia asioita sekä elementtejä, jotka puoltavat hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista.

KUVIO 7. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tehtävät ja sisältö (mukaillen Rätty 2019, 262; Saastamoinen 2020, 78) sekä hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisen puoltavia elementtejä

Tavanomaiseen kasvatukseen liittyvä rajaaminen

Lapsen tavanomaiseen kasvatukseen, hoitoon ja huolenpitoon liittyvä rajaaminen ja lastensuojelunlain mukaiset rajoitustoimenpiteet ovat ajoittain haastava erottaa toisistaan (Saastamoinen 2016, 156). Lapsen oikeus hyvään hoitoon ja kasvatukseen, riittävään valvontaan sekä tarpeelliseen huolenpitoon on säädetty lailla lapsen huollosta ja tapaamisoi-keudesta annetun lain muuttamisesta (190/2019). Kasvatuksellisia keinoina

sijaishuollossa voidaan asettaa sääntöjä ja rajoja, joihin ei tarvita lastensuojelulain mukaista päätöstä (Aer 2012, 115; Hallituksen esitys 237/2018).

Lapselle tai nuorelle sijaishuollon aikana asetetut säännöt ja rajat ovat yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä lapselle asetettavia rajoja. Niitä voidaan asettaa arvioiden lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Tavanomaisen kasvatuksen määrittelemisen osalta tulee seurata aikansa tutkimusta ja lainsäädäntöä. Se mikä on lailla kiellettyä, ei ole hyväksyttävää kasvatusta. Sääntöjen tarkoituksena on auttaa lasta ymmärtämään ympäröivän yhteiskunnan vaatimukset ja ohjata lasta tekemään ikä- ja kehitystasonsa mukaisia valintoja elämässään. Kasvatukselliset säännöt ja rajat pitää olla perusteltavissa. Sääntöjen ja rajojen asettamisessa tulee huomioida lapsen yksilölliset tarpeet, kuten uskonto, kulttuuri, sairaus tai vamma. (Hallituksen esitys 237/2018, StVM 42/2018.)

Lastensuojelulain mukaiset, sijaishuollon aikaiset rajoitustoimenpiteet

Lastensuojelulain (417/2007) mukaiset rajoitustoimenpiteet perustuvat perustuslain (731/1999, 19 §) mukaiseen välttämättömään huolenpitoon. Rajoitustoimenpiteillä puututaan perusoikeuksiin ja siksi niistä täytyy valita aina vähiten rajoittava toimenpide (Pollari & Murto 2016, 218). Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen pohjautuu suhteellisuusvaatimukseen eli vain välttämätöntä rajoittamista voidaan tehdä. Rajoitustoimenpiteiden tulee olla lainmukaisia ja täsmällisesti määriteltyjä sekä tarkkarajaisia. (Räty 2019, 552.) Rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksenä on hyväksyttävyyisperiaate eli säännöksen mukaista toimivaltaa saa käyttää vain säännöksestä ilmenevään tarkoitukseen. Tarkoitussidonnaisuusperiaatteen mukaan rajoitustoimenpiteitä ei saa käyttää kasvatuksellisin tai rangaistuksellisin keinoina. (Pollari & Murto 2016, 2018.) Rajoitustoimenpiteillä turvataan sijaishuoltopaikoissa asuvien lasten oikeutta turvalliseen sekä laadukkaaseen hoivaan ja huolenpitoon (Saastamoinen 2020, 11).

Lastensuojelulaissa (417/2007, 62–73 §) luku 11 koskee kokonaisuudessaan sijaishuollon aikaista yhteydenpidon rajoittamista ja muita rajoitustoimenpiteitä. Lakiin perustuvat, valituskelpoista päätöstä vaativat rajoitustoimenpiteet ovat aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilökatsaus, henkilötarkastus, omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, luvatta lastensuojelulaitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito.

Yhteydenpidon rajoittaminen sijaishuollossa

Lain puitteissa yhteydenpidon rajoittaminen on ainut perhehoidossa toteutettavissa oleva rajoitustoimenpide. Avohuollon tukitoimena tai jälkihuoltona järjestettävän sijoituksen

aikana ei rajoitustoimenpiteitä voida toteuttaa. Avohuollon sijoituksen aikana tulee lapsen kohdistaa hoidon ja huolenpidon turvaavia, tavanomaisia sääntöjä ja rajoja lapsen yksilöllisen tarpeen mukaisesti. (Aer 2012, 119; Saastamoinen 2020, 19–24.)

Lapsella on lastensuojelulain (417/2007) 54 § mukainen oikeus säilyttää tärkeät ja läheiset ihmissuhteet sijaishuollon aikana. Yhteydenpito-oikeus perustuu yksityis- ja perhe-elämän suojaan. YK:n (United Nations 2010) yleismaailmallinen ohjeistus lasten sijaishuollosta ohjaa lapsen ja hänelle läheisten ihmisten yhteydenpidon kannustamiseen ja helpottamiseen silloin, kun lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Yhteydenpito-oikeudella turvataan lapsen ja vanhemman suhteen säilyminen tai tarvittaessa sen vahvistaminen (Araneva 2018, 264). Lapsen oikeuksien sopimus turvaa lapsen oikeuden tavata kumpaakin vanhempaansa asuessaan heistä erillään (Unicef 2020).

On tavallista, että lapsi oireilee ennen tai jälkeen vanhemman tapaamista. Perhehoitajan velvollisuus on kannustaa ja vahvistaa lasta tapaamisten toteuttamiseksi. Perhehoitajan valmennukseen kuuluu perhehoitajan valmistaminen tämän kaltaisiin tilanteisiin. (Araneva 2018, 271.) THL:n Kysy ja kuuntele -hankkeen webinaarissa 20.8.2020 tutkimustaan esitellyt sosiaalityönopiskelija Säisänen oli tutkinut perhehoidon valvontaa sosiaalityön näkökulmasta. Yli 75 % hänen kyselynsä vastanneista sijaishuollon sosiaalityöntekijöistä kertoi kohdanneensa vähintään vuosittain tilanteita, joissa perhehoitaja ei ollut tukenut lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa.

Joskus tapaamisten rajoittaminen on lapsen kokonaistilanteen vuoksi välttämätöntä. Jos yhteiseen sopimukseen yhteydenpidosta ei päästä, voidaan sitä rajoittaa tietyin edellytyksin (Lastensuojelulaki 417/2007, 62–63 §). Yhteydenpidon rajoittamiselle tulee olla sijaishuollon järjestämiseen ja tarkoitukseen liittyvä peruste (Aer 2020, 120; Rätty 2019, 593; Saastamoinen 2020, 477). Yhteydenpidon rajoittamista on aiheetta tehty laitoksissa järjestämällä kotiutumisen- tai rauhoittumisaikoja lapsen tullessa uuteen paikkaan (Rätty 594–595). Suomessa siihen ei ole lain suoma mahdollisuutta missään sijaishuollon muodossa, mutta esimerkiksi naapurimaassa Ruotsissa yhteydenpitoa voidaan rajoittaa sijaisperheeseen kotiutumisen perusteella (Socialstyrelsen 2020, 168). Yhteydenpidon rajoittamista ei voida pitää rangaistuskeinona (Aer 2012, 119).

Yhteydenpitoa lapsen ja vanhemman välillä voidaan rajoittaa sijaishuollon tarkoituksen ja tosiallisen huollon turvaamiseksi esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi on sijoitettu hoidon ja huolenpidon puutteiden tai vanhemman päihteidenkäytön vuoksi. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös tilanteessa, jossa se on välttämätöntä lapsen hengen, terveyden, kehityksen tai turvallisuuden vuoksi tai tilanteessa, jossa muita tulee suojata lapselta. Yhteydenpitoa voidaan lisäksi rajoittaa yli 12-vuotiaan lapsen oman mielipiteen perusteella, jos lapsi

vastustaa yhteydenpitoa. (Aer 2012, 120; Araneva 2018, 290–300; Saastamoinen 2020, 477; Rätty 2019, 588.) Yhteydenpidon rajoittamisen muotoja ovat tapaamisoikeuden rajoittamisen lisäksi yhteydenpidon rajoittaminen puhelimitse tai muita välineitä käyttäen, lapsen postia koskeva rajoittaminen ja lapsen hallussa olevien yhteydenpitovälineiden haltuun ottaminen. Tarvittaessa voidaan yhteydenpidon rajoittamisen muotona salata lapsen olinpaikka. (Aer 2012, 120–121; Rätty 2019, 599–608.)

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättää sosiaalihuollon johtava sosiaalityöntekijä tai joku muu hänen määräämä virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee päätöksen. Kiireellisessä tapauksessa lapsen asioista vastaava työntekijä tai sosiaalipäivystys voi päättää yhteydenpidon rajoittamisesta. Päätöksen yhteydenpidon rajoittamisen jatkamisesta, lopettamisesta tai muuttamisesta tekee johtava sosiaalityöntekijä tai hänen määräämänsä virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä, mutta ei kuitenkaan lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. (Rätty 2019, 68.)

Päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta tehdessä tulee 12 vuotta täyttänyttä lasta ja hänen huoltajaansa kuulla. Jos rajoitus koskee muuta lapselle läheistä henkilöä, myös hänelle tulee tarjota mahdollisuus tulla kuulluksi. Päätös annetaan tiedoksi 12 vuotta täyttäneelle lapselle itselleen, hänen huoltajalleen ja henkilöille, keitä rajoitus koskee. Päätöksessä tulee ilmetä rajoitustoimenpiteen syy perusteluineen, yhteydenpidon laajuus ja se, millaista yhteydenpitoa päätöksellä rajoitetaan. Päätös on aina tarkasti rajattu ja se voi olla voimassa enintään yhden kalenterivuoden. (Araneva 2016, 563–564; Rätty 2019, 609–610.)

6 PERHEHOIDON VALVONTA, OHJAUS JA TUKI LAADUN VARMISTAJANA

6.1 Perhehoidon valvonta ja ohjaus

Perhehoidon valvonnasta, tuesta ja ohjauksesta vastaa sijoitetun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä sijoituskunnan viranomaisten kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007, 79 §). Perhehoitolain (263/2015, 15§) mukaan perhehoitajalla on oikeus tukeen ja ohjaukseen, joista sovitaan toimeksiantosopimuksessa. Riittävä ohjaus ja tuki sekä asianmukainen valvonta mahdollistavat laadukkaan, lapsen edun mukaisen perhehoidon kokonaisuuden. Perhehoitajan oikeudesta tukeen määritellään perhehoitolain ohella kuntien ja kuntayhtymien perhehoidon toimintaohjeissa. Lasten saamista palveluista ja perhehoidon valvonnasta vastaavat sijoituskunta ja sijoittajakunta yhteistyössä. (Perhehoitoliitto 2020.)

Koska lapsen sijaishuolto on merkittävää julkisen vallan käyttöä, tulee sitä valvoa ja ohjata. Sijaishuollon valvonnassa tulee kiinnittää huomiota lapsen perus- ja ihmisoikeuksien sekä lapsen edun mukaisen sijaishuollon toteutumiseen. (Araneva 2018, 17; Hoikkala, Kojo, Tervo & Aaltonen 2017, 11; Saastamoinen 2016, 160.) Erityisesti valvonnan tulisi kohdistua rajoitustoimenpiteiden käyttöön, kasvatuserityksiin ja sijaishuoltopaikan käytäntöihin. Perhehoidon valvonnassa tulisi kiinnittää erityistä huomiota ihmissuhteisiin. Valvonnassa tulisi tarkastella lapsen tarvitseman tuen ja avun saamista, lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidon toteuttamista sekä harrastustoiminnan ja ystävyyssuhteiden mahdollistamista. (Räty 2019, 75, 741, 752–755.)

Lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu lain mukaisesti (Lastensuojelulaki 417/2007, 79). Mikäli lapsen hoidossa tai kasvatuksessa on lainvastaisia tai lasta alistavia käytänteitä, on sosiaalityöntekijän puututtava niihin ja seurattava tilanteen muutosta. Lisäksi sosiaalityöntekijällä on velvollisuus ilmoittaa puutteista sijoituskunnalle ja samaan sijaishuoltopaikkaan lapsia sijoittaneiden lasten sijoittajakunnille. (Räty 2019, 743; Lastensuojelulaki 417/2007,79 §.)

Lapsen oirehtiessa sijaishuollon aikana, tulee pohtia saako sijaishuoltopaikka riittävän avun, tuen ja ohjauksen lapsesta huolehtimiseen. Ongelmatilanteissa tulee selvittää, pystyykö sijaishuoltopaikka vastaamaan yksittäisen lapsen tarpeisiin. Mikäli todetaan, ettei sijaishuoltopaikka pysty huomioimaan lasta yksilöllisesti, tulee pohtia, johtuuko tämä lapsen vaativuudesta vai sijaishuoltopaikan käytännöistä ja riskitekijöistä. (Isoniemi 2019, 194.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa on tuotettu viisi lastensuojelun työpajatyöskentelyn mallinnusraporttia. Yksi niistä on Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli -

Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Siinä esitetään tehtäväksi muun muassa seuraavia toimia:

- selvennetään ohjausta ja valvontaa tekevien roolia ja vastuualueita
- määritellään täsmällisesti ne tavat, joilla sijoitetut lapset ja nuoret voivat olla yhteydessä omaan sosiaalityöntekijään ja valvoviin viranomaisiin
- huomioidaan erityisesti perhehoidon ohjaus ja valvonta
- huomioidaan yhteistyö sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa valvonnan kehittämisessä. (Hoikkala ym. 2017, 4.)

Esitetty malli on lapsikeskeinen ja lapsenoikeusperustainen. Mallin avulla tavoitellaan sijaishuollon muodosta riippumatonta, valtakunnallista toimintatapaa. Lasten omaa osallisuutta ja tietoisuutta oikeuksistaan halutaan jatkossa lisätä. Eri toimijoiden osallisuusnäkökulma on ollut mukana jo kehittämistyön aikana. (Hoikkala ym. 2017, 4,9.)

Valvonnan muotoja ovat ennakollinen, suunnitelmallinen ja reaktiivinen valvonta. Valvonnan sisältö voi olla laillisuusvalvontaa, toiminnan tarkoituksenmukaisuuden arviointia ja seurantaa sekä ennaltaehkäisevää, ohjauksellista valvontaa. Kun tarkastellaan yksittäisen lapsen sijaishuollon valvontaa, on asiakassuunnitelmalla sijaishuollon toteutumista ohjaavana asiakirjana keskeinen merkitys. Asiakassuunnitelman laatimisvastuu ja sijaishuollon valvonnan vastuu ovat samalla viranomaisella eli lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Asiakassuunnitelmaneuvoittelut tulisi enenevässä määrin pitää sijaishuoltopaikassa suunnitelmallisuuden ja valvonnan kytkeytyessä toisiinsa. Havainnoimalla lapsen tosiasiallista kasvuympäristöä saadaan kattavampi kuva lapsen arjesta. (Hoikkala ym. 2017, 15, 42–44.)

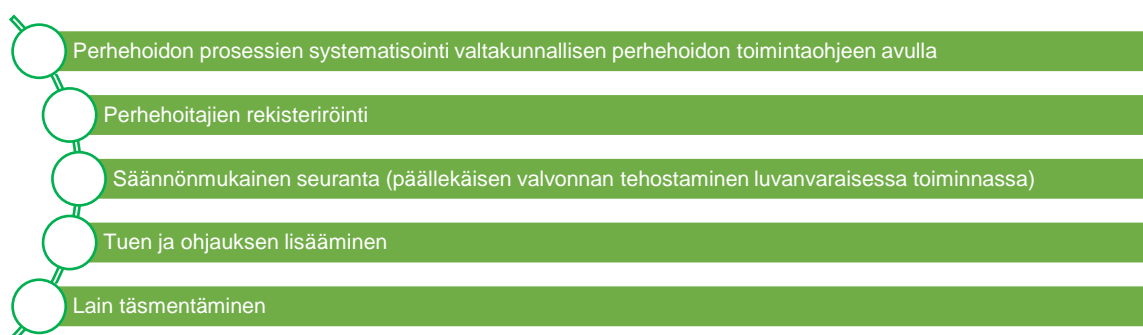
Toimeksiantosuhteisen perhehoidon ennakollinen ohjaus ja valvonta ovat sidoksissa perheiden rekrytointi- ja ennakkovalmennusprosessiin ja luvanvaraisessa perhehoidossa lupaprosessiin (Hallituksen esitys 237/2018). Sijaisperheiden rekrytointiin liittyvässä perheselvityksessä perhehoitajaksi aikovaa pyydetään toimittamaan rikostaustaote. Perhekodin olosuhteet ja tilat tarkastetaan. Perhehoitajalla on ennen toiminnan aloittamista velvollisuus osallistua valmennukseen. Pride-valmennus on yleisin ja perinteisin valmennus perhehoitajaksi pyrkiville. Viime vuosina se on saanut rinnalleen yksityisten toimijoiden omia valmennuksia. Ennakkovalmennuksen tärkein tehtävä on selvittää perhehoitajan valmiuksia perhehoitajana toimimiseen. (Pesäpuu 2020.)

Suunnitelmallinen valvonta on sijaishuollon aikaista valvontaa, joka tarkoittaa valvontaviranomaisen tarkastuskäyntejä (Hoikkala ym. 2017, 16). Tarkastuskäynneillä valvotaan,

että perhehoitoa toteutetaan perhehoitolain edellytysten mukaisesti. Asiakassuunnitelmassa määritellään lapsen tarvitsemat palvelut ja valvonnalla huolehditaan niiden toteutumisesta. (Räty 2019, 753.) Suunnitelmalliseen valvontaan kuuluu sijaishuoltopaikan ohjaus ja seuranta (Hoikkala ym. 2017, 16).

Perustellusta syystä voidaan valvontakäynti tehdä etukäteen ilmoittamatta (Hoikkala ym. 2017, 16). Kyse on reaktiivisesta valvonnasta, joka käynnistyy epäkohdan selvittämisen vuoksi. Epäkohta on saattanut tulla esiin suunnitelmalliseen valvontaan liittyvän käynnin yhteydessä tai lapsen tai hänen läheisensä ilmoituksesta. (Hoikkala ym. 2017, 18.) Tarkastuksella tulee perhehoitajan lisäksi kuulla sijoitettua lasta. Sijaishuoltopaikka saa ennen toimeksiantosuhteen purkamista mahdollisuuden korjata epäkohta asetetussa määräajassa, ellei se ole kohtuutonta tai vaadi enempää kuin kohtuullisen ajan. (Räty 2019, 755.) Reaktiivisesta valvonnasta voidaan käyttää myös uutta termiä perhekohtainen valvonta (Korhonen 2020).

Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallinnustyöryhmän mukaan toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonta kaipaa tehostamista. Toimeksiantosuhteisten perhehoitajien rekisteröinti valtakunnalliseen rekisteriin, prosessien systematisointi valtakunnallisella toimintaohjeella sekä säännönmukaisempi ja tehokkaampi seuranta ovat valvonnan kehittämiskohteina. Lapsen oikeuksia loukkaavat käytännöt saadaan minimoitua ohjauksella, tuella ja valvonnalla sekä lain täsmentämisellä. Kasvatuksellisen rajaamisen ja rajoitustoimenpiteiden välinen ero on ollut haastavasti tulkittavissa. Muun muassa siihen tarvitaan valtakunnallista ohjeistusta. (Hoikkala ym. 2017, 20, 57.) Kuviossa 8 on esitetty perhehoidon valvonnan kehittämistarpeita.

KUVIO 8. Perhehoidon valvonnan kehittämistarpeita (mukaillen Hoikkala ym. 2017, 20)

6.2 Perhehoidon tuki

Perhehoito on lain mukaan ensisijainen sijaishuollon muoto. Muita sijaishuollon muotoja tulee harkita vasta, jos perhehoito ei ole lapsen edun mukaista tai sitä ei ole mahdollista tuettunakaan järjestää. (Lastensuojelulaki 417/2007, 50 §.) Perhehoidon palveluiden

tehostaminen ja integrointi lisää kustannuksia. Resursseja perhehoidon tukemiseen saadaan sijaishuollon kokonaiskustannuksia laskemalla. Tuettunakin perhehoito on laitoshoidoa halvempaa. Lapsen ja perheen palveluita toteutettaessa ja arvioitaessa tarvitaan riittävästi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän aikaa ja paneutumista. Lisäksi perhehoitoa tukevissa palveluissa, kuten opetustoimessa ja päivähoidossa, pitää olla riittävä resurssointi. (Heino & Säles 2017, 4.)

Perhehoitolain (263/2015, 15 §) mukainen tuki jaetaan neljään osa-alueeseen, jotka ovat taloudellinen, tiedollinen, emotionaalinen ja käytännön/arjen apu. Tarvittavan, riittävän ja oikea-aikaisen tuen järjestämiseksi on perhehoitajalle nimettävä jokaista hoidettavaa kohden vastuutyöntekijä, jota tulee olla mahdollisuus tavata riittävän usein. Vastuutyöntekijä voi olla lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tai muu koulutuksen saanut työntekijä. Perhehoitajan tarvitsema tuki riippuu hoidettavan lapsen tarpeista. Siksi tuen suunnittelussa korostuu asiakas-, hoito- ja palvelusuunnitelman merkitys.

Zeijlmansin, Lópezin, Grientensin ja Knorthin (2018) tutkimuksessa nähtiin riski siinä, että perhehoitajien tuella ja valvonnalla saatetaan paikata perhehoitajan ja lapsen yhteensopiavuutta. Sijoitettujen lasten tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmien sekä haasteiden ihmissuhteissa koettiin Murrayn, Tarren-Sweeneyn ja Francen (2011) mukaan ylittävän normaalin vanhemmuuden vaatimukset. Sijaisvanhempien katsottiin tarvitsevan riittävästi tukea ja koulutusta, etenkin lasten mielenterveysongelmista ja kiintymyssuhdehäiriöistä. Heino ja Säles (2017) toteavat oikein järjestettyjen tukitoimien auttavan perhehoitajaa jakamaan ja siten hyödyttävän perhehoitoon sijoitettua lasta. Perhehoitajalle kohdennettu tuki on osa perhehoidon laatua. Perhehoitajan tukitoimia ovat esimerkiksi koulutus, työnohjaus, mentorointi ja vertaistukiryhmät.

7 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄT JA AINEISTO

7.1 Tutkimuksellinen kehittämistoiminta

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta on tutkimustoiminnan ja kehittämisen yhteyttä kuvaava yleiskäsite (Toikko & Rantanen 2009). Tutkimuksellisesta kehittämistoiminnasta käytetään erilaisia nimityksiä, mutta yhteistä on muutoksen tavoittelu. Salosen (2013, 7) mukaan kehittämistoiminta on yläkäsite kaikelle toiminnan kokonaisymmärtämiselle, työskentelylle ja kuvaamiselle, jonka seurauksena syntyy uusi asia.

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta sijoittuu tieteelliseen tutkimuksen tai arkiajatteluun perustuvaan työn kehittämisen väliin. Tieteellinen tutkimus luo uutta tietoa tieteellisten traditioiden mukaisesti. Arkiajattelulle perustuva työn kehittäminen on ideointia, jota ei juurikaan perustella. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 18.) Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa on kyse tiedontuotannosta tutkimuksen menetelmin ja työn kehittämisestä tuotetun tiedon perusteella. Ongelmat löytyvät työelämän tarpeista ja tietoa tuotetaan arjen aidoissa ympäristöissä. Oleellista on tuotetun tiedon käytettävyys. (Toikko & Rantanen 2009, 22.)

Tutkimuksen tieteenfilosofiset suuntaukset ovat olleet sekoittumassa ja yhdistymässä jo kolmen vuosikymmenen ajan (Tuomi & Sarajärvi 2018). Kehittämistoiminnassakin lähestymistapoja voidaan sekoittaa ja valita omaan työhön parhaiten sopivat (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 51). Ammattikorkeakoulujen kehittämishankkeissa opinnäytetyön lähestymistapa on usein sekoitus realistista, pragmatistista ja konstruktivistista lähestymistapaa. Realistinen lähestymistapa korostaa kontekstisidonnaisuutta eli tiedon ja ymmärryksen asiayhteyttä sekä tiedon välineellistä merkitystä. Tieto on arvokasta, jos se on käyttökelpoista. Konstruktivismissa kehittämisprosessi sykleineen on tärkeä. Tiedonhankinnassa korostuu yhteisöllisyys, vuorovaikutus ja tekeminen. Kokeilun ja erehdyksen kautta voidaan tarkentaa sitä, mitä halutaan saada aikaan. Pragmatismi painottaa käytännölläheisyyttä. Tuotetun tiedon avulla ratkaistaan työelämän kehittämistarpeita suunnitellusti ja hallitusti. Pragmaattisessa maailmassa on tilaa erilaisille tulkinnoille ja korjaaville toimenpiteille. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 30–33.)

Kehittämishanke lähtee liikkeelle kehittämiskohteen tunnistamisesta ja alustavien tavoitteiden määrittämisestä (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 24). Kehittämiskohteen valintavaiheessa ilmiötä tarkastellaan ja analysoidaan eri näkökulmista, kunnes aihe ja siihen liittyvät tutkimusongelmat vähitellen hahmottuvat (Kananen 2015, 14). Vaihtoehtojen arvioinnin jälkeen rajataan kehittämiskohde tarkemmin. Kehittämiskohteen valinta määrittelee kehittämishankkeen toteutustapaa. Toteutusvaiheessa edetään sykleittäin, kunnes

päästään arvioimaan tuloksia ja kirjoittamaan johtopäätöksiä. Lopuksi arvioidaan tutkimus-
hanke ja tulokset sekä laaditaan jatkosuositukset. (Kananen 2014, 56; Ojasalo, Moilanen
& Ritalahti 2014, 24.)

7.2 Toimintatutkimus

Perinteisellä tutkimustyöllä pyritään selvittämään miten asiat ovat. Toimintatutkimuksessa
on intressinä selvittää miten asioiden tulisi olla. Ongelma pyritään ratkaisemaan ja poista-
maan. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 58–59; Kananen 2014, 11.) Toimintatutkimus
ei pyri yleistämiseen. Se koskee vain toiminnan kohteena olevaa ilmiötä eli se on konteks-
tisidonnaista. (Kananen 2014, 33.)

Tutkimusmenetelmät ovat tapoja, joilla lähestytään tutkimuksen kohdetta (Taylor 2016, 14).
Toimintatutkimus ei ole varsinainen tutkimusmetodi vaan lähestymistapa, joka yhdistää
tutkimuksen käytännön kehittämistyöhön. (Heikkinen 2018.) Toimintatutkimuksessa hanki-
taan tietoa, jota tarvitaan käytänteiden parantamiseen (Kananen 2012, 37–38; Kananen
2014, 24, 31). Sen avulla muutokseen kannustetaan perustelemalla työn kehittämistä tut-
kimuksellisesti tuotetun tiedon kautta. Toimintatutkimus on osallistavaa eli muutosta teh-
dään yhdessä kehitettävää työtä tekevien henkilöiden kanssa. Toimintatutkimukseen ryh-
dyttäessä tulee olla realistinen sen suhteen, millainen muutos saadaan aikaiseksi ja missä
aikataulussa muutos on toteuttavissa. Se on mahdollisuus isoonkin muutokseen. (Mc Niff
& Whitehead 2013, 11, 120.)

Etenemistapa toimintatutkimuksessa on syklinen. Tavoite, suunnittelu, toiminta ja reflek-
tointi seuraavat toisiaan vaiheittain. (Kananen 2014, 12; Salonen, Eloranta, Hautala & Ki-
nos 2017, 40; Heikkinen 2018.) Keskeistä toimintatutkimuksessa on havainnointi, koke-
musten arviointi ja toiminnan muuttaminen prosessin edetessä (Juuti & Puusa 2020, 268).
Kuviossa 9 on esitetty toimintatutkimuksen yhtä syklin vaihetta.

KUVIO 9. Toimintatutkimuksen syklisyys (Heikkinen 2018) ja syklien aikana toteutettavat tutkimukselliset toimenpiteet (mukaillen Kananen 2014, 55)

Toikko ja Rantanen (2009, 69–71) sekä Heikkinen (2018) kritisoivat sykleistä koostuvaa spiraalimallia sekä lineaarista kehittämistyön mallia, jossa vaiheet seuraavat toisiaan menen jatkuvasti eteenpäin. Toikon ja Rantasen (2009, 69–71) mukaan kehittämistyön ympäristö on aina kompleksinen. Spagettia muistuttava malli kuvaa heidän mielestään paremmin työn luonnetta. Spagettimalli joustaa ja etenee tilannekohtaisesti ottaen huomioon, ettei tiedonmuodostus ole aina loogista eikä suoraan kohti totuutta etenevää. Suunnittelu, toiminta ja reflektointi seuraavat toisiaan, mutta ne kulkevat rönnyilevästi. Merkityksellistä ei ole kaavamaisuus vaan tiedon hankkiminen kehittämisen kannalta merkityksellisellä tavalla. Heikkinen (2018) taas kuvaa prosesseista lähteviä sivuspiraaleja, joista saattaa tulla erittäin merkityksellisiä työn kannalta vahingossa.

7.3 Aineistonhankinta- ja aineistonanalyysimenetelmät

Aineistonhankintamenetelmiltään toimintatutkimus on sekoitus kvantitatiivista eli määrällistä ja kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta (Kananen 2014, 11, 20). Tutkimuksellisessa kehittämisessä kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen ero hämärtyy ja sekoittuu (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 51–52, 105). Voidaan puhua monimenetelmällisestä tutkimusstrategiasta, jonka avulla saadaan monipuolinen kuva kohteena olevasta ilmiöstä (Jyväskylän Yliopisto 2020). Tutkimusmenetelmät ovat välineitä käytäntöjen kehittämiseen. Kehittämistoiminnalle on tyypillistä, ettei lähestymistavan valinta määrittele konkreettisia tiedonhankintamenetelmiä. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 51–52.)

Aineistonkeruumenetelmistä voidaan valita kehittämisen kannalta tarkoituksenmukaisimmat (Juuti & Puusa 2020, 9). Kun käytetään useita menetelmiä samassa tutkimuksessa tai hankkeessa, on kyseessä tutkimusmenetelmien yhdistäminen eli menetelmätriangulaatio (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005; Kananen 2012, 180; Ronkainen, Pehkonen, Lindholm-Yläne & Paavilainen 2011, 104). Triangulaation käsitteen rinnalle on muodostunut käsite mixed methods kuvaamaan monimenetelmäistä tutkimus- ja kehittämistyötä (Hurmerinta & Nummela 2020, 310). Menetelmien valinnassa tulee ottaa huomioon, että osallistavassa tutkimuksessa ja kehittämisessä tulee aineistonhankinnan olla osallistavaa (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 61).

Kehittämistyössä menetelmien moninaisuus on oleellista tiedon esille tuomiseksi (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 40). Menetelmiä kannattaa valita niin monta, että päästään riittävän lähelle tarkastelun kohdetta. Suurikaan määrä tutkimusmenetelmiä ei tuota ongelmia, jos niiden avulla ilmiö saadaan haltuun. Kehittämistyön edetessä aikaisemmin

kerätyn aineiston analysointi ohjaa aineiston hankinnan jatkamista sen mukaan, mitä tietoa vielä tarvitaan. Aineistonkeruuseen liittyvät muuttujat ovat kehitysprosessiin luontaisesti kuuluva vaihe. (Kiviniemi 2018.)

Kysely aineistonkeruumenetelmänä sopii kaikkiin kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä yhdistäviin kehittämis- ja toimintatutkimuksiin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 183). Kyselyn laatijan tulee tuntea aihealuetta hyvin jo ennestään. Kyselyllä voidaan testata oman ajattelun paikkansa pitävyyttä. Se sopii lähtötilanteen tai loppuvaiheen arviointiin. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 40.) Kyselyllä aineistoa kerätään standardoidusti tietyltä otokselta. Sen etuna pidetään tehokkuutta ja haittana vastaajien katoa sekä rehellisyyden ja kyselyyn suhtautumisen arvioimisen haasteita. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 183–184.) Kyselylomakkeita käytettäessä tulosten luotettavuuteen vaikuttaa kysymysten asettelu. Oleellista on varmistua, että vastaajat tietävät mistä on kysymys. Sanamuodot eivät saa olla johdattelevia, epätarkkoja tai häilyväisiä, vaan niiden tulee olla yksiselitteisiä. Merkityksellistä on käytetty kieli. (Valli 2018.)

Internetissä tehtävä verkkokysely on helposti toteutettavissa maantieteellisesti laajalle alueelle. Sen etu on edullisuus, koska ilmaiset verkkokyselyohjelmat ovat kaikkien saatavilla. Etuina ovat lisäksi nopeus, vaivattomuus ja joustavuus. Vastaaminen ei vie juurikaan aikaa ja sen voi tehdä koska tahansa. Kyselyyn voi laatia kysymykset monin eri vastausvaihtoehtoin, ja tuloksia voi seurata reaaliajassa. (Kananen 2015, 211–217.) Verkkokyselyn vaihtoehtona on sähköpostin välityksellä toteutettu kysely. Sähköpostilla lähetetyn kyselyn etuna on tietyille henkilöille suuntaamisen mahdollisuus ja nopeus, haittana yleensä pieni vastausprosentti ja anonyymiteetin mahdottomuus. (Valli & Perkkilä 2018.)

Verkkokyselyssä on oleellista miettiä, miten saavutetaan toivottu kohderyhmä. Lomakkeen tulee olla yksinkertainen ja ohjeistuksen selkeä. (Kananen 2015, 211–217.) Verkkokysely voidaan toteuttaa joko pitkäikäis- tai poikittaiskyselynä. Pitkäikäiskyselyssä samalla kohderyhmälle toteutetaan vähintään kaksi kyselyä. Poikittaiskysely kohdistetaan tietylle joukolle vain tietyinä, yksittäisenä aikana. (Vastamäki & Valli 2018.)

Yhteisölliset ideointimenetelmät sopivat kehittämistoimintaan, jossa on tilaa luovalle ongelmaratkaisulle. Ne lähtevät ajatuksesta, ettei paras ratkaisu synny aina loogisesti. Yhteisölliset ideointimenetelmät perustuvat siihen, että muiden ajatuksista syntyy uusia ideoita ja niistä voidaan valita kehityskelpoisimmat. Ideoinnin tulee olla vapaata ja arvioinnin tapahtua vasta jälkikäteen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 158–160.) Aivoriihi lukeutuu yhteisöllisiin ideointimenetelmiin. Se on luovien menetelmien standardimenetelmä, jossa tutkija kirjaa ylös tietyssä ryhmässä tuotettuja ideoita jonkin ongelman ratkaisemiseksi. (Salonen ym. 2017, 83.) Vetäjän vastuulla on huolehtia, ettei kenenkään ideoita tuomita.

Menetelmän vahvuutena yhdessä tekeminen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 44, 162.) 8X8 on yhteisöllinen ideointimenetelmä, jossa ajatuskartan tapaan ideoidaan aiheesta kahdeksan näkökulmaa. Näkökulmien ympärille lisätään kahdeksan ajatusta kustakin. 8X8 on rönsyilevää ajatuskarttaa määritellympi ja rajatumpi. Aivoriihen tavoin 8x8 perustuu yhdessä ideointiin. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 163.)

Haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä muuntautumiskykyinen monipuolisuuteensa vuoksi. Sen avulla voidaan selvittää tutkimuksen kohteena olevan henkilön tai ryhmän tunteita, ajatuksia, kokemuksia tai käsityksiä. Haastatteluja voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Haastattelutyyppi valitaan käyttötarkoituksen mukaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11, 41.) Teemahaastattelussa voidaan esittää haastateltavalle joko teemoja tai laajempia kysymysalueita. Haastattelijalla esittää tarkentavia kysymyksiä johdattelua välttämällä ja keskustelut etenevät haastateltavien ehdoilla. Teemahaastattelu edellyttää vastavuoroisuutta eli kysymysten esittäminen ilman vuoropuhelua ei ole teemahaastattelua. (Eskola & Suoranta 2014, 87; Kananen 2015, 149–150.) Haastateltaviksi kannattaa valita tutkimuksen kannalta merkityksellisiä henkilöitä. Ensimmäiseen yhteydenottoon luontevimmat tavat ovat sosiaalinen media tai sähköposti. Käytännön järjestelyt, kuten tila, tulee toteuttaa haastateltavan näkökulmasta mahdollisimman helppoiksi. Erilaiset virtuaaliset haastattelu- muodot, kuten haastattelu sähköpostilla tai pikaviestipalvelussa tulevat kysymykseen tapaamisten vaihtoehtoina. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018.)

Korona-aika on tuonut omat haasteensa tutkimusten ja kehittämishankkeiden toteuttamiseen. Työntekijät eivät ole työpaikoilla, vaan työtä tehdään etätöinä (Vaara 2020). Neuvotteluissa voidaan käyttää useita eri ohjelmia, jotka välittävät reaaliaikaista ääntä ja kuvaa. Näitä ohjelmia voidaan käyttää myös tutkimuksen haastatteluissa tai yhteisöllisissä aineistonhankintamenetelmissä. Vuorovaikutteisuus erottaa sähköpostilla tai pikaviestillä toteutetun haastattelun kyselystä. Mikäli haastattelun osapuolet pystyvät samankaiseen viestittelyyn, on erilaiset chat-muotoiset keskustelualustat hyvä vaihtoehto sähköpostiviestittelylle. (Kananen 2015, 185–188.) Sekä sähköpostitse että chat-muotoisesti käytävät haastattelut helpottavat litterointia. Kasvotusten tapahtuvan haastattelun etuna puolestaan on haastateltavan tunteiden tai sanattoman viestinnän sekä tilanteen tulkinnan mahdollisuus. (Eskola, Lähti & Vastamäki 2018.)

Aineiston analysoinnin tehtävänä on tuoda aineistoon selkeyttä (Eskola & Suoranta 2014, 138). Aineistonhankintamenetelmät määrittelevät aineiston analysointia. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytetään tilastollisia analyysimenetelmiä. Yksinkertaisin on aineiston esittäminen suorina jakaumina, joilla vastauksia tarkastellaan vastausprosenttien avulla. (Kananen 2015, 288–291.) Kvalitatiivisen aineiston analysointiin ei ole tarkkaan raamitettua

ohjeistusta. Analyysin tekniikkaan vaikuttavat aineiston lisäksi tutkimuksen tavoitteet sekä kerätyn aineiston luonne. Hyödynnettävyys ohjaa aineiston analysointia. (Puusa 2020, 145–148.) Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan oleellisempaa on analyysin systemaattinen esille tuominen tutkimusraportissa kuin se, millä nimellä sitä kutsuu.

Monimenetelmäisissä, tutkimuksellisissa kehittämishankkeissa on luontevaa käyttää sekä määrällisiä että laadullisia aineistonanalyysimenetelmiä. Kysely on aineistonhankintamenetelmänä määrälliseen viittaava, mutta avoimet kysymykset muuttavat sen luonnetta. Avointen kysymysten etu on siinä, että esiin voi tulla asioita, joita vaihtoehtokysymyksissä ei osata ottaa huomioon. Analysointi vaatii kuitenkin enemmän aikaa kuin vaihtoehtovastaukset. Kyselylomakkeilla olevia avoimia kysymyksiä voidaan analysoida määrällisesti muuttamalla vastaukset luvuiksi tai analysointi voidaan tehdä laadullisin keinoin. (Valli 2018.)

Sisällönanalyysi on väljä kehys laadullisen aineiston analysointiin. Väljyytensä vuoksi se soveltuu monimenetelmätutkimuksiin. Sisällönanalyysi on systemaattista ja objektiivista dokumenttien analyysia. Kuten yleensäkin laadullisia menetelmiä käytävissä hankkeissa, analyysin kohteena olevat dokumentit voivat vaihdella haastatteluista kahvipöytäkeskusteluihin tai litteroituihin puheisiin. Sisällönanalyysiä voidaan tehdä strukturoimattomaankin aineistoon. Tavoitteena on saada aineisto tiivistettyyn muotoon etsimällä tekstin sisällöstä merkityksiä. Sisällönanalyysissa edetään vaiheittain. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Analyysitavat voidaan jakaa esimerkiksi aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan tai teorialähtöiseen analyysiin. (Puusa 2020, 151; Tuomi & Sarajärvi 2019.) Aineistolähtöisessä analyysissä kootaan aineistosta teoriakokonaisuus, johon aikaisemmillä tiedoilla, teorioilla tai havainnoilla ei ole vaikutusta. Teoriaohjaavassa aineiston analyysissä ajatteluprosessia ohjaavat sekä aineistosta nousevat seikat että aikaisempi teorialähtöisyys, joka ohjaa uutta ajattelua. Teorialähtöisyys kertoo aikaisemman teorian ensisijaisuudesta ja merkittävästä roolista aineiston tarkastelussa. (Puusa 2020, 151; Tuomi & Sarajärvi 2018.)

8 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

8.1 Hankkeen aikataulu ja kulku

Lastensuojelulain muutokseen liittyvässä koulutuksessa lokakuussa 2019 nousi keskusteluun hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisvelvoitetta koskeva uusi lakipykälä, 30 a §. Keskustelu herätti kiinnostuksen siitä, koskeeko pykälä myös perhehoitoa. Asia varmistettiin Sosiaali- ja terveysministeriöstä sähköpostitse (Parsons 2020). Valmista lomaketta hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen ei löytynyt SMT:n, THL:n tai Perhehoitoliiton verkkosivuilta.

Perhehoitoyksikkö Pihlaja oli keväällä 2020 kehittämässä perhehoidon dokumentointia. Hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen laatiminen sopi Pihlajan muun kehittämistyön kokonaisuuteen. Perhehoidon esimiehen kanssa sovittiin kehittämishankkeesta, jonka osallistavat menetelmät ajoitettiin syksylle 2020. Kuviossa 10 on esitetty hankkeen aikataulu.

KUVIO 10. Kehittämishankkeen aikataulu

Kehittämishanke on edennyt sykleittäin aineistonhankintamenetelmä kerrallaan. Reflektio- vaiheessa aineistoa on analysoitu ja pohdittu, millaista aineistoa seuraavassa vaiheessa tarvitaan suhteessa kehittämishankkeen tavoitteeseen, tarkoitukseen ja tutkimuskysymyksiin. Aineistonhankintaan on lähdetty alkukartoituskyselyllä, jolla on selvitetty hoito- ja

kasvatussuunnitelmien laatimisen nykytilaa. Lisäksi on käytetty yhteisöllisiä menetelmiä ja haastattelua sekä kyselyitä perhehoitajille ja Pihlajan työryhmälle. Kuviossa 11 on esitelty prosessin kulku sykleittäin.

KUVIO 11. Kehittämishankkeen eteneminen vaiheittain toimintatutkimuksen syklimallin mukaisesti

Eri vaiheissa aineistonhankintaa on painotettu erilaisia seikkoja. Hankkeen teemoja eli lapsen ja hänen vanhempansa osallisuutta, valvontaa sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen sisältöä on kuljetettu mukana aineistonhankintamenetelmästä toiseen. 8x8 -työskentely painottui vain alustavan lomakkeen sisällön suunnitteluun. Siinä kartoitettiin pitkän kokemuksen omaavilta perhehoitajilta näkemyksiä siitä, mitä lapsen arkea kuvaessa tulisi kirjata. Sisällön myötä osallisuuden teema tuli näkyviin.

8.2 Kehittämishankkeen aineistonhankinta

Tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa käytettiin useita tiedonhankintamenetelmiä. Jokaisella aineistonhankinnan vaiheella on ollut oma tehtävänsä suhteessa tutkimuskysymyksiin. Alkukartoituksella selvitettiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista perhehoitossa valtakunnallisesti. Perhehoitoyksikkö Pihlajassa toteutetussa aivoriihessä pohdittiin hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännön käyttöönottamisen edellytyksiä. 8x8 -menetelmällä kartoitettiin, millaisia asioita käyttökelpoisten hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeiden tulisi sisältää. Osallisuuden ja valvonnan mahdollisuuksia hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisessa oli tarkoitus huomioida suunnitelmalomakkeen täyttöohjeessa. Tätä tarkoitusta varten aineistoa syvennettiin haastatteluilla sekä sähköposti- ja verkkokyselyllä. Suurin osa aineistonkeruusta tapahtui verkossa. Koronatilanteen heikentyessä syksyllä osallistavien menetelmien käyttö oli haasteellista.

Valtakunnallinen alkukartoitus

Alkukartoitus tehtiin poikittaisena, strukturoituna verkkokyselynä Google Forms:in kautta. Linkki kyselyyn lähetettiin toukokuun viimeisellä viikolla 15 perhehoitoyksikön tai kunnan/kuntayhtymän perhehoidosta vastaavalle työntekijälle. Kysymykset koskivat hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiskäytäntöjä. Kyselyyn saatiin vain yksi vastaus.

Vastausten pienen määrän vuoksi laadittiin uusi kysely perhehoitajille. Linkki jaettiin perhehoitajien Facebook-ryhmissä Sijaisvanhemmuus ja Perhehoitajat. Kyselyn kerrottiin olevan opinnäytetyötä varten. Vastuksia saatiin 74 kappaletta kolmessa vuorokaudessa. Kysely suljettiin, kun uusia vastauksia ei vuorokauteen tullut. Verkkokyselyssä vastauksista suurin osa tulee kahden ensimmäisen vuorokauden aikana ja kolmantena vastauksia tulee enää vähän (Kananen 2015, 281). Kysely ei sisältänyt pakkovastauksia. Vastaajista kaksi kolmesta toimi perhehoitajana suoraan kunnalla tai kuntayhtymällä, reilu neljännes yksityisellä palvelutuottajalla. Harvempi kuin joka kymmenes toimi perhehoitajana perhehoitoyksiköissä.

Verkkokyselylomakkeessa oli kysymykset, onko perheeseen sijoitetun lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä tai läheisten yhteydenpitoa lapseen rajoitettu. Kumpaankin kysymykseen

saatiin 71 vastausta. Yhteydenpidon rajoittamiseen liittyvistä velvollisuuksista kysyttäessä saatiin vastauksia 71. Lomakkeella kysyttiin tietävätkö perhehoitajat, mikä on hoito- ja kasvatussuunnitelma. Kysymykseen saatiin 72 vastausta. Kysymyksiin, onko yhteydenpidon rajoittamisesta tehty valituskelpoinen päätös ja onko hoito- ja kasvatussuunnitelma laadittu rajoittamisen yhteydessä, saatiin 48 vastausta kumpaankin. Vastuun jakautumisesta hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisessa vastattiin 46 kertaa. Lapsen osallisuudesta huolehtimisesta vastattiin 37 kertaa.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisvelvoitetta perustellaan tässä kehittämishankkeessa paitsi lainmukaisuuden vahvistamisella, myös valvonnan tehostamisen näkökulmasta. Kysely sisälsi siksi avoimen kysymyksen perhehoidon tämänhetkisestä valvonnan toteutuksesta. Kysymykseen saatiin 59 vastausta.

Aivoriihi

Aivoriihi toteutettiin Perhehoitoyksikkö Pihlajan työntekijöiden kanssa 17.8.2020. Alustavaa lomaketta ollaan tekemässä ensisijaisesti Pihlajan käyttöön ja tarkoitus oli selvittää, mitkä seikat mahdollistaisivat hoito- ja kasvatussuunnitelmien käyttöön ottamisen. Paikalla oli työryhmän neljä jäsentä perhehoitoyksikön tiloissa sekä viisi Teams-etäyhteydellä. Työryhmältä toivottiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisesta vapaata ideointia. Aluksi työntekijöille kerrottiin, mitä tarkoitusta varten keskustelua käytiin ja työryhmältä oli lupa nauhoittamiseen. Keskustelu oli alun jälkeen vilkasta.

Aivoriihi kesti puoli tuntia, josta osa käytettiin raportoinnin suunnitteluun osana dokumentoinnin kehitystyötä. Vaikka aivoriiheen käytettiin lyhyt aika, ehti keskustelu saavuttamaan saturaatiopisteensä (Vilka 2015). Samat seikat nousivat esille useammassa puheenvuorossa keskustelun loppupuolella. Suurin osa työntekijöistä käytti yhden tai kaksi puheenvuoroa. Aivoriihen ideana on tuoda esiin ajatuksia aikaisempien kommenttien pohjalta ja tämä toteutui.

8x8

Hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen sisällön ideoimiseksi pidettiin 8x8 -menetelmällä toteutettu verkkotapaaminen tätä tarkoitusta varten perustetussa Facebook-ryhmässä. Ryhmään kutsuttiin useamman vuoden toimineita perhehoitajia Perhehoitajat-nimisestä Facebook-ryhmästä pyytämällä apua opinnäytetyön ideointiin. Kohteena kerrottiin olevan hoito- ja kasvatussuunnitelman sisältö perhehoidossa. Kokeneet perhehoitajat valikoituvat kohderyhmäksi siksi, että heillä on kokemuksen mukanaan tuoma näkemys siitä, mitä sijoitetun lapsen arjesta on oleellista huomioida ja dokumentoida. Ryhmän asetukset

laitettiin Facebookissa sellaiseksi, että vain ylläpitäjä voi hyväksyä jäsenet. Jäsenet tulivat ryhmään pyytämällä jäsenyyttä itse.

Ryhmän kuvauksessa esiteltiin hoito- ja kasvatussuunnitelman käyttötarkoitus. Velvoite suunnitelman laatimiseen rajoitustoimenpiteiden yhteydessä sekä suositus kaikessa si- jaishuollossa tehtäväksi tuotiin esiin. Ilmapiiiri luotiin avoimeksi ja kannustavaksi toteamalla, että aihe on uusi monelle ja ideoita on tarkoitus tuottaa vapaasti eikä vääriä vastauksia tai ajatuksia ole. Jäseniä oli ylläpitäjä mukaan luettuna 11, joista kaksi osallistui keskusteluun vasta loppuvaiheessa. Ryhmän jäsenet eivät tiettävästi olleet toisilleen ennestään tuttuja. Ylläpitäjä osallistui keskusteluun ja näkökulmiksi nostettavien ideoiden arvioitiin tasavertaisena jäsenenä.

Työskentelyssä oli havaittavissa neljä erilaista vaihetta. Facebook-ryhmä, ohjeistus ja aiheen rajaaminen oli valmisteltu etukäteen. Ensimmäisessä vaiheessa ryhmäläiset kutsuttiin ja hyväksyttiin ryhmään. Toisessa vaiheessa ylläpitäjä aloitteli keskustelua ja ryhmäläiset kommentoivat hyvin vähän. Ideoita ei vielä esitetty. Osa ryhmäläisistä esitteli itsensä ja ylläpitäjä kertoi hieman hankkeesta. Kolmannessa vaiheessa ideoita syntyi nopeasti ja ryhmäläiset tuottivat uusia ajatuksia toistensa aikaisemmista ideoista. Ideointi oli suunniteltu siten, että julkaisut ryhmän seinällä olivat työskentelymallin mukaisia näkökulmia. Niiden alle kerättiin uudet ajatukset kommenttikenttiin. Työskentely kesti noin kaksi tuntia. Kuvassa 1 on esitettyä ryhmässä syntyneiden ajatusten kokoamista 8X8-työskentelymallin mukaisesti.

KUVA 1. 8x8-työskentelyä hoito- ja kasvatussuunnitelman sisällöstä

Näkökulman alle syntynyt ajatus nostettiin uudeksi näkökulmaksi kaksi kertaa. Ratkaisu tehtiin ylläpitäjän ja ajatuksen esittäjän yhteisellä päätöksellä. Useimpien näkökulmien alle ideat syntyivät tiuhaan tahtiin. Neljännessä vaiheessa ylläpitäjä koosti paperille syntyneet näkökulmat ja ideat, sekä laittoi ryhmään kuvan paperista. Muutama idea syntyi vielä tässä vaiheessa, kun tärkeäksi koettuja ajatuksia oli jäänyt pois. Ideoita koottiin yhdessä keskustellen. Lopuksi julkaiseminen ryhmässä estettiin, mutta aikaisempia julkaisuja pystyy vielä kommentoimaan. Ryhmä piilotettiin ja arkistoitiin.

Sähköpostikysely alueen sosiaalityöntekijöille

Perhehoitoyksikkö Pihlajassa on sovittu työnjako siten, että perhehoitoyksikkö on sijaisperheen tukena ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa vanhempien tuesta. Pihlajasta toivottiin sosiaalityöntekijöiden mielipiteen selvittämistä vanhempien kuulemisen toteuttamistavasta hoito- ja kasvatussuunnitelmaa laadittaessa. Samalla pyydettiin esittämään ajatuksia lapsen osallisuudesta hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen sekä lomakkeen sisällöstä. Sosiaalityöntekijöiden kyselylomake lähetettiin johtaville sosiaalityöntekijöille työryhmissä jaettaviksi. Vastauksia saatiin yksi. Kyselyssä esitetyt kysymykset olivat:

1. Miten vanhemman kuuleminen tai osallisuus voitaisiin toteuttaa Pihlajan alueella sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan?
2. Miten lapsen osallisuutta perhehoidossa voitaisiin vahvistaa hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella?
3. Hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimista perhehoidossa on ehdotettu käytettäväksi osana valvontaa. Millaisia kysymyksiä/osa-alueita sosiaalityöntekijät toivovat lomakkeeseen, jotta se palvelisi myös valvonnan näkökulmasta?

Perhehoidon ammattilaisten teemahaastattelut

Näkökulmia hoito- ja kasvatussuunnitelmien käyttöön ottamisen edellytyksistä oli pohdittu Perhehoitoyksikkö Pihlajassa alkukartoituksen jälkeen. Aineistoa hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen sisältöä varten oli hankittu 8x8 -menetelmällä. Toiveita lomakkeen ja käytännön suhteen oli kysytty sosiaalityöntekijöiltä. Reflektoinnin jälkeen päädyttiin syventämään aineistoa perhehoidon ammattilaisten teemahaastatteluilla. Haastattelut toteutettiin verkossa pikaviestimien Facebook Messenger ja Whatsapp avulla. Yksi haastatteluista toteutettiin haastateltavan pyynnöstä sähköpostitse. Pikaviestimet valikoituivat etäyhteyksimahdollisuuden vuoksi. Haastateltavat halusivat edetä eritahtisesti ja pikaviestimen avulla se oli mahdollista. Haastateltavat pyydettiin mukaan Facebookin Sosionomien uraverkostot -ryhmän kautta ja omiin sosiaalisiin verkostoihin kohdennettuina pyyntöinä.

Haastatteluja tehtiin yhteensä kuusi. Haastateltavat olivat kahta lukuun ottamatta Perhehoitoyksikkö Pihlajan alueella toimivia tai asuvia perhehoidon ammattilaisia. Kaksi haastateltavaa työskenteli toisessa perhehoitoyksikössä.

Teemat esitettiin laajoina kysymyksinä, jotka olivat kaikissa haastatteluissa samat. Hoito- ja kasvatussuunnitelmia koskevia oikeuslähteitä esiteltiin lyhyesti ennen kysymysten esittämistä. Vastausten jälkeen haastateltaville lähetettiin tarkentavia kysymyksiä teemahaastattelumenetelmään kuuluvan vastavuoroisuuden mahdollistamiseksi. Yksi haastattelu jäi kesken.

Teemahaastattelussa kaikille lähetetyt kysymykset olivat:

1. Miten hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella voitaisiin lisätä lapsen osallisuutta perhehoidossa?
2. Miten hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella voitaisiin lisätä vanhemman osallisuutta perhehoidossa?
3. Miten hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella voitaisiin tukea ja vahvistaa perhehoidon valvontaa?
4. Mitkä viisi sisältöä (kysymystä) olisivat merkityksellisimmät hoito- ja kasvatussuunnitelmia laadittaessa?

Kysely Perhehoitoyksikkö Pihlajan työryhmälle ja perhehoitajille

Perhehoitoyksikkö Pihlajassa järjestettiin lokakuussa teemailta raportoinnista. Illassa oli tarkoitus pitää ryhmäkeskustelu hoito- ja kasvatussuunnitelmiin liittyen, mutta teemaille varattu aika loppui kesken. Yhteisellä päätöksellä perhehoitoyksikön työryhmälle ja perhehoitajille laadittiin verkkokysely. Linkki verkkokyselyyn jaettiin Perhehoitoyksikkö Pihlajan Facebook-sivulla. Linkin yhteyteen oli laadittu lyhyt kuvaus hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisesta lain ja THL:n määritelmien mukaisesti. Kyselyyn saatiin viisi vastausta.

Kysymykset lomakkeella olivat:

1. Miten lapsen osallisuutta voitaisiin edistää hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella perhehoidossa?
2. Miten biologisen vanhemman osallisuutta voitaisiin edistää hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella perhehoidossa?
3. Mitä sisällöllisiä asioita (kysymyksiä) tulisi hoito- ja kasvatussuunnitelmiin kirjata perhehoidossa?

4. Millaisia asioita olisi hyvä yhdessä (lapsi, biologiset vanhemmat, perhehoitaja, Pihlajan työntekijä ja sosiaalityöntekijä) sopia hoito- ja kasvatussuunnitelmissa?

8.3 Aineiston analysointi

Aineistoa kuvaillaan ja tulkitaan sitä analysoimalla. Analyysillä tavoitteella kohdeilmiön syvällistä ymmärrystä. (Juuti & Puusa 2020, 143.) Aineiston analyysiä on ohjannut kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoite. Tarkoituksena oli perhehoidon lainmukaisuuden ja laadukkuuden vahvistaminen hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen kautta. Sijoitetun lapsen ja hänen vanhempansa osallisuus sekä perhehoidon valvonta suunnitelmien avulla ovat olleet keskeisessä roolissa. Tavoitteena oli suunnitella mahdollisimman toimiva lomake ja ohje sen täyttämiseen suunnittelutyön pohjaksi.

Aineiston analyysissä on käytetty sisällönanalyysia joustavuuden vuoksi. Sisällönanalyysi tapahtui pääosin teoriaohjaavasti, eli aikaisempi tieto aiheesta ohjasi uutta ajattelua (Puusa 2020, 151; Tuomi & Sarajärvi 2018.) Aineiston teemoittelu nousi kehittämishankkeen teoreettisesta viitekehystä ja kehittämistehtävästä. 8x8 -menetelmällä hankittu aineisto on analysoitu aineistolähtöisesti työskentelytavan luonteen vuoksi. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan jaottelua ei aina tarvita ja erilaisia analyysitapoja voidaan käyttää samassa tutkimuksessa.

Sisällönanalyysi etenee vaiheittain. Se aloitetaan päättämällä, mihin kysymyksiin etsitään vastauksia. Aineiston litteroinnin eli tekstimuotoon muuttamisen tarkkuusastetta määrittelee se, mihin vastauksia etsitään. Litteroinnin jälkeen aineisto pelkistetään eli redusoidaan. Redusoinnissa aineistosta karsitaan pois turhat, eli tutkimuksen tavoitteisiin liittyvät asiat. Redusoinnin jälkeen tehdään klusterointi eli ryhmittely tai luokittelu alaluokkiin. Luokittelun vaihtoehtona on teemoittelu. Sekä luokittelussa että teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta osiin ja jakamisesta haluttuihin aihepiireihin. Pilkkottu aineisto tyyppitellään tai yhdistellään pääluokkiin. Tyyppittelyssä etsitään samankaltaisuuksia. Samaa teemaa koskevia näkemyksiä yleistetään ja käsitteellistetään eli abstrahoidaan. Abstrahointi riippuu aineistosta ja siitä, mitä vastauksia aineistosta etsitään. (Puusa 2020, 151–154; Tuomi & Sarajärvi 2018.) Abstrahoinnissa käytetyt käsitteet on nostettu kehittämishankkeen teoreettisesta viitekehystä.

Alkukartoituksella kerätty aineisto analysoitiin pääosin kvantitatiivisin menetelmin eli suorina jakaumina. Aivoriihessä tuotettu aineisto litteroitiin. Muussa aineistonhankinnassa aineisto oli jo valmiiksi kirjatussa muodossa. Luokittelua ja teemoittelua tehtiin ensin aineistonhankintamenetelmäkohtaisesti ja lopuksi koko aineistosta. Koko aineiston yhteinen analysointi aloitettiin haastattelujen analysoinnin yhteydessä ja saatettiin loppuun

verkkokyselyn jälkeen. Eri aineistonhankintamenetelmillä hankitusta aineistosta ilmaisut on pelkistetty. Pelkistetyt ilmaisut on kirjoitettu Post it -lapuille ja pinottu teemoittain.

Alkukartoitus

Alkukartoituskyselyn vastaukset analysoitiin strukturoitujen kysymysten osalta suorina ja-kaumina eli vastausprosentteina (Kananen 2015, 288). Perinteisesti kvantitatiivisin menetelmin hankittu aineisto on tarkistettu, muutettu numeerisesti analysoitavaan muotoon ja tallennettu taulukko- ja tilasto-ohjelmiin. Lopuksi selvitettävät luvut on laskettu ohjelmien avulla. (Vilka 2007, 105–106.) Kyselylomakeohjelmia käytettäessä nämä vaiheet jäävät pois. Kysely toteutettiin Google Forms -ohjelmalla, joka antaa tulokset suoraan kaavioina.

Kysely sisälsi lisäksi avoimen kysymyksen: ”Miten kunnassamme/kuntayhtymäsämme/palveluntuottajallamme perhehoidon valvonta on toteutettu?” Avoin kysymys analysoitiin sekä laadullisesti sisällönanalysillä että määrällisesti vastausprosentteina luokit-
tain. Luokittelua käytettiin pohjana aineiston kvantifiointiin eli määrällistämiseen (Kananen 2014, 111), jotta frekvenssi eli ilmenemistiheys saatiin laskettua. Kvantifiointi edellyttää myös sisällön sanallista tulkintaa; muutoin on kyse aineiston erittelystä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Luokittelussa käytetään arjen päättelytaitoja eikä siihen ole oikeaa tai väärää tapaa. Luokittelun jälkeen eri luokitteluperusteita voidaan yhdistellä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147–149; Valli 2018.) Luokittelu tehtiin teoriasta nousevalla oletuksella, että lainmu-
kaisesti toteutettu valvonta on säännöllistä. Luokittelu tapahtui kolmevaiheisesti.

Vastaukset luokiteltiin valvonnan säännöllisyyden mukaan aluksi viiteen eri luokkaan: säännöllinen valvonta, jokseenkin säännöllinen valvonta, epäsäännöllinen valvonta, valvonta puutteellista ja ei valvontaa. Viiteen luokkaan jaottelu osoittautui liian tarkaksi vastausten epätarkkuuden vuoksi. Toisessa vaiheessa luokat yhdistettiin säännölliseksi, epäsäännölliseksi ja puutteelliseksi/olemattomaksi valvonnaksi. Epäsäännölliseksi valvonnaksi vastaus tulkittiin, jos säännöllisyyden tiheyttä tai valvonnan tapaa ei ollut määritelty, mutta valvontaa toteutettiin. Koska tarkoitus oli laskea toteutuneen valvonnan ilmenemistiheys, päädyttiin kolmannessa vaiheessa jakamaan vastaukset kahteen luokkaan: toteutunut valvonta ja valvonta puutteellista. Puutteelliseksi valvonnaksi luokiteltiin vastaukset, joiden mukaan valvontaa ei toteutettu tai se oli toteutettu puutteellisesti, esimerkiksi palveluntuottajan omavalvonnalla. Toteutuneeseen valvontaan luokiteltiin epäsäännölliseksi tulkittu valvonta. Ilmenemistiheys laskettiin luokittelun kolmannen vaiheen jälkeen. Ensimmäisen ja kolmannen vaiheen luokittelua on esitelty esimerkein taulukossa 1.

Perhehoitajan vastaus	Ensimmäisen vaiheen luokittelu	Kolmannen vaiheen luokittelu
<i>Sosiaalityöntekijä soittaa viikoittain, sosiaalityöntekijä käy kuukausittain, perhetyöntekijä mukana tapaamisissa.</i>	Säännöllinen valvonta	Toteutunut valvonta
<i>Ehkä etänä, ehkä käy 1–2 v välein.</i>	Epäsäännöllinen valvonta	Toteutunut valvonta
<i>Sijoittaja luottaa, että koulu ilmoittaa, jos homma ei toimi. Ei erityistä valvontaa.</i>	Ei valvontaa	Valvonta puutteellista
<i>Vastuu sosiaalityöntekijä käy 4 krt/v ja täyttää kyselylomakkeen lapsen kanssa kahden.</i>	Säännöllinen valvonta	Toteutunut valvonta
<i>Heikosti. Ei juuri työntekijää näy eikä kuulu.</i>	Ei valvontaa	Valvonta puutteellista
<i>Perhehoidon työntekijöiden käynnein sekä sosiaalityöntekijän yhteydenpito lapseen (puhelut, viestit, tapaamiset) ja heidän kuuleminen.</i>	Säännöllinen valvonta	Toteutunut valvonta
<i>Oma valvonta.</i>	Ei valvontaa	Valvonta puutteellista
<i>Sosiaalitoimi yhteydessä perhehoitajaan. Joskus yhteydenottoja vain 2x/v, valvonta mitätöntä.</i>	Valvonta puutteellista	Valvonta puutteellista
<i>Soitot ja kotikäynnit mutta harvakseltaan</i>	Jokseenkin säännöllinen valvonta	Toteutunut valvonta

TAULUKKO 1. Kyselylomakkeen vastausten analysointia valvonnan osalta

Aivoriihi

Perhehoitoyksikkö Pihlajassa toteutetussa aivoriihessä esille nousseet asiat litteroitiin, pelkistettiin ja teemoiteltiin sisällönanalyysin prosessin mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018). Teemoittelu sopii käytännön ongelmista lähtevissä hankkeissa aineistojen analysointiin, koska erilaisiin teemoihin liittyviä seikkoja voi nostaa suoraan aineistosta sen avulla (Eskola & Suoranta 2014, 179). Aivoriihen tarkoitus oli selvittää, mitä hoito- ja kasvatussuunnitelmaikäytännön käyttöön ottaminen vaatisi perhehoitoyksikön näkökulmasta. Esitetyt näkökulmat on jaettu lomakkeen sisältöön liittyviksi, hoito- ja kasvatussuunnitelmaikäytäntöön liittyviksi sekä yhteistyöhön liittyviksi lomakkeen ja ohjeen suunnittelua ajatellen. Ulkoisiin tekijöihin liittyviksi seikoiksi on luokiteltu asiat, joihin ei Pihlajan sisällä voida vaikuttaa. Taulukossa 2 on esitetty pelkistetyt ilmaukset ja niiden teemoittelu.

Pelkistetty ilmaus	Teemoiteltu
Arjen kuvailu	Sisältöön liittyvät seikat
Vastuunjako selkeä/roolit	Käytäntöön liittyvät seikat Yhteistyöhön liittyvät seikat
Lain mukaan rajoitustoimenpiteissä	Käytäntöön liittyvät seikat
Ei laitosmaailmasta suoraan sovellettavissa	Käytäntöön liittyvät seikat Sisältöön liittyvät seikat
Valtakunnallinen linjaus	Ulkoisiin tekijöihin liittyvät seikat
Tukityön resurssit	Ulkoisiin tekijöihin liittyvät seikat
Raportointi väylänä suunnitelmien tekemiseen	Käytäntöihin liittyvät seikat
Perhehoitajien koulutus ja ohjaaminen	Käytäntöön liittyvät seikat
Asiakassuunnitelmien konkretisointi	Sisältöön liittyvät seikat
Perhehoitajan motivointi	Käytäntöön liittyvät seikat
Ei liian monimutkainen	Sisältöön liittyvät seikat

TAULUKKO 2. Aivoriihen tuottaman aineiston analysointia

8X8

8x8 -menetelmä on yksinkertainen aineistonkeruumenetelmä, jossa useampi vaihe toteutuu kerralla. Aineiston analyysissä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä aineistonhankintamenetelmän luonteen vuoksi. Työskentelyn aikana tehtiin litterointia, redusointia ja klusterointia yhdessä työskentelyyn osallistuvien kanssa. Ideoita tuli runsaasti, ja ne tiivistettiin kahdeksaksi alaluokaksi kunkin kahdeksan yläluokan eli näkökulman alle työskentelymallin mukaisesti.

8X8-menetelmällä toteutetun verkkotapaamisen aikana syntyi paljon ajatuksia perhehoitoon soveltuvan hoito- ja kasvatussuunnitelman sisällöstä. Työskentelyssä kahdeksaksi näkökulmaksi muodostuivat sijoituksen tausta ja tavoitteet, arki, lähipiiriin liittyvät asiat, psyykinen ja somaattinen terveydentila, vahvuudet, ruoka ja päiväkotikoulu. Ryhmätyöskentelyn aikana esille nousseet asiat on esitetty taulukossa 3.

Sijoituksen syyt	Hoivan puute	Vastuut	Leikki	Struktuurit, tavat	Hygienia	Keitä kuuluu	Kuka puheissa	Roolit
Osa-alueet	Tausta ja tavoitteet	Seuranta	Kastelu	Arki	Pukeutuminen	Suhteet/väli	Lähipiiri	Sisarukset
Kodit	Perheiden kokoonp.	Aik. sijoitukset	Rahankäyttö	Tunnetaidot	Tukitoimet	Mahd. rajoitukset	Sisarukset	Tukiperhe /-henkilö
Diagnoosit	Lääkkeet, reseptit	Hoitava taho	Tausta ja tavoitteet	Arki	Lähipiiri	Diagnoosit	Lääkkeet, reseptit	Hoitava taho
Terapiat	Terveydentilap	Arjessa näkyvyys	Terveydentilap	Lomake, sisältö	Terveydentilasp	Sairastetut rokot	Terveydentilasp	Allergiat
Tuet (tal.)	Koska alkoi	Pelot	Vahvuudet	Ruoka	Koulu/pk	Tuet (tal.)	Rokotukset	Kelakortti
Taidot	Nauttiminen	Harrastukset	Rajoitukset	Oirehdinta	Suhde ruokaan	Tuki (järjetetty)	Asenne	Läksyt
Kehujen sieto	Vahvuudet	Vahvuus koulussa	Allergiat	Ruoka	Lempiruuat	Vahvuudet	Koulu/päiväkoti	Kaverit
Osaamiset	Vanhempien vahv.	Sisarusten vahv.	Vakaumus/aatte	Syökö muuta?	Inhokkiruuat	Tuen tarpeet	Lempiaineet	Inhokit/vaikeat

TAULUKKO 3. 8X8-työskentelyn aikana esiinnousseet asiat

Ammattilaisten temahaastattelut ja sähköpostikysely sosiaalityöntekijöille

Sosiaalityöntekijöille kohdennetun kyselyn vastaus analysoitiin yhdessä haastatteluaineiston kanssa, koska kyselyyn saatiin vain yksi vastaus. Se sisälsi samoja teemoja kuin haastattelujen vastaukset. Aineisto on koottu yhteen, pelkistetty ja teemoiteltu. Teemoittelun jälkeen aineisto on vielä abstrahoitu eli empiirinen aineisto liitetty kohdeilmioon liittyvään teoreettiseen käsitteistöön (Tuomi & Sarajärvi 2018). Teemoittelua on ohjannut kehittämishankkeen tarkoitus ja tavoite. Tarkoitus oli vahvistaa perhehoidon lainmukaisuutta ja laadukkuutta hoito- ja kasvatussuunnitelmien avulla huomioiden osallisuuden ja valvonnan teemat. Tavoitteena oli laatia perhehoitoon soveltuva hoito- ja kasvatussuunnitelmalomake täyttöohjeineen. Käsitteellistäminen on tehty kehittämishankkeen teoreettisesta viitekehystä. Esimerkki haastatteluaineiston analysoinnista on esitetty taulukossa 4.

Vastaus	Pelkistetty	Teemoiteltu	Käsitteellistetty
<i>"Lapsi/nuori tulee paremmin tietoiseksi omista asioistaan, asiakassuunnitelma ei välttämättä avaudu lapselle konkreettisella tasolla vaan on vain sanahelinää."</i>	Asiakassuunnitelman asioiden konkretisointi lapselle	Lapsen osallisuuteen liittyvät seikat	Lapsen osallisuus Asiakassuunnitelman konkretisointi
<i>"Ajatuksena on, että lapsen kanssa yhdessä mietitään sitä hyvää kohtelua sijaisperheessä. Ja ihan niinkin konkreettisesti, että minkälaisista säännöistä voidaan yhdessä sopia."</i>	Yhdessä sopiminen Konkreettisuus Säännöt	Lapsen osallisuuteen liittyvät seikat Sisältöön liittyvät seikat	Lapsen osallisuus Lapsen oikeus hyvään kohteluun ja huolenpitoon
<i>"Kun lapsi/nuori sijoitetaan perhehoitoon ja on niin sanotusti kotiutunut tai asettunut, on hieman tutustuttu ja nähty miten se arki alkaa rullaamaan laadittaisiin yhdessä lapsen/nuoren, sosiaalityöntekijän ja mahdollisesti vanhempien kanssa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa."</i>	Kotiutuminen ensin Yhdessä sopiminen Vanhemman osallisuus	Käytäntöön liittyvät seikat Yhteistyöhön liittyvät seikat Vanhempien osallisuuteen liittyvät seikat	Dialogisuus Dokumentointi
<i>"Yhdessä sovitaan, miten biologiset vanhemmat osallistuu siihen lapsen arkeen. Sovitaan, miten niitä voisi vastuuttaa ja sitouttaa, mihin ne on valmiita"</i>	Yhteinen sopiminen Vanhempien osallisuus arjessa Vanhempien valmiudet	Yhteistyöhön liittyvät seikat Vanhempien osallisuuteen liittyvät seikat	Vanhempien osallisuus Dialogisuus
<i>"Yhdessä miettii, mikä on hyvää kohtelua, hoitoa ja huolenpitoa ja yhteydenpidon tukemista."</i>	Yhteistyö	Lapsen ja vanhemman osallisuuteen liittyvät seikat Yhteistyöhön liittyvät seikat Sisältöön liittyvät seikat	Hyvä huolenpito ja kohtelu sijaishuollon aikana Dialogisuus
<i>"Lapset ja vanhemmat mukana laatimassa suunnitelmaa sekä arvioimassa sitä, toisi perhehoitoon myös työkalun, jolla voidaan valvoa ja arvioida perhehoidon suunnitelmallista toteutumista" "...helpompi arvioida sijoituksen toteutumista kun asiakassuunnitelman lisäksi on ns. työkaluna on hoito- ja kasvatussuunnitelma."</i>	Yhteinen suunnittelu Työkalu valvontaan Työkalu sijoituksen tavoitteiden toteutumisen seurantaan Työkalu sijoituksen tavoitteiden toteutumisen seurantaan	Yhteistyöhön liittyvät seikat Käytäntöön liittyvät seikat Käytäntöön liittyvät seikat	Dialogisuus Perhehoidon arviointi ja valvonta Dokumentointi Perhehoidon arviointi ja valvonta Asiakassuunnitelman konkretisointi
<i>"Onko arjessa haasteita ja onko kyseisellä lapsella erityisiä tarpeita, tarvetta rajoittaa ns. kotikonstein" "...mitä seuraa esimerkiksi tavaroiden rikkomisesta..."</i>	Lapsen tarpeet Rajaaminen Säännöt	Sisältöön liittyvät seikat	Tavanomaisen kasvatuksen erottaminen rajoitustoimenpiteistä Lapsen tarpeita vastaava sijaishuolto

TAULUKKO 4. Esimerkkejä haastattelu- ja sähköpostikyselyaineiston analysoinnista

Verkkokysely Perhehoitoyksikkö Pihlajan työryhmälle ja perhehoitajille

Verkkokyselyaineisto analysoitiin samaan tapaan haastattelujen ja sähköpostikyselyn aineistojen analysoinnin kanssa. Aineistoa oli alettu analysoida myös yhtenä kokonaisuutena ennen viimeistä aineistonhankintaa eli Pihlajan työryhmän ja perhehoitajien verkkokyselyä. Sekä verkkokyselyllä hankitun aineiston että kokonaisaineiston analyysi on tehty samalla tavalla kuin perhehoidon ammattilaisten teemahaastatteluista ja sähköpostikyselystä nousevan aineiston analyysi. Koko aineiston samanaikainen analysointi vaikutti verkkokyselyaineiston analyysiin ohjaamalla teemoittelua ja käsitteellistämistä. Ennen teemoittelua aineisto on pelkistetty. Esimerkkejä verkkokyselyn aineiston analyysistä on esitetty taulukossa 5.

Vastaus	Pelkistetty	Teemoiteltu	Käsitteellistetty
<i>"Lapsen kanssa tulisi olla, jotta hänen mielipiteensä voidaan kuulla. Tarkoitan, että kaikki lapsen ääneen sanotut mielipiteet eivät välttämättä ole oikea toive (lojaliteettiristiriita)..."</i>	Aikaa lapsen kuulemiseen	Lapsen osallisuuden liittyvät seikat	Lapsen kuuleminen Lapsen aito mielipide
<i>"... jos (lapsi) ei osaa tuottaa vastausta, antaa vaihtoehtoja."</i>	Vaihtoehtojen tarjoaminen lapsen mielipiteen varmistajana	Lapsen osallisuuden liittyvät seikat	Lapsen osallisuus
<i>"Biologinen vanhempi aktiivisesti pidetään mukana ja hänen toiveitaan tarkasti kuunnellaan lapsen kasvattamiseen ja hoitamiseen liittyvissä asioissa."</i>	Biologinen vanhempi aktiivinen toimija Biologisen vanhemman kuuntelu	Vanhempien osallisuuden liittyvät seikat	Dialogisuus Biologinen vanhempi aktiivinen, vanhemman osallisuus
<i>"Biologisella vanhemmalla voisi olla mahdollisuus vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin lapsen elämässä. Samalla voitaisi lisätä avoimuutta."</i>	Biologisen vanhemman vaikutusmahdollisuus Avoimuuden lisääminen	Vanhempien osallisuuden liittyvät seikat	Dialogisuus Vanhemman osallisuus
<i>"Lapsen itsemääräämisoikeuden mahdollisuuksista, lapsen tarvitsemista ja saamista palveluista, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta juuri kasvatuksellisin keinoin jne."</i>	Itsemääräämisen mahdollisuus Lapsen tarvitsemat ja saamat palvelut Kotikasvatuksen keinot	Lapsen osallisuuden liittyvät seikat Sisältöön liittyvät seikat	Lapsen itsemääräämisoikeus ja osallisuus Rajaaminen kotikasvatuksen keinoin Lapsen tukitoimet sijaishuollon aikana
<i>"Yhdessä sovitut säännöt. Lapsen, sijaishuollon ja biologisten vanhempien velvollisuudet ja oikeudet."</i>	Yhteiset säännöt Osallisten velvollisuudet ja oikeudet	Sisältöön liittyvät seikat Yhteistyöhön liittyvät seikat	Dialogisuus Sijaishuollon aikaiset vastuut ja velvollisuudet
<i>"Kasvatuksen pääperiaatteet, lapsen tarpeista keskusteleminen ja niihin vastaaminen siten, että myös kotilomilla saattaisi onnistua samantyylliset kasvatustavat."</i>	Kasvatuksen periaatteet	Yhteistyöhön liittyvät seikat	Kasvatustyyli Dialogisuus
<i>"Kuinka valvotaan hoito- ja kasvatussuunnitelman toteutumista ja mitä, jos joku osapuoli toteaa, että suunnitelma ei toteudu."</i>	Toteutuksen seuranta ja valvonta	Käytäntöön liittyvät seikat Yhteistyöhön liittyvät seikat	Sijaishuollon seuranta ja valvonta

TAULUKKO 5. Pihlajan työryhmän ja perhehoitajien verkkokyselyn analysointia

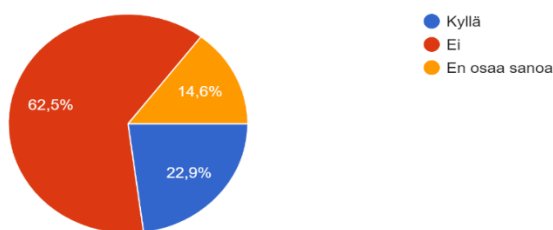
9 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET

9.1 Alkukartoituksen tulokset

Alkukartoituksella haettiin vastausta siihen, miten hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista tehdään perhehoidossa valtakunnallisesti. Nykytilaa haluttiin selvittää, jotta muiden toimijoiden työtavoista olisi voitu ottaa mallia. Vastausten perusteella perhehoidossa hoito- ja kasvatussuunnitelmia tehdään melko vähän. Perhehoitajista kaksi kolmannesta vastasi hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen olevan tarvittaessa perhehoidon työntekijän tehtävä.

Sijoitetun lapsen yhteydenpitoa vanhempiin tai muihin läheisiin oli rajoitettu yli kolmanneksessa perheistä. Vanhempien tai muiden läheisten yhteydenpitoa lapseen oli rajoitettu useammin kuin joka toisessa vastauksessa. Jatkokysymyksiin pyydettiin vastausta vain niiltä perhehoitajilta, keiden luona asuvien lasten kohdalla yhteydenpitoa oli rajoitettu. Yhteydenpitoa rajoitettaessa sosiaalityöntekijä oli tehnyt valituskelpoisen päätöksen useammin kuin joka toisessa rajoittamistilanteista. Yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä oli laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelma harvemmin kuin joka neljännessä tapauksessa. Kuviossa 12 on esitetty vastausprosentit kysymykseen hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisesta yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä.

7. Onko yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelma täydentämään asiakassuunnitelmaa?
48 vastausta

KUVIO 12. Yhteydenpidon rajoittaminen perhehoidossa ja rajoittamiseen liittyvien hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen

Perhehoitajista yli 70 % vastasi tietävänsä, mikä hoito- ja kasvatussuunnitelma on. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisvastuun jakautumisesta vastattiin 46 kertaa. Vastuu hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisesta oli useimmin perhehoidon työntekijällä. Kolme vastaajaa kertoi vastuun olevan sosiaalityöntekijällä ja perhehoitajalla yhteisesti, monialaisena yhteistyönä suunnitelma tehtiin kahdessa vastauksessa. Kaksi vastaajista kertoi, ettei vastuuta ole tiettävästi kenelläkään.

Vastuu lapsen osallisuudesta hoito- ja kasvatussuunnitelmaa laadittaessa oli vastausten perusteella useimmin sosiaalityöntekijällä. Perhehoitajan vastuulla osallisuuden koettiin olevan huomattavasti harvemmin. Kolme vastaajaa kertoi, ettei tiedä kenen vastuulla lapsen osallisuuden huomioiminen on. Vastuu vanhempien osallisuudesta koettiin olevan useimmiten sosiaalityöntekijällä.

Perhehoidon valvonta oli asianmukaista ja säännöllistä useammin kuin epäsäännöllistä ja puutteellista. Valvontaa suoritettiin kotikäynnein, puheluin, tukityöskentelyllä ja raporttien avulla. Yleisin ilmoitettu valvonnan tapa oli kotikäynnit, joita täydennettiin muulla yhteydenpidolla. Perhehoitajien vastauksista hieman yli kaksi kolmasosaa voitiin tulkita sellaiseksi, että valvonta toteutettiin. Suurimmassa osassa vastauksista valvontaa toteutti sosiaalityöntekijä. Vastauksissa, joissa valvonnan tiheys oli ilmoitettu, sosiaalityöntekijän käynnit toteutuivat tiheimmillään kuukauden ja harvimmillaan kahden vuoden välein. Viidessä vastauksessa perhehoidon dokumentointi (raportointi) oli mainittu yhtenä valvonnan keinona.

Kotikäynnit, soitot, raportit.

Valvonta tulkittiin puutteelliseksi vajaassa kolmanneksessa vastauksista. Valvonnan puuttuminen oli vastausten perusteella tulkittavissa negatiiviseksi. Perhehoitajat kirjoittivat vastauksia positiiviseen sävyyn silloin, kun valvonta oli säännöllistä.

9.2 Yhteisöllisten menetelmien tulokset

Aivoriihessä pohdittiin vastausta tutkimuskysymykseen mitä Perhehoitoyksikkö Pihlajan alueella hoito- ja kasvatussuunnitelmien käyttöön ottaminen vaatisi. Pihlajan työntekijät kokivat resurssipulan olevan merkittävin syy hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännön puuttumiseen. Perhehoitoyksikkö toimii usean kunnan yhteisenä ja päätökset tehdään kuntien välisessä yhteistyössä. Monessa kehittämistyössä mukana oleva perhehoitoyksikkö haluaa edetä valtakunnallisen kehittämisen mukaisesti.

Matkaa on. Vaatisi kouluttamista ja ehkä Thl:n yhtenäisiä hoito- ja kasvatussuunnitelmapohjia, jotka olisi perhehoitoon ajateltu.

Vaatisi myös sitä resurssia sitten.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen velvoite yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä tiedostettiin, mutta käytännön koettiin vaativan yhteisiä linjauksia ja roolien jakoa toimijoiden kesken.

Kyllähän se laintulkinta noin on, että rajoitustoimenpiteitä kun tehdään, ne tulee hoito- ja kasvatussuunnitelmissa huomioida.

Roolit, että kenen vastuulla, pitää olla tosi selkeet.

Eniten huolta työryhmässä herättivät koulutuksen tarve, tukityön resurssien riittävyys ja perhehoitajien motivointi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen katsottiin tarvittavan lisää perhehoitoyksikön tukityöntekijöiden aikaa ja perhehoitajien kouluttamismahdollisuuksia. Pitkäaikaisen perhehoidon dokumentointia oltiin aloittamassa raportoinnilla. Raportoinnin aloittaminen vei resursseja, mutta toisaalta sen katsottiin olevan hyvä väylä hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen.

Varmaan vaatisi tukityön isoa roolia.

Kouluttaminen on varmaan A ja O.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännöltä ja -lomakkeelta toivottiin arjen kuvailua ja asiakassuunnitelmien konkretisointia. Lomakkeesta toivottiin mahdollisimman yksinkertaista, jotta perhehoitajat lähtisivät sitä kokeilemaan. Työntekijät pitivät mahdollisena hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännön aloittamista pienin askelin ja siten, ettei sen tarvitsisi olla maailmoja syleilevää.

8x8 -menetelmällä toteutetussa aineistonhankinnassa keskityttiin siihen, millainen hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen tulisi sisällöltään olla. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien tarkoitus on kuvata ja pilkkoa arkipäivän tavoitteita suhteessa asiakassuunnitelmassa kirjattuihin tavoitteisiin. Suunnittelun pohjana tulee käyttää lapsen tilanteen kuvaamista. Arkea ja haasteita toivottiin kuvattavan tarkasti. Vahvuuksien painottamista pidettiin oleellisena. Lapsen yhteys biologiseen perheeseen haluttiin tuoda esiin. Vaikka tässä aineistonhankinnassa ei otettu huomioon osallisuuden teemaa, oli lapsen ja hänen vanhempansa osallisuus läsnä sisällöissä. Tavoite lapsen hyvästä hoivasta ja huolenpidosta olivat näkyvissä tuotetuissa ideoissa. Lähipiiriin liittyvät asiat nähtiin merkityksellisinä.

Sijoituksen tavoitteet: Pilkottuina saavutettaviin askeliin.

Keitä lapsen lähipiiriin kuuluu, millaiset suhteet/roolit heillä lapsen elämässä?

Sisarukset myös mukaan, missä asuvat? Kenen kanssa? Ja missä? Perhekodissa, laitoksessa vai jossain muualla?

Sijoitukseen johtaneet syyt ja tavoitteet niiden poistamiseksi toivottiin kirjattavan osa-alueisiin pilkottuina. Toimijoiden vastuut tavoitteista tulisi jakaa yhdessä. Taustasta olennaista olisi tietää lapsen aikaisemmat asuinpaikat ja perherakenteet sekä edelliset sijoitukset.

Taustasta tulisi tietää myös tuet, joita lapselle on haettu sekä itsenäistymisvarojen kertyminen. Tavoitteiden seurannan tiheys tulisi määritellä suunnitelmassa. Taustaan liittyen pidettiin oleellisena lähipiirin nimeämistä ja rooleja eli sitä, kuka on hoitanut lasta ja kuka esiintyy lapsen puheissa. Lapsen sisarusten osalta toivottiin kirjattavaksi iät ja asuinpaikat sekä se, miten yhteydenpitoa toteutetaan. Lisäksi tulisi huomioida, onko lapsella tukiperhe tai -henkilö. Mahdolliset rajoitustoimenpiteet yhteydenpidossa tulisi kirjata.

Arki oli keskustelussa eniten esillä. Siihen liittyen ryhmä toivoisi lapsen rutiinien ja tapojen merkitsemistä kellonaikoihin. Rutiineista toivottiin kirjattavat syömiseen, hygieniaan, leikkimiseen ja nukkumiseen liittyviä rutiineja. Ruoka oli niin isossa merkityksessä lasten arjessa, että se nostettiin omaksi alueekseen. Lisäksi oleellinen asia kirjattavaksi todettiin olevan tunnetaidot.

Ruuan suhteen koettiin lapsilla olleen monenlaista haastetta. Suunnitelmaan ajateltiin olevan hyvä kirjata syömiseen liittyviä asioita, kuten lempiruokia tai suhdetta ruokaan. Tunnesyöminen tai ruuan varastaminen ja piilottaminen koettiin tärkeiksi asioiksi ottaa esiin suunnitelmissa. Allergioiden lisäksi toivottiin vakaumuksellisten tai ruokavalioon liittyvien asioiden huomioimista.

Ruokailuun liittyvät asiat. Syökö kaikkea/valikoiko ruokansa. Poistuuko ruokailusta syömättä/vaatiiko lisää, jo syötyään. Tunnistaako nälkää/tunnistaako kylläisyyden tunnetta.

Terveystilasta toivottiin kirjattavan sekä somaattista että psyykkistä terveystilaa. Molemmissa pidettiin tärkeänä kirjata diagnoosit, hoitavat tahot ja lääkitykset. Lisäksi pohdittiin sairauksien tai oireilun alkamisen kirjaamista, oireiden näkymistä arjessa ja etuuksien hakemista. Sairastetut rokot, mahdolliset puheen kehityksen viivästymät ja niiden hoitaminen tulisi suunnitelmaan ryhmäläisten mielestä kirjata.

Koulusta ja päiväkodista toivottiin kirjattavan lapsen tarvitsemien tukitoimien lisäksi niiden järjestämisestä eli oliko jatkuvuus turvattu ja oliko koulussa tai päiväkodissa ammattitaitoa riittävästi. Kouluasioista pidettiin merkityksellisenä läksyjenteon, kaverisuhteiden ja kouluun lähtemisen mielekkyyden kirjaamista. Lempiaineet ja aineet, joista lapsi ei pidä, toivottiin kirjattavaksi. Vahvuuksia, kuten lapsen taitoja ja nautinnon aiheita, ryhmäläiset voivat painotettavan. Harrastukset sopivat ryhmäläisten mielestä kirjattavaksi vahvuuksiin. Vahvuuksia pohdittaessa nousi esiin ajatus kehujen ja mukavien asioiden sietämisestä. Biologisten vanhempien ja sisarusten taitojen ja vahvuuksien kirjaaminen pidettiin tärkeänä.

Vahvuudet koulussa? Missä on hyvä? Ja tietty myös mitkä kouluaineet haastavia, mitä tukimuotoja niihin on (jos on) miten niiden tukimuotojen jatkuminen turvataan?

9.3 Teemahaastattelujen ja sähköpostikyselyn tulokset

Lapsen ja hänen vanhempansa osallisuuden ja valvonnan tehostaminen hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen kautta olivat opinnäytetyön tarkoituksia. Näitä teemoja käytettiin tavoitteen eli hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen sekä täyttöohjeen suunnitteluun. Lapsen osallisuutta hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen oli lähdetty haastattelujen vastauksissa pohtimaan monesta eri näkökulmasta. Lapsen osallisuuden toteutumisen edellytyksenä mainittiin riittävä aika, jotta lapsi tai nuori ehtii sisäistämään lomakkeen asiat sekä lapsen tai nuoren oma kieli, jotta hän voisi ymmärtää mistä on kyse. Osallisuuden osalta pidettiin merkityksellisenä lapsen tai nuoren omia tavoitteita ja saavutettavissa olevia asioita. Osallisuuden ajateltiin sitouttavan lasta tai nuorta yhteisiin tavoitteisiin. Lapselle tulisi haastateltavien mielestä asettaa omat, sopivat vastualueet sovitusta asioista.

Lapsen ollessa mukana tulisi lapsen näkökulma kuulluksi tarkemmin ja kirjata myös... Lapsi olisi mukana toimijana eikä työskentelyn kohteena.

Lapsi voisi näin kokea olevansa osallinen omista asioistaan eivätkä ne tule ylhäältä käsin päätettyinä.

Lapsi/nuori tulee paremmin tietoiseksi omista asioistaan.

Koska hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen yhtenä perusajatuksena on lapsen hyvän hoidon ja huolenpidon turvaaminen sijaishuollon aikana, nousi haastatteluissa esiin tarve avata yhteisesti hyvää hoitoa ja huolenpitoa käsitteinä. Käsitteiden ajateltiin olevan liian vaikeita lapselle ilman avaamista. Todettiin, ettei lapsi välttämättä ole tottunut hyvään kohteluun eikä siten tiedä, mitä aikuisilta voi odottaa ja miten häntä saa kohdella. Sijaishuollon valvonnan kannalta katsottiin oleelliseksi, että lapsi ymmärtää nämä käsitteet.

Yhteisten sääntöjen ja seurausten luomisella koettiin lapsen pääsevän osallisemmaksi oman arkensa suunnitteluun ja saavan mahdollisuuden tuoda näkökulmaansa enemmän esille. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien mahdollisuus yhteistyötä lisäävänä elementtinä oli näkyvissä haastattelujen vastauksissa.

Toimiva yhteistyö on tärkeä ja yhdessä laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelma parhaimmillaan loisi rakentavaa ilmapiiriä vanhempien/sijaisvanhempien ja lapsen/lasten välille.

Vanhempien osallisuuden mahdollistamisen ajateltiin olevan tärkeä merkki siitä, ettei vanhemmuus lopu sijoitukseen. Yhdessä sovittujen sääntöjen ajateltiin tuovan vanhemmalle arvostuksen tunnetta ja sitouttavan vanhempaa kotilomien aikana yhteisesti sovittuihin asioihin. Vanhempien asiantuntijuutta lapsestaan pidettiin oleellisena ja suunnitelmien laatimisessa nähtiin mahdollisuus siirtää tietoa sijaisperheelle. Kuten yksi haastateltava totesi, että ilman vanhemmilta siirtyvää tietoa *päättä seinään hakaten keksitään pyörää uudelleen*. Toisaalta yhdessä haastattelussa pohdittiin, onko sijaisperheen otettava vastuu lapsesta aina automaattisesti kokonaan vai voisiko yhteisen suunnittelun myötä vanhemmalle jäädä vastuualueita jaksamisen ja kykyjen mukaan. Jos vanhemman mukana oleminen suunnitelmaa laadittaessa on mahdotonta, tulisi haastateltavien mielestä vanhemmalla hyväksyttävä kirjattu suunnitelma.

Tämä voi helpottaa vanhemman ajatusta siitä, miksi lapsi on sijoitettuna ja minkä asioiden tulisi esim. muuttua, jotta tämä voisi palata kotiin.

Se lisää huomattavasti esim. luottamusta ja vanhemman tunnetta siitä, että heitä yrittää auttaa.

Valvontaa katsottiin voitavan tehostaa hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella. Suunnitelmaa ajateltiin voitavan käyttää työkaluna yhteisten tavoitteiden, sääntöjen ja sopimusten luomiseen sekä lapsen ja sosiaalityöntekijän tapaamisen runkona. Valvonnan työkaluna pidettävää suunnitelmaa tulisi vastausten perusteella tarkistaa säännöllisesti, jotta tavoitteet pysyvät mielessä ja tarpeeksi pieniin osiin pilkottuina. Perhehoitajan laatiman suunnitelman katsottiin helpottavan asiakassuunnitelmissa puhumatta jääneiden asioiden esille tuomista.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on helpompi arvioida sijoituksen tavoitteiden toteutumista, kun asiakassuunnitelman lisäksi ns. työkaluna on hoito- ja kasvatussuunnitelma. Lapsen kuuleminen on helpompi suorittaa, kun voi käyttää pohjana arjen tasolle avattuja tavoitteita.

Haastatteluissa suunnitelmien sisällöt tuotiin esiin isompina kokonaisuuksina kuin 8x8 -menetelmän avulla tuotetut, mutta seikat olivat samoja. Haastatteluissa tärkeänä pidettiin lapsen arjen kuvaamista konkreettisesti esimerkkien avulla. Oleellisena pidettiin sisältöjen kirjaamista lapselle sopivalla kielellä. Tavoitteiden tulisi olla pieniä ja saavutettavissa olevia. Lapsen arkeen kuuluvaksi katsottiin lähipiiriin liittyvät asiat, päiväkotikoulu/opiskelu, harrastukset, terveys ja erityispiirteet sekä mahdolliset rajoitukset. Koettiin, että on tärkeä kirjata lähipiirissä odotettavissa olevat, lapseen vaikuttavat muutokset. Sisältöön toivottiin kirjattavaksi osapuolien omia tavoitteita sekä kunkin vastuualueet tavoitteiden toteuttamisesta.

9.4 Pihlajan työryhmän ja perhehoitajien verkkokyselyn tulokset

Verkkokyselyn vastauksissa nousivat esiin samat teemat kuin haastattelujen ja sähköpostikyselyn vastauksissa. Lapsen osallisuuteen liittyen pohdittiin, voisiko lapselle olla oma lomake täytettäväksi ennen yhteisen hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimista. Aikuisten vastuulla ajateltiin olevan, ettei lapsen mielipiteitä johdatella. Lapsen kanssa katsottiin olevan oleellista viettää riittävästi aikaa todellisen mielipiteen selvittämiseksi. Lapsen osallisuuden toivottiin lisäävän sääntöihin ja sovittuihin asioihin sitoutumista. Lapsen osallisuutta ajateltiin voitavan vahvistaa vaihtoehtojen kautta, jos lapsen on vaikea esittää mielipiteitään.

Lapsella olisi mahdollisuus tuoda esiin omia toiveita ja hän voisi vaikuttaa yhdessä sovittuihin sääntöihin.

Kysymällä lapselta ensin tai jos ei osaa tuottaa vastausta antaa vaihtoehtoja.

Biologisen vanhemman osallisuutta pohdittiin voitavan edistää kuuntelemalla vanhempaa lapsen kasvatukseen ja hoitoon liittyvissä asioissa sekä kysymällä vanhemman kokemuksia ja mielipiteitä. Vastauksissa toivottiin vanhemmalle omaa osuutta lomakkeesta. Vanhemman mielipide tulisi huomioida muulla tavoin, mikäli hän ei pääse mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen. Tärkeänä pidettiin vanhemman mahdollisuutta vaikuttaa lapsen asioihin sekä avointa yhteistyötä.

Kysymällä biologisen vanhemman näkemyksiä, kokemuksia ja ottamalla vanhempi mukaan suunnitelman laadintaan. Jos se ei ole mahdollista, niin vanhemmalle mahdollisuus kommentoida suunnitelmaa.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien sisällössä tulisi kyselyn vastausten perusteella näkyä itsemääräämisoikeuden käyttäminen, lapsen tarvitsemat ja saamat palvelut sekä lapsen tarpeita vastaavat, käytössä olevat kasvatukseen. Yhdessä sovittuja sääntöjä ja kasvatuksen periaatteita tulisi kirjata. Osapuolten oikeuksista ja vastuista käytännön tasolla tulisi sopia. Perhehoitajan vastuut ja päätösvoima lapsen arjen asioista katsottiin olevan yhteisesti sovittavia seikkoja. Yhdessä tulisi lisäksi pohtia, kuinka toimitaan lapsen oireillessa vanhempien tapaamisista. Lisäksi tulisi kirjata, miten suunnitelman toteutusta arvioidaan ja valvotaan. Yhdessä suositeltiin laatimaan suunnitelma sen varalle, että joku kokee suunnitelmaa rikottavan.

Kasvatuksen pääperiaatteet, lapsen tarpeista keskusteleminen ja niihin vastaaminen siten, että myös kotilomilla saattaisi onnistua samantyylliset kasvatustavat.

Esimerkiksi Käytännön asioita kasvatukseen liittyen, kuka hoitaa mitäkin asioita, miten asioita hoidetaan ja millaisia toiveita kullakin on.

9.5 Aineiston yhteiset tulokset

Aineiston yhteisessä tarkastelussa nousi esiin viisi teemaa hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisesta: **käytäntöön liittyvät seikat, lapsen osallisuuden liittyvät seikat, vanhemman osallisuuden liittyvät seikat, yhteistyöhön liittyvät seikat ja sisältöön liittyvät seikat.** Teemat nousevat aineistosta, mutta niiden valintaa on ollut ohjaamassa lisäksi sekä teoreettinen viitekehys että opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite. Valvonta liittyi muihin aineistosta nouseviin teemoihin eikä siten ollut erotettavissa omaksi seikakseen. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen nähtiin sijaishuollon osapuolten yhteisenä valvonnan työkaluna.

Lapset ja vanhemmat laatimissa suunnitelmaa sekä arvioimassa sitä toisi perhehoitoon myös työkalun, jolla voidaan arvioida perhehoidon suunnitelmallista toteutumista.

Kun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta olisi näin sovittu yhteisesti toimisi hoka (hoito- ja kasvatussuunnitelma) myös valvonnan välineenä.

Kaikkia edellä mainittuja, aineistosta nousevia seikkoja on käytetty hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen täyttöohjeen suunnitteluun. Sisältöön liittyvät seikat ovat olleet ohjaamassa lomakkeen rakennetta THL:n lomakeluonnoksen ohella.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytäntöön liittyvinä seikkoina aineistosta nousivat muun muassa tavoitteiden pilkkominen saavutettavissa oleviin osiin ja roolien selkiyttämisen tarve. Hoito- ja kasvatussuunnitelmissa toivottiin jaettavan vastuualueet tavoitteiden suhteen. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen yhteydessä koettiin tärkeäksi ottaa esiin asioita, jotka jäävät usein asiakassuunnitelmaneuvotteluissa puhumatta. Tärkeänä pidettiin suunnitelmien konkreettisuutta, riittävän ajan varaamista laatimiseen sekä perhehoitoon soveltuvaa lomaketta, joka olisi helppo täyttää. Vastauksissa toivottiin lomakkeen noudattavan valtakunnallista linjausta. Suunnitelmien arvioinnin säännöllisyys koettiin tärkeänä.

Suunnitelman tekemiseen varataan riittävästi aikaa, jotta lapsi saa mahdollisuuden miettiä ja sisäistää asiakassuunnitelman sisältöä.

Tavoitteet eivät saa olla saavuttamattomia.

Lapsen osallisuuden liittyvistä seikoista nostettiin esiin lapsen mahdollisuus vaikuttaa asioissaan toimijana eikä kohteena. Lapsen omat tavoitteet tulisi ottaa huomioon. Keskustelussa tulisi käyttää lapsen omaa kieltä, ottaa huomioon lapsen ikätaso ja valmiudet. Lapsen vastuuttaminen tulisi tapahtua lapsen kykyjen mukaisesti. Lapsen sopivalla vastuuttamisella oletettiin sääntöihin ja tavoitteisiin sitoutumisen lisääntyvän. Nuoren ajateltiin pystyvän seuraamaan suunnitelmasta sijoituksen tavoitteiden toteutumista. Suunnitelman pohdittiin toimivan keskustelun runkona lapsen ja sosiaalityöntekijän tapaamisissa edesauttaen siten valvonnan toteutumista.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan voidaan avata tavoitteet konkreetian tasolla, jolloin lapsi ymmärtää ne paremmin ja pystyy myös itse arvioimaan edistymistä.

Vanhempien osallisuuden liittyvistä seikoista pidettiin merkityksellisenä vanhempien ja sijaisperheen yhteyden avoimuutta ja luontevuutta. Vanhemman katsottiin olevan merkityksellistä olla mukana sijoituksen suunnittelussa alusta alkaen. Vanhemman oikeutta nimetä omia tavoitteitaan pidettiin tärkeänä. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella katsottiin vanhemman saavan keino vaikuttaa lapsen asioihin ja sijoituksen tavoitteiden konkretisoituvan. Suunnitelmien laatimisen ajateltiin vastuuttavan ja sitouttavan vanhempaa kuulluksi tulemisen kautta. Vanhempien toivottiin olevan mukana paitsi sijoituksen suunnittelussa, myös lapsen arjessa kykyjensä mukaan. Vanhempien asiantuntemusta lapsestaan pidettiin oleellisena. Suunnitelmien avulla vanhempien katsottiin saavan mahdollisuuden seurata sijoituksen tavoitteiden toteutumista tai toteutumattomuutta.

Biologisella vanhemmalla voisi olla mahdollisuus vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin lapsen elämässä. Samalla voitaisi lisätä avoimuutta.

Yhteistyöhön liittyvinä seikkoina nimettiin jokaisen osapuolen mahdollisuus tuoda omat näkemyksensä esiin itselleen sopivalla tavalla ja näkemysten yhdistäminen dialogissa. Hyvän kohtelun käsitteen määrittelemistä pidettiin tärkeänä. Perhehoitoyksikön tukityöntekijän läsnäolon ajateltiin olevan hyvä käytäntö hoito- ja kasvatussuunnitelmaa laadittaessa. Työnjaon toivottiin olevan selkeää suhteessa tavoitteisiin. Yhteistyö toivottiin toteutettavaksi todellisena yhdessä tekemisenä rakentavassa ilmapiirissä. Eroavien näkemysten kirjaamista pidettiin oleellisena. Yhteistyössä sääntöjen ja seurausten kirjaamisen ajateltiin sitouttavan osapuolia. Yhdessä laadittua, seurattua ja arvioitua hoito- ja kasvatussuunnitelmaa pidettiin valvontaan soveltuvana työkaluna.

Kun koko porukan kanssa yhdessä sovitaan, miten homma toimii, on siihen kaikkien helpompi sitoutua.

Sisältöön liittyvistä seikoista aineistossa nousi vahvimmin esiin lapsen tai nuoren arki. Arki nähtiin moninaisena ja hajanaisena. Sijoitetun lapsen arjen nähtiin koostuvan monista seikoista, perustarpeisiin liittyvistä rutiineista harrastuksiin. Päiväkotiin, kouluun tai opiskelemaan liittyvät asiat, kuten tuentarpeet, katsottiin tärkeiksi kirjata hoito- ja kasvatussuunnitelmiin. Erityisesti vahvuuksia toivottiin kirjattavan, koska usein suunnitelmia laatiessa haasteet painottuvat. Perustietojen lisäksi taustan ja sijoituksen tavoitteiden kirjaamista pidettiin merkityksellisenä. Lähiverkosto ja yhteydenpito verkostoon nähtiin lapsen tai nuoren elämään huomattavalla tavalla vaikuttavana. Yhteydenpidon suunnittelua yhdessä kaikkien osapuolten kanssa pidettiin tärkeänä. Yhteydenpitoa toivottiin kirjattavan yksityiskohteisesti myös sääntöjen osalta. Oleellisena pidettiin mahdollisten rajaamistoimenpiteiden kirjaamista. Lapsen terveyteen liittyvien asioiden kirjaamista pidettiin merkityksellisenä. Lapset tarvitsevat tukitoimet sekä kotona että päiväkodissa/koulussa tulisi kirjata. Vastuualueiden jakamisesta koettiin merkityksellisenä sopia ja kirjata yhdessä.

Perheen ja lähiverkoston tilanne, mitä muutoksia siellä odotetaan tapahtuvan ja kuka auttaa sekä keitä ylipäättään kuuluu lapsen verkostoon.

Lapsen itsemääräämisoikeuden mahdollisuuksista, lapsen tarvitsemista ja saamista palveluista, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta juuri kasvatuksellisin keinoin jne.

Yhdessä sovitut säännöt. Lapsen, sijasvanhempien ja biologisten vanhempien velvollisuudet ja oikeudet.

Arki (mm. mihin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, lapsen haasteet, toiveet, vahvuudet).

10 JOHTOPÄÄTÖKSET SEKÄ ALUSTAVAN LOMAKKEEN JA OHJEEN LAATIMINEN

10.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyö käynnistyi lastensuojelulain lakimuutoksesta vuodenvaihteessa 2019–2020. Perhehoidon dokumentointiin oli valtakunnallisesti kiinnitetty huomiota toimijoiden erilaisien käytäntöjen vuoksi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Sosiaalihuoltoon kuuluu yhdenvertaisuuden periaate (Tuori & Kotkas 2016, 181). Lapsia ei siten voida asettaa erilaiseen asemaan sijaishuollon aikaisen dokumentoinnin osalta. Toive pitkäaikaisen perhehoidon raportoinnista perhehoitoyksikkö Pihlajassa oli noussut kuntayhtymän sijaishuollon sosiaalityöntekijöiltä. Hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen laatiminen sopi yhteen raportoinnin kehittämisen kanssa ollen samaa dokumentoinnin teemaa.

Kirjaamalla voidaan todentaa tehtyä työtä. Sosiaalihuollossa työn dokumentointi edesauttaa työn suunnittelua, toteuttamista ja seurantaa. Asiakastyön kirjaaminen vaatii tietoisuutta siitä, miksi dokumentointia tehdään ja mihin sillä pyritään. On tärkeää muistaa kirjaajan vastuu. (Kääriäinen 2016, 185–189; Laaksonen ym. 2011, 11–14.) Kehittämishankkeen aineiston perusteella hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen ei ole perhehoidossa vakiintunut käytäntö. Laatimisvastuuta ei aina noudateta rajoitustoimenpiteiden yhteydessä. Lisäksi sijaishuollon valvonta on osittain puutteellista. Viime vuosikymmenen vaihteen jälkeen hallinto-oikeuksien rooli lastensuojelussa on saanut enemmän merkitystä eli lastensuojelu on muuttunut juridisemmaksi (Aer, 2012; Rätty 2019, XI). Toimijoiden tulisi pyrkiä lastensuojelun lainmukaiseen toteuttamiseen. Asiakkaat tuntevat lakia aikaisempaa paremmin ja se haastaa työntekijöitä kentällä (Tanskanen 2019, 169).

Perhehoidon valvonnassa voidaan huomioida samoja teemoja, joita Pohjolainen (2019) nostaa esille perhetyöstä laatimassaan väitöskirjassaan. Kotona tehtävälle valvonta-, kontrolli- ja tukityölle tuo haasteensa kodin yksityisyys. Vaikka perhehoitaja itse asettaa kotinsa julkiseksi, se ei poista jännitettä perhe-elämään puuttumisesta kokonaan. Väitöskirjassa pohditaan viranomaisen mahdollisuuksia ja oikeuksia puuttua kasvatukseen julkisen ja yksityisen rajapinnalla. On haastavaa ratkaista, kuka määrittelee hyvän kasvatuksen ja miten toisistaan eroavia toimintakulttuureja voidaan ottaa huomioon. Vaikka perhehoidon valvonnassa esiin tuleviin epäkohtiin puuttuminen on lastensuojelullinen interventio, perhehoitaja antaa siihen oikeutuksen ottaessaan hoitaakseen julkisen tehtävän (Aranneva 2016, 32–33).

Lapsen osallisuuden huomioiminen ja lainmukaisuuden edistäminen ovat perhehoidon valtakunnallisen kehittämisen ytimessä (Petrelius & Eriksson 2018). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on sijoituksen prosessinjohtaja. Hän on viranhaltija, jonka vastuulla on valvoa sijaishuollon järjestämistä ja laatua (Lastensuojelulaki 417/2007 24§, 79§). Sosiaalityöntekijän vastuulla on lapsen hyvinvointi, osallisuus ja lainmukainen kohtelu (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Liian suuret työ- ja asiakasmäärät sekä työn kuormittavuus johtavat lasten ja perheiden eriarvoiseen kohteluun (Vihavainen 2019). Vastuuta lapsen asioista on jaettava arjessa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisesta vastuu on sijaishuoltopaikalla (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 a §).

Kehittämishankkeen tavoitteena oli suunnitelmien laatimisen kautta vahvistaa perhehoidon lainmukaisuutta, lapsen ja vanhemman osallisuutta sekä helpottaa sosiaalityöntekijän valvontatehtävää. Aineistosta nousi tarve perhehoitoon kohdennetulle lomakkeelle hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisen tueksi. Laitosmaailman käytäntöjen ja lomakkeiden ei katsottu soveltuvan perhehoitoon. Tarvitaan omia toimintamalleja sekä resursseja perhehoitajien kouluttamiseen. Asiakastyön dokumentointiin laaditaan valmiita lomakkeita työn ja ajattelun helpottamiseksi, mutta valmiilla lomakkeilla on vaarana mukauttaa asiakashistoriat tiettyyn formaattiin. Lomakkeita on laadittava liiallista johdattelua tai määrittelyä välttämällä. (Juhila 2018, 55.) Kehittämishankkeen aikana laaditun lomakkeen on tarkoitus olla selkeästi ohjeistettu väline, jolla perhehoitaja helposti pystyy tekemään hoito- ja kasvatussuunnitelman yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen veloitetaan lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden yhteydessä. Tavoitteena on vähentää rajoittamisen tarvetta. (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 2 §.) Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista suositellaan aina sijaishuollossa (Parsons 2020). Tutkimushankkeen aineistossa velvollisuus hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen tiedostettiin perhehoidossa, mutta valtakunnalliset linjaukset puuttuivat. Alkukartoituksen tuloksista nähdään käytäntöjen vaihtelevan kuntien ja toimijoiden välillä. Aineistossa yksinkertaista lomaketta toivottiin, jotta täyttäminen olisi helppoa. Toive huomioitiin, ja lomaketta täydennettiin yksityiskohtaisella ohjeella. Valmisteilla oleva valtakunnallinen asiakirjarakenne ohjasi suunnitelmien laatimisen pääpiirteitä (Sosmeta 2020).

Aineistossa hoito- ja kasvatussuunnitelma nähtiin parhaimmillaan työkaluna, jolla sijaishuollon suunnittelun, toteutuksen ja valvonnan vastuuta voidaan jakaa sekä osallisuutta lisätä. Suunnitelmien avulla sosiaalityöntekijä, lapsi itse, hänen vanhempansa ja sijaisperhe voivat seurata sijaishuollon tavoitteiden toteutumista. Yhdessä toteutettu suunnittelu ja valvonta lisäävät toimijoiden osallisuutta. Kun laaditaan riittävän pieniä tavoitteita,

toteutumisen seuranta on helpompaa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmia voidaan käyttää sosiaalityössä runkona lapsen tapaamisiin ja osallistamiseen. Tarkasti lapsen arkea määrittelevää hoito- ja kasvatussuunnitelmaa voidaan pitää myös eräänlaisena lapsen hoidon ohjeistona etenkin pienen lapsen kohdalla, jos sijaishuoltopaikkaa jouduttaisiin yllättäen ja nopeasti vaihtamaan.

Osallisuus on tekoja, jotka mahdollistavat osallistumisen tai osalliseksi pääsemisen. Asiakastyössä tavoitellaan dialogisuutta eli yhteistä ja jaettua ymmärrystä. Asiakkuuden myötä lapsi ja vanhemmat tarjoavat usein työntekijälle mahdollisuuden osallistua heidän elämänsä. (Muukkonen 2013, 165.) Aina näin ei ole. Joskus työntekijän tulee osata houkuttaa perhe yhteistyöhön. Uusitalon (2019) väitöskirjan mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat haastavaksi erilaiset vuorovaikutustilanteet vanhempien kanssa. Vaativaksi koettiin erityisesti viranomaispäätöksestä kertominen ja vanhempien reagointi siihen. Yhteisellä työllä vuorovaikutus helpottuu, kun asiakkaalle tulee vaikuttamisen mahdollisuuden tunne (Kallinen ym. 2018, 14).

Lapsen osallisuuden lisääminen saattaa lisätä osallisuutta aikuisena. Osallisuutta voidaan kuvata prosessina, joka etenee tietyn kaavan mukaan. Vaikuttamisen, sopimisen ja yhteisen päätöksenteon taitoja voidaan opetella erilaisissa konteksteissa. Luomalla mahdollisuuksia vaikuttaa, luodaan pohjaa tulevaisuuden osallisuudelle. Oleellista on tapa, jolla lapsi tulee kohdatuksi. Lapsen kokemus kyvyistään kehittyä omien näkemysten, toiveiden ja ajatusten merkityksellisyyden kokemuksesta. Toisaalta osallisuuteen kietoutuu vastuu. Vastuuta tulee tarjota lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden. (Stenvall 2018, 136–140.)

Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään (Oranen 2008, 9–16). Aineiston perusteella tulee lapsen arjen tavoitteita jakaa osiin ja lapselle tarjota sopivasti vastuuta. Osallisuus mahdollistuu antamalla lapselle riittävästi aikaa, käyttämällä lapsen kieltä ja asettamalla tavoitteita, joihin lapsi voi sitoutua. Lapsen omia tavoitteita ei tule ohittaa. Vakkurin (2020) maisterintutkielmassa nuorten kokemukset päätösvalasta jäivät ohuiksi, vaikka osallisuudesta oli kokemuksia. Osallisuuden tunnetta oli lisännyt aidot kohtaamiset ja kuulluksi tuleminen. Kyse on merkityksellisistä asioista, joilla voimme oleellisesti muuttaa lapsen tilannetta. Toisistaan tulee erottaa lapsen osallisuus ja päätösvalta (Pajulammi 2014). Rajaamisen katsotaan olevan aikuisen velvollisuus, mutta lapsen itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa. Perhehoitajuus on tasapainottelua näiden kahden välillä.

Lastensuojeluasiakkuus ei koske yksittäistä lasta vaan koko perhettä. Lapsen osallisuuden lisäksi vanhemman osallisuus tulee huomioida sijaishuollon aikana. Eri näkökulmista

neuvotelleen vodaan muodostaa yhteinen ymmärrys tilanteesta ja tarvittavista toimenpiteistä. (Hänninen & Poikela, 2016, 150–152.) Vanhemmuus ei lopu sijoitukseen. Vanhemmat kuitenkin usein tuntevat itseään syrjäytetyksi (Rinne 2019). Varhaiskasvatuksesta tuttua kasvatuskumppanuutta tulisi tavoitella myös sijaishuollossa mahdollisuuksien mukaan. Kasvatuskumppanuus tarkoittaa dialogista, perhettä osallistavaa yhteistyötä. Perhe neuvottelee yhdessä asiantuntijoiden kanssa perheen päivähoitoratkaisuista ja lapsen varhaiskasvatustarpeista. Etäisyyttä otetaan puolesta tietämiseen ja vakuuttamiseen. Tilalle luodaan aitoa yhteistyötä ja lapsen edun tutkimista. (Kekkonen 2012.) Kehittämishankkeessa hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen nähtiin luontevana tapana jakaa vastuuta kasvatuskumppanuuden tapaan sijaishuollon aikana. Lisäksi yhteisellä suunnittelulla ja valvonnalla biologisen vanhemman katsottiin tulevan lähemmäksi lapsen arkea.

10.2 Alustavan lomakkeen laatiminen

THL:llä ja Kanta-palveluilla on meneillään yhteinen asiakirjaprosessi, joka liittyy määrämittaiseen kirjaamiseen ja yhtenäistämiseen sosiaalihuollossa. THL:ssä on työstettävänä hoito- ja kasvatussuunnitelmien asiakirjamalli sijaishuoltoon. (Sosmeta 2020.) Tässä opinäytetyössä alustava lomake on laadittu THL:n hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen luonnoksen ja aineiston pohjalta. Aineistossa lomakkeesta toivottiin riittävän yksinkertaista ja valtakunnallisen linjauksen mukaista. Lomakkeesta ei haluttu tehdä liian yksityiskohtaista johdattelun välttämiseksi (Juhila 2018).

THL:n lomakkeessa hoito- ja kasvatussuunnitelman on todettu olevan *toteuttamissuunnitelma, johon kirjataan ne arkipäivän tavoitteet ja palvelun toteuttamisen yksityiskohdat, joilla lapsen tarpeisiin vastataan sijoituksen aikana*. Sosmetan asiakasasiakirjarakenteessa hoito- ja kasvatussuunnitelmalle asetetut tavoitteet on kirjattu seuraavasti:

Lastensuojelulain 30 a §:n mukaan hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on havainnollistaa asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja kuvata yksityiskohtaisesti, miten lapsen tarpeisiin vastataan turvaten lapsen hyvä kohtelu. Hoito- ja kasvatussuunnitelmassa tulisi myös arvioida etukäteen, kuinka mahdollisia rajoituksia voitaisiin sijaishuollon aikana välttää tai vähentää. Suunnitelman tarkoituksena olisi tätä kautta vahvistaa sijaishuollossa olevien lasten itsemääräämisoikeutta sekä kiinnittää huomiota rajoitusten käyttöön sekä mahdollisuuksiin ja toimiin niiden vähentämiseksi. Tavoitteet kirjataan yksitellen ja jokaisen tavoitteen kohdalla kirjataan, miten tavoite pyritään saavuttamaan ja missä aikataulussa. Tarvittaessa voidaan kirjata erikseen hoidon ja kasvatuksen pääasiallinen tavoite ja välitavoitteet. Tavoitteet voivat koskea myös lapsen päivähoitoa, esiopetusta ja

koulunkäyntiä ja lapsen terveyttä. Lapsen omat tavoitteet ja odotukset kirjataan erikseen. (Sosmeta 2020.)

THL:n lomakeluonnos noudattaa tyypillistä lastensuojelun asiakirjaa, johon kirjataan perustiedot lapsesta, sijoituksesta, hyvinvoinnista, lähipiiristä ja tukitoimista. Lisäksi kirjataan ketkä ovat osallistuneet suunnitelman laatimiseen, tarkistamisen ajankohta sekä huoltajan kuulemisen toteutustapa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisessa tulee jatkossa noudattaa asiakirjarakenteelle määriteltyä kaavaa. (Sosmeta 2020.)

Aineiston pohjalta nousevat hoito- ja kasvatussuunnitelmien sisältöehdotukset ovat THL:n asiakirjamallin kanssa saman suuntaisia, joten ne eivät ole ristiriidassa keskenään. Lomakkeen toivottiin olevan suurpiirteinen ja tarkasteltavana olevien asioiden tarkasti kirjatun. Tämän ristiriidan vuoksi kehittämishankkeessa päädyttiin siirtämään painopiste ohjeisiin. Lomakkeeseen on suunniteltu vain laajemmat otsikot ja ohjeessa annetaan vinkkejä lomakkeen täyttämiseen. Lomakkeeseen kirjataan lapsen perustiedot, hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt, aika ja paikka. Aluksi kuvaillaan sijoitukseen johtaneet syyt ja tavoitteet, joihin sijoiteuksella pyritään. Lapsen tämänhetkistä tilannetta kuvataan suhteessa arkeen. Lomakkeeseen kuvaillaan lapsen hyvinvointia, perhettä ja lähiverkostoa sekä yhteydenpitoa läheisiin.

Sijoituksen tavoitteet ovat lomakkeella keskeisessä asemassa. Lomakkeelle kirjataan edellisen suunnitelman tavoitteet sekä jokaisen osapuolen eli lapsen, vanhemman, perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän asettamat tavoitteet. Yhteiset tavoitteet johdetaan osapuolten omista tavoitteista. Vastuualueet tavoitteiden toteuttamiseksi sovitaan yhteisesti. Seuraavaksi lomakkeelle kirjataan muut yhteisesti sovittavat asiat. Lapsen tarvitsemat ja saamat tukitoimet sekä ostopalveluna hankittavat tukitoimet kirjataan suunnitelmaan. Lapsen käyttövarojen maksamisesta sovitaan ja kirjataan yhteisesti. Lomakkeessa on tila huoltajien kuulemiselle, mikäli huoltaja ei ole ollut paikalla hoito- ja kasvatussuunnitelman neuvottelussa. Osapuolten eriävillä näkemyksillä on varattu tilaa. Lopuksi sovitaan suunnitelman tarkistusajankohta sekä kirjataan, keille kaikille sopimus jaetaan. Alustava lomake on kuvattu liitteessä 1.

10.3 Ohjeen laatiminen lomakkeen täyttämiseen

Painopisteen siirtyminen hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen laatimisesta täyttöohjeen laatimiseen antaa mahdollisuuden kuvata kunkin lapsen kohdalla tärkeitä, huomioitava seikkoja ilman lomakkeen monimutkaisuutta ja liiallista pituutta. Hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisen yleiset ohjeet ovat aineistosta nousseita osallisuuteen ja yhteistyöhön sekä suunnitelmien laatimisen käytäntöön liittyviä seikkoja. Yleisiksi ohjeiksi on

kirjattu, että lapsen ja vanhemman osallisuudesta tulee huolehtia. Suunnitelman laatimiseen tulee varata riittävästi aikaa osallisuuden mahdollistamiseksi. Suunnitelman neuvottelupaikan valintaan ja ilmapiirin luomiseen kehoitetaan kiinnittämään huomiota. Yhteisen keskustelun mahdollistamiseen sekä erilaisten näkökulmien esittämisen sallimiseen ohjataan. Suunnitelman on todettu yleisissä ohjeissa toimivan yhteistyön, sijaishuollon tavoitteiden toteutumisen ja valvonnan sekä lapsen tapaamisen työkaluna. Ohjeessa neuvotaan yhteisesti sopimaan toimintamalli sen varalta, että joku osapuolista kokee sopimusta rikottavan. Lisäksi kehoitetaan kirjaamaan vain kyseessä olevan lapsen kannalta merkityksellisiä seikkoja.

Lastensuojelun asiakassuunnitelmaan kirjataan muun muassa olosuhteet ja asiat, joihin haetaan muutosta sekä lapsen tukitoimet (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 §). Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjataan samoja asioita, mutta konkreettisemmalla tasolla. Aro-Salonen (2014, 71–73, 95) lisensiaattityössään kuvaa sijoituksen tavoitteita lausumiksi, *joista muodostuu lapsen etu ja lapsen paras, ja jotka toteutuessaan vaikuttavat myönteisesti lapsen tai nuoren tilanteeseen.*

Ohjeessa neuvotaan kirjaamaan tavoitteet tarkasti. Aineistossa koettiin merkitykselliseksi kirjata, mitä tavoitteet kunkin lapsen kohdalla tarkoittavat. Esille nousi tarve tavoitteiden pilkkomisesta pieniin osiin, jotta niihin vaikuttaminen olisi mahdollista. Merkityksellisenä pidettiin, että tavoitteita kirjattaessa huomioidaan lapsen ikä, ymmärrys ja kieli. Tavoitteiden tulee olla konkreettisia ja saavutettavissa olevia. Lapsen tavoitteiden lisäksi tulee kirjata biologisen vanhemman ja sijaisperheen tavoitteet sekä tavoitteet sosiaalihuollon ja mahdollisesti hoitavan tahon tai koulun/päiväkodin näkökulmasta. Lisäksi katsottiin oleelliseksi määritellä yksityiskohtaiset keinot tavoitteisiin pääsemiseksi. Tavoitteisiin liittyen kirjataan kunkin osapuolen vastuut.

Lapsen sijoitukseen johtaneet syyt ja lapsen tausta kirjataan lomakkeelle. Muita osa-alueita kirjattaessa tulee ottaa sijoituksen syyt ja tavoitteet huomioon. Lapsen tilannetta peilataan niihin. Sijaishuolto on lapsen tarpeisiin vastaamista. Lapsen arkeen liittyviä, merkittäviä perustarpeista huolehtimiseen liittyviä seikkoja tulee dokumentoida sijaishuollon aikana (Känkänen 2013). Aineistonhankinnan eri vaiheissa nousi eniten esiin tarve lapsen arjen tarkka kuvailu hoito- ja kasvatussuunnitelmia laadittaessa. Lapsen arkeen liittyvät päiväkotit, koulu tai opiskelu, harrastukset, terveys, lapsen erityispiirteet ja -tarpeet ja niiden ilmeneminen sekä tarpeisiin vastaaminen. Arkeen liittyvistä asioista nousivat esiin myös yhteydenpito vanhempiin ja muihin läheisiin sekä mahdollinen yhteydenpidon rajoittaminen. Lapsen hyvinvointiin liittyvät asiat, psyykkiset ja fyysiset sairaudet sekä muu

oirehdinta tulee kirjata. Aineistosta nousi, että lapsen arkeen liittyen on hyvä kirjata syömiseen, nukkumiseen ja hygienia- ja tottumuksiin liittyviä asioita, joskus jopa kellontarkkuudella.

Lisäksi ohjataan kirjaamaan lapsen säännöt, joista hoito- ja kasvatussuunnitelmia laadittaessa voidaan sopia yhdessä. Samalla voidaan sopia, kuka lapsen asioista missäkin tilanteessa voi päättää. Osapuolten eriävät näkemykset kirjataan (Räty 2019). Lapsen ja hänen vanhempansa osallisuus koettiin aineistossa merkityksellisenä tavoitteisiin sitoutumisen kannalta. Lapsen päätösvaltaa ajateltiin voitavan määrittellä suunnitelmien laatimisen yhteydessä. Vanhemman mielipiteet ja odotukset tulee ottaa huomioon ja hänelle voidaan antaa vastuuta lapsen asioista. Dialogisuuteen perustuvassa työskentelyssä asiantuntijuus ei liity ammattitaitoon vaan tilanteeseen (Arnkil & Eriksson 2018). Lapsen paras asiantuntija on usein hänen vanhempansa. Vanhemman asiantuntijuutta lapsen asioista katsottiin voitavan jakaa perhehoitajalle yhteisellä sijaishuollon suunnittelulla.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmissa sovitaan lapsen käyttövarojen maksamisesta. Niihin liittyen voidaan sopia käyttövaran määrästä ja käyttövarojen maksaminen tiheydestä. Taloudellisiin asioihin liittyen sovitaan etuuksien hakemisesta ja itsenäistymisvarojen kerryttämiseen liittyvistä asioista. Hoito- ja kasvatussuunnitelman neuvottelun lopussa tulee sopia ja kirjata suunnitelman tarkistusajankohta. (Sosmeta 2020.) Ohjeet lomakkeen laatimiseen ovat liitteessä 2.

11 POHDINTA

11.1 Eettiset kysymykset

Tutkimusetiikka on yleisesti hyväksytyjen pelisääntöjen noudattamista. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan vain eettisiä tutkimus- ja tiedonhankintamenetelmiä tulee käyttää. Asiamukaisten tietolähteiden, havainnoinnin ja analysoinnin käyttämiseen tulee sitoutua. Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää tutkimusmenetelmien, tiedonhankinnan ja tutkimustulosten hallinnan osoittamista. Tieteelliselle tutkimukselle asetetut vaatimukset tulee täyttää johdonmukaisesti. Rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tulee noudattaa kaikissa prosessin vaiheissa. Toisten tutkijoiden työtä tulee kunnioittaa. Kehittämistyössä tavoitteiden tulee olla korkean moraalien mukaisia. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2011, 152; Vilka 2015.)

Kehittämistyötä koskee samat vuorovaikutuksen säännöt kuin muutakin ihmisten välistä kanssakäymistä. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden pitää olla tietoisia siitä, mitä ollaan tekemässä ja miksi. (Vilka 2015.) Kehittämishankkeen aineistonhankinnan aikana on painotettu, että työvälineiden ja -käytänteiden tarpeeseen ollaan yhteisesti vastaa-massa. Tutkimuksen moraalista arvioitaessa seurausetiikkaan nojaavaa arviointia joudutaan pohtimaan, jos tutkittavasta tai heidän yhteisöstään kirjoitetaan tavalla, joka esittäisi asiat negatiivisessa valossa (Kuula 2011, 21–23; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 48).

Eettinen ajattelu on kykyä pohtia omien arvojen ja yhteisön normien kautta oikeaa ja väärää (Kuula 2011, 21–23). Opinnäytetyön aihe on syntynyt ajatuksesta, jonka mukaan laadukas perhehoito on lainmukaista. Lainmukaisuus kasvattaa sekä perhehoidossa olevan lapsen että perhehoitajan oikeusturvaa mahdollisessa ristiriitatilanteessa. Pykälä hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisesta on kirjattu uusimpaan lakiin lastensuojelulain muuttamisesta (542/2019). Tarkoituksena on ollut nostaa aihetta esiin ja ottaa ensimmäinen askel muutokseen oman kuntayhtymän alueella. Myös THL:ssä työ oli aluillaan (Sosmeta 2020).

Opinnäytetyössä on pyritty välttämään hyvän tieteellisen käytännön loukkauksia. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012, 8–9) on määritellyt loukkaukset kahteen kategoriaan: vilppi tieteellisessä toiminnassa ja piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Sepittäminen, havaintojen vääristeleminen, plagiointi eli luvaton lainaaminen ja tutkimusideoiden anastaminen kuuluvat vilpillisiksi loukkauksiksi. Piittaamattomuus ilmenee törkeinä laiminlyönteinä ja holtittomuutena. Tässä raportissa lähdeviitteet on pyritty merkitsemään mahdollisimman huolellisesti ja tarkasti LAB-ammattikorkeakoulun lähdeviit-tausohjeita noudattaen. Haasteensa lähdeviitteisiin on tuonut sivunumeroiden

puuttuminen Ellibs-verkkokirjastosta lainatuissa teoksissa. Niiden osalta on päädytty merkitsemään viittaukseen kirjoittaja ja vuosiluku sekä lähdeluetteloon merkintä e-kirjan sivunumeroimattomuudesta. Havaintojen oikeellisuuteen on pyritty sillä, että aineistonhankintaan osallistuneet ovat saaneet tutustua kehittämishankkeen raporttiin ennen julkaisua.

Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää pienessäkin tutkimushankkeissa suunnittelun ja toteuttamisen sekä raportoinnin laadukkuutta (Vilka 2015). Tutkimusetiikkaan kuuluvat teoreettisen toistettavuuden periaate eli lukijan on voitava seurata tutkimuksen tai kehittämishankkeen kuvausta. Sisällön on oltava ymmärrettävissä. Se vaatii tarkkaa, täsmällistä ja rehellistä kirjaamista. Tutkimusetiikan mukaan on noudatettava avoimuutta ja kontrolloitavuutta. Ne liittyvät tutkimuksen salassapito- ja vaitiolovelvollisuuksiin. Tutkimuksen kohteille tulee kertoa, mihin heidän antamia tietoja käytetään. Henkilöllisyyttä ei saa paljastaa tiedoilla, joista tutkimuksen kohde olisi tulkittavissa. Tutkimusaineisto tulee lisäksi säilyttää asianmukaisella tavalla. (Vilka 2015.)

Sosiaalityöntekijöiden sähköpostikyselyyn vastasi yksi sosiaalityöntekijä. Sähköpostikysely luo mahdollisuuden kysellä vastausten perään, mutta siihen ei päädytty ottaen huomioon sosiaalityöntekijöiden työmäärä. Tärkeintä oli tarjota mahdollisuus tuoda esiin omia näkemyksiään. Sosiaalityöntekijöiden työ on hyvin huomioitu myös perhehoidon ammattilaisten haastatteluiden vastuksissa. Sosiaalityöntekijän vastaukset analysoitiin haastattelujen kanssa samassa, jotta ainoaa vastausta ei voisi kohdistaa kehenkään yksittäiseen viranomaiseen.

Facebook-ryhmän käyttäminen ei ole aineistonhankinnan eettisyyden kannalta ongelmallista. Facebook-ryhmää ei saa poistettua, vaikka sen voi piilottaa ja arkistoida. Tässä hankkeessa 8x8 -työskentely tapahtui tarkoitusta varten perustetussa ryhmässä. Työskentelyyn mukaan kutsuttiin perhehoitajia Facebookin Perhehoitajat -ryhmän kautta ja työskentelyryhmä asetettiin suljetuksi, jolloin julkaisuja eivät ryhmän ulkopuoliset näe. Ryhmään osallistujille ilmoitettiin ennen työskentelyn alkua, ettei ryhmää voi poistaa, mutta se tullaan piilottamaan, estämään ja arkistomaan työskentelyn päätteeksi. Ryhmään osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen. Ryhmässä esitettiin 8x8 -työskentelyn tulokset, joita sai vielä kommentoida halutessaan.

Pikaviestimien kautta toteutettuihin teemahaastatteluihin henkilöitä kutsuttaessa tuotiin esiin haastatteluihin käytettävä väline. Teemahaastattelujen toteutustapa koettiin hyväksi haastateltavien ajankäytön kannalta. Kun haastattelut oli tehty ja litteroitu, poistettiin alkuperäiset viestit. Haastatteluihin osallistuneille lähetettiin kehittämishankkeen raportti tutustuttavaksi ennen julkaisua.

Tutkimuslupaa ei haettu, koska tutkimuksen aikana ei haastateltu asiakkaita eikä alaikäisiä lapsia. Perhehoidon ammattilaisten haastatteluissa ei tuoda esiin tarkkoja koulutus- ja työpaikkatietoja tunnistettavuuden estämiseksi. Luottamus aineistonhankintaan osallistuneiden ja kehittämishankkeen laatijan välillä sekä oikeus odottaa vastuuntuntoa ovat merkityksellisiä eettisiä kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tiedonhankinta sosiaalisessa mediassa ei ole tietoturvan kannalta riskitöntä. Luottamusta on haluttu lisätä huomioimalla tiedossa olevat riskit ja kertomalla niistä aineistonhankintaan osallistuneille.

11.2 Luotettavuus ja arviointi

Opinnäytetyönä tehtävässä kehittämishankkeessa luotettavuuden osalta päävastuu hyvän tieteellisen käytännön noudattamisesta on opiskelijalla (Kuula 2011, 35). Kehittämishankkeen luonteeseen kuuluu itsereflektio, jossa prosessia tarkastellaan ja arvioidaan ikään kuin ulkopuolisen silmin. Laatua arvioidessa hankkeen tuloksia suhteutetaan tavoitteisiin. Onnistumiseen vaikuttavat monet seikat. Koko prosessia tulee arvioida, ei ainoastaan tuloksia. Tärkeitä tavoitteita ovat syvällinen käsitys kohteena olevasta ilmiöstä, aineistonhankinnan ja analyysimenetelmien sopivuus, käytettävyys ja eettisyys. (Puusa & Julkunen 2020, 195–198.)

Aiheen valinnassa tulee olla tarkka rajauksen suhteen (Kananen 2015, 14; Vilkkä 2015). Tässä opinnäytetyössä kohdeilmionä oli aluksi hoito- ja kasvatussuunnitelmien lisäksi hyvää kohtelua koskeva suunnitelma, jota lastensuojelulain muutosten myötä edellytetään laitoksilta ja suositellaan myös perhehoitoon. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 542/2019, 60 b §) Toinen oli rajaamisen vuoksi pudotettava pois. Hoito- ja kasvatussuunnitelma valikoitui ensisijaiseksi, koska sen laatimiseen velvoitetaan perhehoidossakin rajoittamistilanteissa. Näkökulmaa laajennettiin hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisen velvollisuudesta sen mahdollisuuksiin.

Teoriapohjaa laatiessa lähdekritiikki on yksi tärkeimmistä luotettavuuden mittareista. Lähdemateriaalia voi arvioida tarkastelemalla kirjoittajan tunnettavuutta ja arvovaltaa sekä lähteen ikää ja uskottavuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 102.) Teoriapohjan aineistonhankinnassa on pyritty käyttämään mahdollisimman uutta materiaalia. Tutkimushanke perustuu ajankohtaiseen kehittämiseen lastensuojelun kentällä. Teoriapohjaan käytetty kirjallisuus on alan tunnustettujen toimijoiden teoksia. Toisen käden lähteitä on pyritty välttämään.

Tässä kehittämishankkeessa on aineistonhankintaan käytetty useita menetelmiä. Jokainen aineistonhankintavaihe on tarkkaan mietitty. Suunnitelmat ovat osittain muuttuneet ja muutoksia on kuvattu raportissa. Tiedonantajien valinta on perusteltu jokaisen

aineistonhankintamenetelmän kohdalla. Triangulaatiolla, eli ilmiön tutkimisella monesta eri näkökulmasta ja usein eri aineistoin ja tiedonkeruumenetelmin, voidaan lisätä tulosten luotettavuutta (Aaltio & Puusa 2020, 185; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 105). Triangulaatio on mahdollistanut eri toimijoiden ottamisen mukaan kehittämistyöhön. Aineistossa on noussut esiin samoja teemoja kaikissa aineistonhankinnan vaiheissa.

Kehittämishankkeen aineistonhankinnassa tehtiin virheitä. Ensimmäisessä alkukartoitusyrityksessä kysyttiin työntekijöiltä, tehdäänkö heidän työpaikoillaan hoito- ja kasvatussuunnitelmia. Se saatettiin tulkita liian araksi tai syyllistäväksi kysymykseksi. Tämä otettiin jatkossa huomioon ja hienovaraisuutta lisättiin. 8x8 -työskentelyssä ja teemahaastattelussa omalla nimellään mukana olevilta perhehoitajilta ja perhehoidon ammattilaisilta ei suunnitelmien laatimisesta kysytty, ellei asia muutoin tullut ilmi. Haastatteluihin oli vaikea löytää haastateltavia. Eskolan, Lätin ja Vastamäen (2018) mukaan haastattelun antamiseen motivoi usein oman position, toiminnan tai organisaation esiin tuominen.

Kyselylomakkeen laatiminen vaatii ennakkotietoja kehitettävänä olevasta ilmiöstä (Valli 2018). Hoito- ja kasvatussuunnitelmien tuntemista koskevassa kysymyksessä yli 70 % perhehoitajista vastasi tietävänsä, mistä niiden laatimisessa on kyse. Yhdessä vastauksessa se oli nimetty varhaiskasvatuksen tehtäväksi. Se saattaa viitata kyseessä olleen päivähoiton hoito- ja kasvatussuunnitelma. Jos hoito- ja kasvatussuunnitelma yhdistetään mielikuvissa päivähoitoon, ei vastauksia voida pitää luotettavana.

Perhehoitoyksikkö Pihlajan työryhmälle ja perhehoitajille oli suunnitelmana pitää ryhmäkeskustelu. Koska dokumentoinnin kehittäminen painottui raportointiin, ei ryhmäkeskustelun järjestäminen ollut mahdollista ajankäytöllisistä syistä. Yhteistyössä päädyttiin vaihtamaan ryhmäkeskustelu verkkokyselyksi.

Aineiston hankinta eteni aina edellisen vaiheen jälkeen pohdinnalla, mitä aineistoa vielä tarvitaan ja keneltä tietoa olisi hankittavissa. Toimintatutkimuksessa reflektiivisyys on osa sykliä, jolla tutkimus etenee. Reflektiossa tutkija toiminnan subjektina tarkastelee uskomuksiaan, ajatustapojaan ja kokemuksiaan. Reflektion onnistuminen ja sen dokumentointi on yksi tärkeimmistä laadun varmistamisen keinoista. (Kananen 2014, 126, 134–137 Heikkinen 2018, 188.) Aineiston hankinnassa on pyritty välttämään turhaa tietoa. Aineiston analyysimenetelmät ja analysoinnin tulokset ovat esitetty mahdollisimman tarkasti. Aineiston analyysissä on lähdetty Tuomen ja Sarajärven (2018) ajatuksesta, että tarkkaa menetelmän nimeämistä merkityksellisempää on aineiston analysoinnin johdonmukaisuus ja tarkoituksellisuus.

Tutkimus- ja kehittämishankkeessa käytetyt menetelmät eroavat toisistaan arvioinninkin suhteen. Kvantitatiivisia menetelmiä käytettäessä arviointi tapahtuu erillään aineiston

analysoinnista, kvalitatiivisessa niitä ei voi täysin erottaa toisistaan. (Eskola & Suoranta 2014, 209–212.) Perinteisessä kvantitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuden arvioinnissa tärkeimpinä pidettyinä mittareita ovat validiteetti eli pätevyys sekä reliabiliteetti eli tulosten pysyvyys. Pätevyys tarkoittaa sitä, miten tutkimus kuvaa tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä sekä tarkkaa ja harhatonta mittausta. Pysyvyys puolestaan liittyy siihen, miten tarkasti mittaus on suoritettu, kuinka tarkasti ja johdonmukaisesti mittari toimii, onko kohdeilmion kuvaaminen valituilla mittareilla tehty uskottavasti ja luotettavasti ilman häiriötekijöiden vaikutusta tuloksiin. (Aaltio & Puusa 2020, 179; Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 130–135.)

Laadullisia menetelmiä käytettäessä luotettavuutta tulee tarkastella toisin. Hyväksytään, että tieto on tietyn ihmisen tai ihmisjoukon tekemää, joten siihen liittyy aina intressejä ja tunteita. Tieto on osittaista ja epävarmaa. Pätevyys ymmärretään esimerkiksi puhumalla arvioitavuudesta, seurattavuudesta, uskottavuudesta, vakuuttavuudesta, perusteltavuudesta tai luotettavuudesta ja käyttövarmuudesta. Pätevyyden arviointiin liittyy se, kenelle tietoa tuotetaan. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 130–135.) Omalla pohdinnalla valinnoista ja työn luotettavuudesta on suuri painoarvo. (Eskola & Suoranta 2014, 209–212.) Luotettavuus kasvaa tutkimuksen tai kehittämisen vaiheiden tarkalla kuvaamisella. Tarkkuus ja totuudenmukaisuus kirjaamisessa on oleellista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 216–217.) Vaikka tieteelliset yhteisöt jakaantuvat, ollaan kaikissa samaa mieltä kirjaamisen merkityksestä. Tutkimuksen tai kehittämishankkeen raporttiin tulee kirjoittaa ratkaisut, toimintatapa, perustelut ja toteutus mahdollisimman tarkasti. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 138.) Tutkimukseen osallistujia eli informanteja pyydetään lukemaan työtä ja heiltä pyydetään palautetta luotettavuuden mahdollistamiseksi (Kananen 2015, 331).

Hankkeen luotettavuudesta kertoo se, että kohde eli tavoite ja tarkoitus sekä tutkimuskysymykset on määritelty. Raportissa käy ilmi, miksi juuri tämä hanke on toteutettu. Lisäksi aineistonkeruun menetelmät ja tekniikka sekä aineistonhankintaan liittyvät erityispiirteet tulee tuoda esiin. Myös aineistonkeruuseen liittyvät haasteet esitetään luotettavan kehittämishankkeen raportissa. Hankkeen luotettavuutta voidaan arvioida vain tietämällä, miten se on toteutettu. Myös ajallinen toteutus tulee kirjata. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Tässä hankkeessa vaiheet, aineiston hankinta ja analysointi sekä aineistosta johdettujen synteisien syntyminen on pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti. Kehittämistehtävänä oli tuoda esiin hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista sijaishuollon dokumentoinnin menetelmänä. Opinnäytetyön tarkoitus oli vahvistaa perhehoidon lainmukaisuutta ja laadukkuutta sekä lisätä sijoitettuna olevan lapsen ja hänen vanhempansa osallisuutta ja

kuulemista sekä edistää perhehoidon valvontaa. Tavoitteena oli suunnitella perhehoitoon soveltuva lomake hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista varten sekä ohje lomakkeen täyttämisen tueksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista velvollisuuksina, osallistavina ja valvontaa edistävinä menetelminä perhehoidossa kartoitettiin. Tarkoituksena oli selvittää, miten hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatiminen voitaisiin toteuttaa Perhehoitoyksikkö Pihlajassa osana sijaishuollon dokumentointia. Lisäksi selvitettiin millainen lomake täyttöohjeineen hyödyttäisi sijaishuollon osapuolia suunnitelmien laatimisvelvoitteen täyttämässä ottaen huomioon osallisuuden ja valvonnan teemat.

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista on perusteltu teoreettisessa viitekehyksessä valtakunnallisen kehittämisen ajankohtaisilla teemoilla ja lainsäädäntöön perustuen. Osallisuus ja valvonta ovat olleet keskeisessä asemassa sekä teoreettisessa viitekehyksessä, aineistonhankinnassa kuin hankkeen tuloksissakin. Dialogisuus on nähty merkittävänä osa-alueena sijaishuollon onnistumiseen. Hoito- ja kasvatussuunnitelman on todettu olevan hyödyllinen työväline sen mahdollistamiseksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmalomake ohjeineen on suunniteltu valtakunnallista lomakkeen suunnittelua mukaillen aineistosta nousevia teemoja hyödyntäen. Perhehoitoyksikkö Pihlajassa hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännön edellytyksiä on selvitetty yksikön kanssa yhteistyössä.

11.3 Käytettävyys ja jatkotutkimusehdotukset

Pätevyyteen vaikuttaa hankkeen käytettävyys (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Yläne & Paavilainen 2011, 130–135). Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista helpottavat yhteinäiset käytännöt ja lomake, joka toimii suunnitelmien laatimisen työkaluna. Sosiaalihuollossa työn dokumentointi edesauttaa työn suunnittelua, toteuttamista ja seurantaa (Laaksonen ym. 2011, 11). Tiedon huolellinen dokumentointi tuottaa paitsi ongelmien ja haasteiden tunnistamista myös vahvuuksien ja voimavarojen huomaamista (Känkänen 2013, 266).

Lapsen hyvään huoltoon ja huolenpitoon kuuluu lapsen turvallisten ihmissuhteiden ylläpitäminen. Lapsen oikeuksiin sijaishuollossa kasvavalla lapsella kuuluu yhteydenpito-oikeus omiin vanhempiinsa ja muihin läheisiin ihmisiin. Tätä oikeutta tulee turvata sijaishuoltopaikasta riippumatta. (Saastamoinen 2020, 439–440.) Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ottaa huomioon tasapainoisen kasvun ja kehityksen lisäksi muu hyvinvointi kuten mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä. Lisäksi otetaan huomioon lapsen taipumukset ja toivomukset tulevaisuuden suhteen. (Araneva 2018, 135.) Perhehoidossa lähtökohtana on lapsi ja lapsen oikeus perheeseen eli läheisiin ihmissuhteisiin, jatkuvuuteen, turvallisuuteen ja pysyvyyteen. Perhehoidon tulee palvella tätä päämäärää. *Perhehoito on nimenomaan lapsen ja perheen arjessa tapahtuvaa hoidon, huolenpidon ja suojelun työtä.*

(Heino & Säles 2017, 3.) Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimisella perhehoitoa tehdään näkyväksi ja yhteisesti suunnitelluksi lapsen yksilöllinen etu huomioiden.

Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma tähtää lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaan päätöksentekoon (Petrelius & Eriksson 2018). Lapsen etu tulee huomioida lapsiin liittyvässä päätöksenteossa sekä palveluiden suunnittelussa ja järjestämisessä (Heino & Säles 2017, 3). Lastensuojelulaitosten tarkastuksissa on tullut esiin puutteita lasten kohtelun ja valvonnan osalta. Sijoitettujen lasten kohtelussa ja rajoitustoimenpiteisiin liittyvässä päätöksenteossa on ollut ongelmia. Lisäksi on huomioitu, ettei lapsi ole saanut tuoda omia mielipiteitään esiin riittävästi. (Räty 2019, VI.) Tarkastuskäynneillä on tullut esille monia epäkohtia. Esimerkiksi valvonnassa, lasten kohtelussa, lasten mahdollisuuksissa osallisuuden ja rajoitustoimenpiteisiin liittyvässä päätöksenteossa on ollut puutteita. (Räty 2019, V-VI.) Nykyisellään valvontaa koskevat ohjeet ja määräykset ovat hajallaan. Yhteinen tieto puuttuu. Lisäksi lastensuojelun valvonnassa ja ohjauksessa on liian vähän resursseja. (Lastensuojelun keskusliitto 2018, 10–12.) Suurin osa sosiaalityöntekijöistä kokee saaneensa liian vähän perus- tai täydennyskoulutusta valvontaan liittyen. Heistä kaksi kolmannesta kokee epäkohtiin puutumisen vaikeana ja neljä viidennestä puutteiden perhehoidossa olevan vaikeasti havaittavissa. (Säisänen 2020.) Valvontaa tukevat toimintamallit tulevat tarpeeseen.

Vuoden 2019 kouluterveyskyselyyn liittyen selvitettiin sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia ja palvelukokemuksia. *Tuloksien mukaan sijoitettuna asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi eroaa monelta osin muulla tavoin asuvien ikätovereiden hyvinvoinnista.* Sijaishuollossa olevat nuoret olivat vähemmän tyytyväisiä elämäänsä yleisesti. Sekä mielen hyvinvoinnissa että fyysisessä voinnissa oli enemmän huolta muuhun ikäluokkaan verrattuna. Sijoitetut nuoret kohtaavat muita useammin väkivaltaa. Kolmasosa vastanneista oli kohdannut rangaistuksia, joiden syytä he eivät tienneet. Viidesosa kertoi jääneensä ilman ruokaa rangaistuksena. Suurin osa nuorista koki, ettei tapaa vanhempiaan riittävän usein. 3–4 prosenttia sijoitettuna olevista nuorista kertoi kokeneensa seksuaalista häirintää tai väkivaltaa sijaisperheen vanhemman tai lastensuojelulaitoksen henkilökunnan taholta. *Tulokset osoittavat, että sekä sijoitettujen lasten hyvinvoinnin tukemisessa että lasten oikeuksien toteutumisessa on vielä paljon tehtävää. Tähän tarvitaan lasten- nuorten ja perheiden palveluiden kehittämistä asiakaslähtöisiksi ja tunnistamaan sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten erityiset tuentarpeet.* (Ikonen, Eriksson & Heino 2020, 2–3, 22.)

Aineistonhankinnan aikana nousi esiin, että hoito- ja kasvatussuunnitelmien mahdollisuudet lisätä lasten hyvinvointia, osallisuutta ja valvontaa on huomioitu. Laatimisvelvoite nousee laista (Lastensuojelulaki 417/2007, 30 a §), mutta suunnitelmien laatimisen

mahdollisuudet nousivat esiin hankkeen aikana velvollisuutta vahvemmin. Tässä raportissa esiteltyjä mahdollisuuksia suositellaan huomioitavan sijaishuollon kehittämiseen myös muualla kuin Perhehoitoyksikkö Pihlajassa.

Jatkossa ehdotetaan lomakkeen muokkaamista THL:n asiakirjarakenteen mallin mukaisesti. Malli on luonnosvaiheessa, joten sen mukaiseen lomakkeen laatiminen ei vielä tämän hankkeen puitteissa ole mahdollista. Alustava lomake on suunniteltu valtakunnallista luonnosta kunnioittaen. Hankitun aineiston kautta saadulla tiedolla ja hankkeeseen osallistujien kesken on tutkimuksen tavoite eli alustavan lomakkeen laatiminen käyttöohjeineen täytetty. Tarkoituksena on ollut vahvistaa perhehoidon lainmukaisuutta, vahvistaa lapsen ja vanhemman osallisuutta sekä edistää perhehoidon valvontaa. Jos lähdetäisiin selvittämään, onko niin tapahtunut, tarvittaisiin hankkeen toteuttamiseen hyvin pitkän ajanjakso. Jatkotutkimuksena suositellaan hoito- ja kasvatussuunnitelmakäytännön seuranta perhehoidon osalta.

Lapselle oman lomakkeen suunnittelua tulee harkita. Perhehoitoyksikkö Pihlajan dokumentoinnin teemaillassa 28.10.2020 pohdittiin raportoinnin osalta, että lapsen oma lomake voisi olla rastittamistehtävä. Lapsen oma lomake ja oma osio vanhemmalle koettiin tärkeiksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelmien osalta hankkeen aikana nousi esiin, että lapsen ikätaso, kyvyt ja kieli tulee ottaa huomioon. Jatkossa olisi tärkeä pohtia, olisiko lapsen osallisuutta ajatellen olemassa useampi lomake, joista valita kullekin lapselle sopivin vaihtoehto. Myös vanhempien erilaisia tapoja viestiä asioista tulee ottaa huomioon.

Kehittämishankkeessa tarkasteltiin lastensuojelulain muutoksen yhteydessä esiin nousutta velvoitetta hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen. THL:ssä on kiinnetty huomiota asiakirjojen yhtenäistämiseen ja hoito- ja kasvatussuunnitelmalomakkeen tarpeeseen. Hankkeessa on siten onnistuttu erinomaisesti mukailemaan valtakunnallista, ajankohtaista kehittämistä. *Matkaa on*, todettiin avoriihessä. Ensimmäinen askel on otettu.

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 177–188.
- Aer, J. 2012. Lastensuojeluoikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Sanoma Pro.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojeleminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Helsinki: Talentum Pro.
- Araneva, M. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Arnkil, T. & Eriksson, E. 2012. Huoli puheeksi. Stakes oppaita 60. [viitattu 24.6.2020.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-17928.pdf?sequence=1
- Aro-Salonen, M. 2014. Normaalista nuoren elämää. Lapsen etu pitkäaikaisen sijaishuollon tavoitteina ja ratkaisuin. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Chateauneuf, D., Turcotte, D. & Drapeau, S. 2018. The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors. Artikkelijulkaisussa *Child & Family Social Work*. 2018, 23(1). 71–79.
- Eskola, J., Lähti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistokeruu: Viirikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. Sivunumeroinen E-kirja.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Hakalehto, S. 2016. Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari. 22–57.
- Hallintolaki 434/2003. [viitattu 15.5.2020]. Saatavissa: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
- Hallituksen esitys 237/2018. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta. [viitattu 15.5.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2018/20180237#idp446277072>

- Heikkinen, H. 2018. Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistokeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 182–194.
- Heino, T. & Säles, E. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito. Kohti perhehoidon vahvistamista. THL Työpäpaperi 20/2017. [viitattu 10.4.2020]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132434/URN_ISBN_978-952-302-857-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hermanson, E. 10.5.2019. Lapsilähtöinen kasvatus ja curling-vanhemmuus. Terveyskirjasto. [viitattu 6.4.2020]. Saatavissa: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00301
- Hiltunen, T. 2015. Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. [viitattu 3.4.2020]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47882/978-951-39-6408-5_v%c3%a4it%c3%b6s12122015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Helsinki: Tammi.
- Hoikkala, S., Kojo, R., Tervo, J. & Aaltonen, T. 2017. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. THL Työpäpaperi 19/2017. [viitattu 10.6.2020]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132271/URN_ISBN_978-952-302-855-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. 149–164.
- Hovi-Pulsa, R. 2011. Arkilähtöinen perhetyö. Strukturoitua avoimuutta. Lisensiaatintutkimus. Sosiaalipedagogiikka. Yhteiskuntatieteiden laitos. Itä-Suomen yliopisto.
- Hurmerinta, L. & Nummela, N. 2020. Monimenetelmätutkimus. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 308–317.
- Hämäläinen, K. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väitöskirja. Helsinki: Väestöliitto.

Hänninen, K. & Poikela, R. 2016. Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Lehto-Lundén, T. ym. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 148–164.

Höjer, I. 2011. Parents with Children in Foster Care — How Do They Perceive Their Contact with Social Workers? Artikkelijulkaisussa Practice 23(2), 111–123. [viitattu 20.6.2020]. Saatavissa: DOI: 10.1080/09503153.2011.557149.

Iivonen, E. & Pollari, K. 2020. Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. Helsinki: STM. [viitattu 23.9.2020]. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162242/STM_2020_20_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ikonen, R., Eriksson, P. & Heino, T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL Työpäperi 35/2020. [viitattu 10.11.2020]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Isola, A-M. ym. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. THL Työpäperi 33/2017. [viitattu 7.2.2020]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Isoniemi, J. 2019. Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Väitöskirja. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Juhila, K. 2018. Aika, paikka & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino Oy.

Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 9–20.

Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 141–144.

Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Toimintatutkimus. Sekä toimintaa että tutkimusta. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 267–281.

Jyväskylän Yliopisto 2020. Koppa. Monimenetelmällisyys. [viitattu 9.10.2020]. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/monimenetelmällisyys>

- Kallinen, K. ym. 2018. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus monitoimijaisen yhteistyön mahdollisuuksina ja haasteina. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.) Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. THL Työpaperi 32/2018. [Viitattu 22.8.2020.] Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kekkonen, M. 2012. Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoidon diskursiivisilla näyttämöillä. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Keski-uudenmaansote 2020. Perhehoitoyksikkö Pihlaja. [viitattu 10.8.2020]. Saatavissa: <https://www.keski-uudenmaansote.fi/pihlaja/perhehoitoyksikko-pihlaja/pihlaja/>
- Kiviniemi, K. 2018. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. 2018 (toim.) Ik-kunoita toimitusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. Sivunumeroimaton E-kirja.
- Korhonen, P. 2020. Kysy- ja kuuntele – hankkeen webinaari 20.8.2020. THL.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2016. Lastensuojelu 2015. Suomen virallinen tilasto. Tilastoraportti 20/2016. THL. [viitattu 19.8.2020]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=4
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus.
- Kääriäinen, A. 2016. Sosiaalityön dokumentointi. Suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. & Veissilä, M. (toim.). Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 186–195.
- Laaksonen ym. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL raportti 54/2011. [Viitattu 20.4.2020]. Saatavissa:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. [viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 190/2019. [viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190190>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 12.4.2019/542. [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190542>

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015. [viitattu 1.4.2020]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. [viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999. [viitattu 15.4.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Lapsiasia 2020. Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020. [viitattu 11.8.2020]. Saatavissa: http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2020/05/LAPS_vuosikirja-2020_FI_.pdf

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. [viitattu 10.3.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun Keskusliitto 2018. Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja? Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 3/2018. [viitattu 15.3.2020]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lastensuojelun-uudistukset-liian-pienia-tekoja.pdf>

Lastensuojelun Keskusliitto 2020. Poliittikkasuositukset. [viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/julkaisut/osasto/politiikkasuositukset/>

Marttunen, M. & Haravuori, H. 2015. Nuorison tilanne – miksi nuoret syrjäytyvät vai syrjäytyvätkö? Teoksessa Partanen, A. ym. (toim.) Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015 Miten tästä eteenpäin? Helsinki: THL. 83-102.

McNiff, J. & Whitehead, J. 2013. Action Research. Principles and Practice. Routledge.

- Murray, L., Tarren-Sweeney, M. & France, K. 2011. Foster carer perceptions of support and training in the context of high burden care. Artikkelijulkaisussa *Child and Family Social Work* 16(2). 149–158. [viitattu 30.10.2020.] Saatavissa DOI: 10.1111/j.1365–2206.2010.00722.x
- Muukkonen, T. 2013. Lapsenkohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 165–175.
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus.
- Nososco 2018. 2015/2016. Social Protection in the Nordic Countries Scope, Expenditure and Financing. *Nordic Social Statistical Committee* 63:2017. [viitattu 11.9.2020]. Saatavissa: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1148493/FULLTEXT02.pdf>
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja Turvakotien liiton raportti 7. Helsinki.
- Paaso, K. 2018. Merkityksellisiä polkuja – tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä. Lisensiaatintutkimus. Turku: Turun yliopisto.
- Parsons, A. 2020. VS: Lastensuojelulain muutokset perhehoidossa. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja Ojanne, E. Lähetetty 31.8.2020.
- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja. Helsinki: Talentum.
- Perhehoitolaki 20.3.2015/263 [viitattu 14.3]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263#Pidp446090560>
- Perhehoitoliitto 2020. Tietoa perhehoidosta. [viitattu 10.8.2020]. Saatavissa: https://www.perhehoitoliitto.fi/tietoa_perhehoidosta
- Perustuslaki 731/1999. [viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Pesäpuu 2020. Sijais- tai adoptiovanhemmuutta harkitsevien PRIDE-valmennus on uudistunut. [viitattu 28.9.2020.] Saatavissa: <https://pesapuu.fi/2020/04/pride-valmennus-on-uudistunut/>
- Petreljus, P. & Eriksson, P. 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. *THL Työpöytäkirja* 32/2018. [viitattu 10.8.2020]. Saatavissa:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26.

Pohjolainen, A. 2019. Julkista lastensuojelun perhetyötä yksityiskodissa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Poikela, R. 2010. Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Pollari, K. & Murto, L. 2016. Jotain rajaa? Rajoitustoimenpiteiden perusteita lastensuojelussa ja kehitysvammaisten lasten erityissuojelussa. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari. Helsinki. 200–241.

Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. 145–156.

Puusa, A. & Julkunen, S. 2020. Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. 189–202.

Rikoslaki 39/1999. [viitattu 24.6.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Rinne, L. 2019. Vanhempien kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun perhehoidossa. Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro Oy.

Räty, T. 2019. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, K. 2016. Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnioittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari. 134–165.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku.

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittäminen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turku: Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108.

Shier, H. 2001. Pathways to Participation. Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society* 15, no. 2/2001. 107–117. [viitattu 1.9.2020]. Saatavissa DOI: 10.1002/chi.617

Socialstyrelsen 2020. LVU - Handbok för socialtjänsten. Stockholm. [viitattu 9.8.2020]. Saatavissa: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2020-3-6642.pdf>

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 [viitattu 15.3.2020]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosmeta 2020. Sosiaalihuollon asiakirjarakenteiden ja metatietojen palvelu. [viitattu 20.10.2020]. Saatavissa: <https://sosmeta.thl.fi/sosmeta-publish-ui>

Stenvall, E. 2018. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopisto.

StVM 42/2018. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö. [viitattu 14.6.2020.] Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/StVM_42+2018.aspx

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Suomen laki [viitattu 9.12.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Säisänen, L. 2020. Luento THL:n Kysy ja Kuuntele -webinaarissa 20.8.2020.

Särkelä-Kukko, M. 2014. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Teoksessa Jämsén, A. & Pyykkönen, A. (toim.) Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys. 34–49.

Tanskanen, I. 2019. Ajan henki lain kirjaimessa Suomalaisten lastensuojelulakien ja -asetusten ideologiat. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.

Taylor, S. J. 2016. Introduction to Qualitative Research Methods. Wiley. E-kirja.

ten Brummelaar, MDC., Harder, AT., Kalverboer, ME., Post, WJ. & Knorth, EJ. 2018. Participation of youth in decision-making procedures during residential care. A narrative review. *Child & Family Social Work*. 2018, 23(1). 33-44. [viitattu 25.6.2020]. Saatavissa DOI: 10.1111/cfs.12381.

THL 2020. Erityis- ja vaativan tason palvelut. [viitattu 25.11.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Toivonen, V-M. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Alma Talent Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Sivunumeroinen E-kirja.

Tuori, K. & Kotkas, T. 2016. Sosiaalioikeus. Helsinki: Talentum Pro.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Vaara, K. 2020. Ennen sovittiin etätöistä, nyt sovitaan milloin pitää olla läsnä – etätö tuli jäädäkseen ja kyselyn mukaan se on monelle hyvä uutinen. *Yle Uutiset* 18.8.2020. [viitattu 30.10.2020]. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11499377>

Vakkuri, N. 2020. Nuorten kertomuksia osattomuudesta lastensuojelussa. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Valli, R. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. Sivunumeroinen E-kirja.

Valli, R. & Perkkilä, P. 2018. Sähköinen lomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. Sivunumeroinen E-kirja.

Valtioneuvosto 2019. Osallistava ja osaava suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019.

Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki.

Valtonen, A. & Viitanen, M. 2020. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa: Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. 118–130.

Vastamäki & Valli 2018. Tutkimusasetelman ja mittareiden valinta kyselylomaketutkimuksessa. Teoksessa Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. Sivunumeroinen E-kirja.

Venetkoski, J. 2020. Perhehoidon esimies, perhehoitoyksikkö Pihlaja. Puhelinkeskustelu 12.6.2020.

Vierula, T. 2017. Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vierula, T. 2018. Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö T. (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. 261–290.

Vihavainen, S. 2019. Esitys: Lastensuojelussa yhden työntekijän vastuulle korkeintaan 25 asiakasta, nyt heitä voi olla jopa 100. Helsingin Sanomat 15.2.2019.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Unicef 2020. Lapsen oikeuksien sopimus. [viitattu 10.8.2020]. Saatavissa:

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

United Nations 2010. Guidelines for the Alternative Care of Children. Resolution adopted by the General Assembly 42/142. [viitattu 9.8.2020]. Saatavissa:

https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf

Uusitalo, I. 2019. Työssä oppiminen lastensuojelun sosiaalityössä – reunaehdot ja mahdollisuuksia ammatillisen asiantuntijuuden kehittymiselle. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Zeijlmans, K., López, M., Grientens, H. & Knorth, E.J. 2018. Nothing goes as planned. Practitioners reflect on matching children and foster families. Artikkelijulkaisussa *Child & Family Social Work* 23(3). 458–465. [viitattu 30.10.2020]. Saatavissa DOI: 10.1111/cfs.12437.

Hoito- ja kasvatussuunnitelma

Lap- sen nimi		Per- he- hoi- ta- jan nimi	
Suunnitelman laatimisen län- näolijat, aika ja paikka			

Hoito- ja kasvatussuunnitelman täyttöohjeet ovat erillisellä lomakkeella.

1. Sijoituksen tausta ja tavoitteet
2. Lapsen tämänhetkinen tilanne, kuvaus arjesta
3. Lapsen hyvinvointi

4. Perhe ja lähiverkosto, yhteydenpito

5. Tavoitteet

5.1 Edellisen suunnitelman tavoitteet

5.2 Lapsen omat tavoitteet

5.3 Vanhemman tavoitteet

5.4 Perhehoitajan tavoitteet

5.5 Sosiaalityön tavoitteet

5.6. Yhteisesti määritetyt tavoitteet ja vastuut tavoitteiden toteutumisesta

6. Muut yhteisesti sovitut asiat

7. Kuvaus lapsen tukitoimista

8. Muut tukitoimet (muualta hankittavat)

9. Lapsen käyttövarojen maksaminen

10. Huoltajien kuuleminen

11. Eriävät mielipiteet

12. Suunnitelman tarkistus

13. Jakelu

Ohje hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen perhehoidossa

Hoito- ja kasvatussuunnitelma: *Sijaishuoltopaikan tulee täydentää yhteistyössä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa asiakassuunnitelmaa tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Jos lapselle ei ole aiemmin laadittu hoito- ja kasvatussuunnitelmaa, tulee se laatia viipymättä, jos lapseen on kohdistettu sijaishuollossa rajoituksia tai on todennäköistä, että lapseen tullaan kohdistamaan rajoituksia. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on havainnollistaa asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet ja kuvata yksityiskohtaisesti, miten lapsen tarpeisiin vastataan turvaten lapsen hyvä kohtelu.*

Hoito- ja kasvatussuunnitelma on tehtävä yhdessä lapsen kanssa. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaa varten on kuultava myös lapsen huoltajia, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tai mahdotonta. Hoito- ja kasvatussuunnitelma on toimitettava tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. (LsL 417/2007, 30 a §)

Hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimista suositellaan aina sijaishuollossa ja kaikissa sijaishuollon muodoissa. Suunnitelman tarkoituksena olisi vahvistaa sijaishuollossa olevien lasten itsemääräämisoikeutta sekä kiinnittää huomiota rajoitusten käyttöön sekä mahdollisuuksiin ja toimiin niiden vähentämiseksi. Tavoitteet kirjataan yksitellen ja jokaisen tavoitteen kohdalla kirjataan, miten tavoite pyritään saavuttamaan ja missä aikataulussa. Tarvittaessa voidaan kirjata erikseen hoidon ja kasvatuksen pääasiallinen tavoite ja välitavoitteet. Tavoitteet voivat koskea myös lapsen päivähoitoa, esiopetusta ja koulunkäyntiä ja lapsen terveyttä. Lapsen omat tavoitteet ja odotukset kirjataan erikseen. (THL.)

Yleisiä ohjeita hoito- ja kasvatussuunnitelmien laatimiseen:

- Huolehdi, että lapsi tai nuori itse ja tärkein verkosto pääsee paikalle suunnitelmanneuvotteluun. Muista ainakin kuulla vanhempaa (mikäli mahdollista) ja toimittaa suunnitelma tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.
- Varaa riittävästi aikaa tutustua lapsen tai nuoren todelliseen mielipiteeseen ja ajatuksiin.
- Järjestä suunnitteluneuvottelu sellaisessa paikassa, jossa jokaisen on turvallista tuoda näkemyksensä esiin ja sinne pääseminen on esteetön. Luo ilmapiiri, jossa avoimuus mahdollistuu. Ota huomioon kaikkien näkemykset. Erillisistä näkemyksistä luodaan yhteisiä dialogissa. Mikäli se ei ole mahdollista, tulee erivät näkemykset kirjata.
- Keskustelkaa yhdessä, mitä hyvä hoito ja kasvatustavoitteet merkitsevät.
- Tavoitteet tulee kirjata mahdollisimman tarkasti ja osapuolten kesken jaetaan vastuut tavoitteista. Sijoituksen syyt ja tavoitteet tulee huomioida suunnitelman kaikissa osa-alueissa. Suunnitelman seuraamisen vastuu on kaikilla osapuolilla.
- Suunnitelma toimii yhteistyön, sijaishuollon tavoitteiden toteutumisen ja valvonnan sekä lapsen tapaamisen työkaluna. Kirjataan seikkoja, jotka edesauttavat näissä tehtävissä.

- Lapsen tai nuoren osallisuus on oleellista. Suunnitelma tulee laatia varmistuen, että lapsi ymmärtää mistä on kyse. Lapsen tai nuoren kanssa keskustellaan mitä hyvä huolenpito tarkoittaa. Lapsen tai nuoren ikä, kieli ja kyvyt tulee huomioida. Lapsen tai nuoren omat tavoitteet ovat keskeisessä asemassa.
- Biologisen vanhemman ja perhehoitajan yhteistyö on merkityksellistä lapsen sijoituksen onnistumisen kannalta. Suunnitelma on väline yhteiseen sopimiseen. Osapuolille jaetaan vastuut, jotka he pystyvät ottamaan vastaan. Suunnitelman laatiminen on biologiselle vanhemmalle mahdollisuus vaikuttaa lapsen arkeen.
- Suunnitelma on erilainen riippuen tilanteesta, jossa se laaditaan. Esimerkiksi rajoitustoimenpiteeseen liittyvä suunnitelma keskittyy rajoitustoimenpiteen tarpeen poistamiseen ja lapsen siirtymätilanteeseen liittyvässä suunnitelmassa painotetaan lapsen arjen sujumista.
- Sopikaa yhdessä, kuinka toimitaan, jos joku osapuolista kokee sopimusta rikottavan
- Lomakkeeseen kirjataan kunkin lapsen kohdalta oleelliset seikat. Tässä ohjeessa esitetyt asiat ovat esimerkkejä, joista poimitaan sopivimmat. Oleellista on lähteä matkalle yhteiseen sopimiseen, vaikka pienin askelin.

Kysymyskohtaisia ohjeita suunnitelman laatimiseen

1. Sijoituksen tausta ja tavoitteet

- Sijoituksen syyt ja tausta. Kenen luona lapsi on asunut? Kuka lapsesta on huolehtinut? Millaisia perheitä ja asuinympäristöjä lapsella on ollut?
- Mihin sijoituksella pyritään vaikuttamaan?
- Mitä muutosta tavoitellaan?

2. Lapsen tämänhetkinen tilanne, kuvaus arjesta

- Päiväkoti/esikoulu/koulu/opiskelu (läksyt, kaverit, tukitoimet, haasteet, vahvuudet, miellyttävyys)
- Rutiinit (tarvittaessa kellonaikoinen)
- Ruokailut (allergiat, vakaumukset, lapsen lempiruuat, inhokit, suhde ruokaan, muut syömiseen liittyvät haasteet)
- Nukkuminen
- Hygienia (onko esim. pesemiseen liittyviä pelkoja)
- Vaatteet (osaako itse valita ja vaihtaa vaatteita, ikätasoiset taidot)
- Kastelu
- Miten ottaa ohjausta vastaan? Tunnetaidot?
- Harrastukset
- Leikki (mitä lapsi leikkii, osaako leikkiä?)
- **Vahvuudet**

3. Lapsen hyvinvointi

- Fyysinen terveys (allergiat, lääkitykset, diagnoosit, sairastetut rokot, rokotukset, Kela-kortti)
- Psykkinen vointi
 - Oireilu (mistä saakka, millaista oireilua yms.)
 - Diagnoosit

- Lääkitykset
- Hoitava taho
- Terapia
- Pelot
- Puheenkehitys

4. Perhe ja lähiverkosto, yhteydenpito

- Lapsen perheet, vanhemmat ja sisarukset (asuinpaikat ja suhteet)
- Yhteydenpito vanhempiin, sisaruksiin, isovanhempiin ja muihin sukulaisiin
- Miten tuetaan yhteydenpitoa perhehoidossa?
- Mahdolliset tulossa olevat muutokset
- MAHDOLLISET RAJOITUKSET (sekä päätöksenalaiset että yhdessä sovitut)

5. Tavoitteet

- Mitä tarkoitetaan hyvällä hoidolla ja huolenpidolla ko. lapsen/nuoren kohdalla?
- Mitä sijoituksella tavoitellaan?
- Kaikkien osapuolten omat tavoitteet
- Yhteiset tavoitteet
- Vastuut tavoitteista
- Tavoitteiden arviointi ja seuranta

6. Muut yhteisesti sovitut asiat

- Yhdessä sovitut säännöt ja seuraukset sijaisperheessä ja kotilomalla
- Velvollisuudet ja vastuut
- Sijaisperheessä päätettävissä olevat asiat (mikäli biologiset vanhemmat ja sosiaalityöntekijä paikalla, esimerkiksi kuka päättää lapsen hiustenleikkuusta yms.)
- Biologisen vanhemman päätettävissä olevat asiat

7. Kuvaus lapsen tukitoimista

- Mitä tukitoimia lapsella/nuorella on sijaisperheessä?
- Mitä tukitoimia lapsella/nuorella on pk:ssa/esikoulussa/koulussa/opiskelussa?
- Ovatko tukitoimet riittäviä?
- Mitä tukitoimia tulisi lisätä/vähentää?
- Miten tarvittavien tukitoimien jatkuvuus turvataan?

8. Muut tukitoimet (muualta hankittavat)

- Mitä tukitoimia lapsella/nuorella on sijaisperheen ulkopuolella?
- Ovat tukitoimet riittäviä?
- Kesto ja tavoitteet
- Perhehoitajan lomitus

9. Lapsen käyttövarojen maksaminen ja muut taloudelliset asiat

- Lapselle/nuorelle maksettavan käyttövaran määrä
- Maksutapa (tilille, käteinen, kuukausi- vai viikkoraha)
- Lapselle maksettavat etuudet/tuet
- Haettavat etuudet
- Perittävät etuudet

- Itsenäistymisvarojen kertyminen

10. Huoltajien kuuleminen (tehdään mikäli eivät ole mukana suunnitelman laatimissa)

- Huoltajan/vanhemman toiveet, odotukset ja vastuut
- Huoltajan/vanhemman mielipide
- Huoltajan/vanhemman asiantuntijuus lapsesta

11. Eriävät mielipiteet

- Kirjataan seikat, joista ei olla yksimielisiä

12. Suunnitelman tarkistus

- Ajankohta
- Suunnitellut läsnäolijat

13. Jakelu

- Kenelle kaikille suunnitelma toimitetaan?